

ÞJÓÐMINJASAFN ÍSLANDS

Garðahverfi

Fornleifaskráning 2003

Ragnheiður Traustadóttir
Rúna Knútsdóttir Tetzschner

Skýrslur Þjóðminjasafns 2004/1

Garðahverfi

Fornleifaskráning 2002

Ragnheiður Traustadóttir
og Rúna Knútsdóttir Tetzschner

Skýrslur Þjóðminjasafns

Ritstjóri ritraðar Hrefna Róbertsdóttir

© 2004 Þjóðminjasafn Íslands og höfundar

Öll réttindi áskilin

Ljósmynd á forsíðu: Garðalind var hjarta Garðahverfis og það vatnsból sem aldrei þraut. (Ljós. RT).

Útgáfustjóri: Gyða Gunnarsdóttir

Prentvinnsla: Svansprent

ISSN 1670 - 3685

INNGANGUR	7
Tilgangur fornleifaskráningar	8
Fornleifaskráning og aðferðir.....	8
Aðferð við skráningu.....	9
Jarðanúmer.....	9
Tegund, hlutverk og heiti.....	9
Lega.....	9
Staðhættir og lýsing.....	9
Hættumat.....	9
Heimildir.....	9
Saga jarðanna og fornleifar.....	9
GARÐAHVERFI	10
Bakki	10
Saga.....	10
Náttúrufar og jarðabætur.....	11
Fornleifaskráning fyrir Bakka.....	12
Dysjar	16
Saga.....	16
Náttúrufar og jarðabætur.....	19
Örnefni.....	18
Fornleifaskráning fyrir Dysjar.....	18
Garðar	24
Saga.....	24
Náttúrufar og jarðabætur.....	26
Byggð.....	27
Leiðir.....	28
Landamerki.....	29
Örnefni.....	29
Fornleifaskráning fyrir Garða.....	30
Hausastaðir	60
Saga.....	60
Fornleifaskráning fyrir Hausastaði.....	62
Hausastaðakot	78
Saga.....	78
Náttúrufar og jarðabætur.....	78
Fornleifaskráning fyrir Hausastaðakot.....	78
Hlíð	85
Saga.....	85
Náttúrufar og jarðabætur.....	85
Fornleifaskráning fyrir Hlíð.....	86
Miðengi	96
Saga.....	96
Náttúrufar og jarðabætur.....	96
Fornleifaskráning fyrir Miðengi.....	97

Móakot.....	102
Saga	102
Náttúrufar og jarðabætur	103
Fornleifaskráning fyrir Móakot	104
Nýibær	107
Saga	107
Náttúrufar og jarðabætur	108
Fornleifaskráning fyrir Nýjabæ.....	108
Pálshús	111
Saga	111
Náttúrufar og jarðabætur	111
Fornleifaskráning fyrir Pálshús	112
Ráðagerði	114
Saga	114
Náttúrufar og jarðabætur	114
Fornleifaskráning fyrir Ráðagerði	115
SAMANTEKT	117
Minjar í Garðahverfi	117
NIÐURSTÖÐUR	119
HEIMILDASKRÁ	120
Óprentaðar heimildir	120
Prentaðar heimildir	120
FYLGISKJÖL	122
Fornleifalisti fyrir Garðahverfi.....	122
Ljósmyndaskrá	129
Teikningaskrá	129
Kortaskrá.....	129
KORT	131
Fornleifar í Garðahverfi á loftmynd	131
Fornleifaskráning og túnakort á korti af Garðahverfi	133
Garðaholt. Minjavernd og flokkun	135
Túnakort af Garðahverfi	137

Inngangur

Haustið 2001 fól Garðabær fornleifadeild Þjóðminjasafns Íslands að meta hvort fornleifa-skráning Garðahverfis, sem dr. Guðrún Sveinbjarnardóttir vann árið 1984, væri fullnægjandi með tilliti til laga og krafna nútímans vegna skipulagsgerðar en uppfæra skráninguna ef þörf krefði. Að lokinni umbeðinni athugun þótti nauðsynlegt að vinna ítarlegri skráningu á grundvelli nýrra þjóðminjalaga frá árinu 1989, ekki síst vegna nýrrar og útvíkkaðrar skilgreiningar á fornleifum.

Í framhaldi af því tók Þjóðminjasafnið að sér að skrá fornleifar á öllum jörðum á svæðinu, svo sem skylt er skv. lögum. Skráð var sem um deiliskipulag Garðahverfis væri að ræða en ekki einungis rammaskipulag, m.ö.o. ítarlegra en ella, þar sem augljóst var af fyrri skráningu og athugun á vettvangi að Garðahverfi er einstakt menningarlandslag og ríkt af fornleifum.

Fornleifaskráningin frá 1984 er fullnægjandi um þau atriði sem hún nær til og er bæði grundvöllur og hluti nýrrar skráningar fornleifadeilda Þjóðminjasafnsins sem var lokið á árinu 2002. Að öðru leyti var skráningin unnin í samráði við skipulagsyfirvöld í Garðabæ, Bergljótu S. Einarsdóttur skipulagsfulltrúa, og að beiðni hennar við Práin Hauksson, arkitekt hjá Landslagi ehf., og Baldur Ó. Svavarsson, arkitekt hjá arkitektastof- unni Úti / Inni.

Skráningin fól í sér athugun á fyrri skráningu, heimildasöfnun og úrvinnslu, mat á minjum inn- an skipulagssvæðisins, s.s. hættumat, og skýrslu- og kortagerð. Auk skýrsluhöfunda, Ragnheiðar Traustadóttur, fornleifafræðings, og Rúnu Knúts- dóttur Tetzschner, sérfræðings á fornleifadeild Þjóðminjasafnsins, unnu að fornleifaskráningu Garðahverfis árið 2001 og 2002 þau Daniel Rhodes, fornleifafræðingur, Anna Rut Guð- mundsdóttir, fornleifafræðinemandi, og Elsa Rafnsdóttir, tækniteknari hjá Landslagi ehf., sem annaðist hnitsetningu og kortagerð. Gyða Gunn- arsdóttir og Þór Jónsson lásu prófarkir.

Með því að byggt er á ágætri fornleifaskráningu frá 1984 er okkur bæði ljúft og skylt að tiltaka heimildarmenn fyrir upplýsingum sem henni fylg- ja og byggt er á í fornleifaskráningu þessari. Það eru: Tryggvi Gunnarsson í Grjóta, f. 14.01. 1899 d. 25.04. 1998, Gísli Guðjónsson í Hlíð, f. 10.07. 1891 d. 31.12. 1986, Vilborg Vilmundardóttir í Króki, f. 29.07. 1931 og Ágúst Kristjánsson í Miðengi f. 15.09. 1931.

*Ragnheiður Traustadóttir
Rúna Knútsdóttir Tetzschner*

Tilgangur fornleifaskráningar

Í Þjóðminjalögum nr. 107/2001 er kveðið á um að stuðla beri að verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og tryggja að íslenskum menningararafi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða, að auðvelda eigi aðgang að þeim, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Í 9. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem:

[...] hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af ver-búðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bóllum, mógrofum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast síðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast fornleifar, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar [...].

Samkvæmt lögnum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein laganna segir að fornleifum megi enginn „spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema leyfi Fornleifaverndar ríkisins komi til.“ Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Fornleifavernd ríkisins.

Komi fornleifar í ljós við jarðrask skal fresta vinnu á staðnum uns ákvörðun Fornleifaverndar liggur fyrir um hvort og með hvaða skilyrðum framkvæmdir megi halda áfram (sjá 14. gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausu. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

En það er ekki síður hagur þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar, sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi, en reynist svo nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmunum fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

Almennt er æskilegt að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum en sé þess enginn kostur ber að tilkynna Fornleifavernd ríkisins um framkvæmdirnar með fyrirvara. Getur Fornleifavernd ef svo ber undir krafist þess að framkvæmdum sé frestað uns fornleifarannsókn hefur farið fram. Þeir, sem standa fyrir meiri háttar framkvæmdum, bera kostnað af fornleifarannsóknnum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna (sjá 14. gr. þjml.).

Fornleifaskráning og aðferðir

Áður en vettvangskonunn á Garðahverfi fór fram, voru allar helstu heimildir kannaðar svo sem jarðabækur, örnefnaskrár, túnakort og fornrit í því skyni að finna vísbendingar um fornleifar á svæðinu. Þessar upplýsingar eru allar skráðar í sameiginlegan tölvugagnagrunn minjavörslunnar, Sarp, sem skýrsla þessi byggist á.

Við fornleifaskráningu eru fornleifar flokkaðar eftir jörðum og miðað bæði við opinbera fasteignaskrá og jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847.¹ Með hverri

¹ J. Johnsen. Jarðatal á Íslandi.

jörð fylgir skrá með umfjöllun um hvern minjastað og ljósmyndum eða teikningum eftir því sem við á. Minjar í Garðahverfi eru færðar inn á skipulagskort frá Landslagi ehf.

Aðferð við skráningu

Í inngangi með skránum er sögulegt yfirlit, þar sem gerð er grein fyrir takmörkum jarðanna, breytingum, atburðum og öðrum þáttum sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum.

Að öðru leyti er skráin byggð upp með þeim hætti sem að neðan greinir.

Jarðanúmer

Jarðirnar eru auðkenndar með upphafsstafrum eða -stöfum heitis jarðarinnar og tveimur númerum, í fyrsta lagi landsnúmeri sem Fasteignamat ríkisins hefur úthlutað, t.d. Garðar - 117887, og í öðru lagi númeri jarðarinnar samkvæmt Jarðatali Johnsens, 185 í nefndu tilviki. Þar að auki er fornleifunum gefið raðnúmer innan hvernjar jarðar fyrir sig, bæjarstæði á Görðum (Garðahverfi) væri nr. 1 og þar af leiðandi auðkennt með eftirfarandi hætti: Garðar – 117887 -185-1.

Tegund, hlutverk og heiti

Tegund og hlutverki minja er lýst í fáum orðum, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir görunum.

Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu, þótt þeirra sé getið í heimildum, og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild“ sé til um t.a.m. útihús. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er, því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn, t.d. Garðalind eða Bakkastekkur, er það sérstaklega skráð, en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, t.d. fjós eða hlaða.

Lega

Til að hnitsetja minjarnar var notaður kortagrúnnur hjá Landslagi ehf. sem byggist á nýjum loftmyndum Ísgrafs af Garðahverfi. Mátti sjá rústir mjög greinilega á myndunum og staðsetja þær með mikilli nákvæmni í landshnitakerfið Ísnet 93 (sjá kort 1 Fornleifar í Garðahverfi á loftmynd, kort 2 Fornleifaskráning og túnakort á korti af

Garðahverfi, og kort 3 Garðaholt, minjavernd og flokkun).

Staðhættir og lýsing

Í kafla um staðhætti og lýsingu er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, t.d. vitnað í heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að stæðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til þess að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggja minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs.

Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær ekki fundist við vettvangsskráninguna. Við skipulag framkvæmda er engu að síður nauðsynlegt að taka tillit til þessara heimilda, því að fornleifar geta, sem fyrr segir, leynst undir sverðinum.

Heimildir

Vísað er í helstu ritheimildir um sérhverja hinna skráðu fornleifa. Hér eru einnig skráðar þær heimildir sem stuðst er við í fyrri kafla um staðhætti og lýsingu, en ekki neðanmáls eins og þó er gert í öðrum texta þessarar skýrslu. Ræðst það af því, að fornleifaskráningin á helst að geta staðið ein og óstudd af öðru efni skýrslunnar.

Saga jarðanna og fornleifar

Í eftirfarandi kafla er stiklað á stóru um sögu byggðar í Garðahverfi auk þess sem rakin er saga hvernjar jarðar í stórum dráttum. Þar er auk þess að finna hina eiginlegu fornleifaskrá.

Garðahverfi

Örnefnaskrá frá 1964² segir: „Garðaland: Svo var í eina tíð allt land Garðastaðar kallað. Bæði það sem var í byggðinni við sjóinn og upp til fjalla. Hér er nú átt við land það sem Garðahverfi tilheyrir. [...] Garðahverfi: Þar er átt við Garða og hverfi þar í kring, en í eina tíð voru allir bæir þar hjáleigur frá Görðum. [...] Allt tilheyrði þetta hinum forna Álfтанeshreppi“. Hið forna Garðahverfi var við sjávarsíðuna á leiðinni út á Álfтанes en innan þess voru miðað við Jarðatal 1847 þessar jarðir taldar frá suðaustri til norðvesturs: Dysjar, Bakki, Pálshús, Nýibær, Garðar, Ráðagerði, Miðengi, Hlíð, Móakot, Hausastaðakot og Hausastaðir. Á hverri jörð voru auk þess hjáleigur og þurrabúðir, Dysjakot á Dysjum, Krókur, Háteigur, Garðhús, Hóll, Sjávargata og Garðabúð í Görðum, Hlíðarkot og Gata í Hlíð, Katrínarkot, Arndísarkot og Köldukinn á Hausastöðum. Ekki er vitað um staðsetningu Mýrarhúss, Óskarsbúðar og Tómt húss og sumar hjáleignar voru utan sjálfs Garðahverfis. Árið 1703 voru lögbýlin þrjú: Garðar, Bakki og Dysjar. Einnig hafði Hlíð verið lögbýli áður en Miðengi var hlutað úr landi hennar.

Garðar voru rétt suðaustan við miðju hverfisins. Norðvestan megin voru Ráðagerði, Háteigur og Miðengi næst sjónum en suðaustan megin Nýibær, Pálshús og Bakki niður við sjó. Milli Garða og Bakka er mýri sem kölluð var Garðamýri eða Garðatjörn. Á mótum hennar og Garðatúns er Garðalind, mikilvægasta vatnsból staðarins. Í hana sóttu stundum öll býlin vatn og þangað lágu því götur frá öllu hverfinu en bæirnir voru tengdir saman með innbyrðis leiðakerfi. Frá Hausastöðum í norðvesturendanum lá gata yfir í Hausastaðakot og þaðan áfram í Móakot, frá því yfir í Hlíð og frá Hlíð áfram í Háteig og Miðengi. Frá Háteigi lá leiðin framhjá Ráðagerði til Garða en frá Miðengi niður að Garðalind. Frá Dysjum í suðausturendanum niður við sjó lágu traðir til Pálshúsa og Nýjabæjar og þaðan áfram til Garða. Þá voru einnig götur eða traðir frá bæjunum niður í sjávarvarir en nánast hver bær átti sína vör sem við hann var kennd. Voru víða hlið á sjógarðinum fyrir ofan þær. En leiðir lágu líka í hina áttina um hlið á Garðatúngarði og stundum áfram út í land staðarins fyrir ofan þar sem býlin höfðu ýmsar nytjar og þaðan jafnvel til næstu byggða.

² Garðahverfi A42: Bls. 52-3, 56-8, Garðaland B40: Bls. 50-51, 54-6.

Býlin í Garðahverfi liggja svo þétt að kominn er vísir að svolitlu þorpi og var girt í kringum það allt með görðum. Varnargarður lá meðfram sjónum og norðaustan megin teygði sig hinn mikli Garðatúngarður, frá Balatjörn í suðaustri, um Dysjamýri og Garðaholt, til Skógtjarnar í norðvestri. Garðinn lét séra Markús Magnússon reisa í kringum 1800 og væntanlega hafa allir íbúar hverfisins sameinast um verkið undir hans stjórn. Voru þá fjarlægð eldri garðlög við túnin ofanverð. Garðar hafa því verið þarna fyrir þótt þá þyrfti að endurhlaða með jöfnu millibili. Mannvirkjagerð af þessu tagi hefur tíðkast frá fornu fari og eru varðveittir garðar annars staðar sem vörðu heilu byggðalögin, t.d. Skagagarður á Garðskaga³ og Bjarnargarður í Landbroti.⁴ Í Grágás eru jafnvel lagaákvæði um þetta og segir að löggarður átti að vera „fimm feta þjokkur við jörð niðri, en þriggja ofan, og skal hann taka í öxl þeim manni af þrepi, er bæði hefir gildar álnar og fadma“.⁵

Bakki

Saga

Bakki er talinn meðal jarða í eigu Garðakirkju í máldögum frá 1397⁶ og 1477⁷, hann er nefndur í Jarðaskrá kirkjunnar 1565, þá byggður Jóni Jónssyni⁸ og í Gíslamáldaga 1570.⁹ Þegar Jarðabók var gerð 1703 var þetta lögbýli í kirkjueign, ábúandi Jón Pétursson með fimm í heimili¹⁰ en Guðlaugur Grímsson hreppstjóri hefur eftir Manntalinu að dæma tekið við af honum sama ár, heimilismenn sjö talsins. Þá er einnig tilgreindur Þorsteinn Pétursson, húsmáður um þrítugt með konu og lítið barn.¹¹ Í Manntali 1801 bjó á Bakka Einar Bjarnason ásamt konu sinni Rannveigu Sigmundsdóttur, 14 ára syni, Guðmundi, og 10 ára fóstursyni, Jóni. Hjá fjölskyldunni voru vinnukonan Guðrún og

³ Kristján Eldjárn. Árb. ferðaf. 1977: Bls. 107-19.

⁴ Sigurður Þórarinnsson. Árb. ÍF 1982: Bls. 5-39.

⁵ Ísl. forn. XII: Bls. 112.

⁶ Íslenskt fornbréfasafn IV: Bls. 107.

⁷ Íslenskt fornbréfasafn VI: Bls. 123.

⁸ Íslenskt fornbréfasafn XIV: Bls. 437.

⁹ Íslenskt fornbréfasafn XV: Bls. 638.

¹⁰ Jarðabók 1703: Bls. 182-3.

¹¹ Manntal 1703: Bls. 17.

Mynd 1. Tóft B-182397 182-1. (GS)

Bergsveinn nokkur sem var vanfær og að hluta á framfærslu hreppsins en lifði þó einnig á eigin handverki. Sjálfstætt bjuggu jarðnæðislausu hjónin, Bjarni Einarsson húsmaður og fiskari, trúlega sonur bóndans, og Ingibjörg Narfadóttir.¹² Þegar Manntal var tekið 15 árum síðar voru þessar fjölskyldur á brott en Guðmundur Einarsson orðinn vefari og vinnumaður hjá nýjum hreppstjóra á Hausastöðum. Á Bakka voru komin hjónin Árni Ketilsson og Kristjana Ólafsdóttir, áður þjónustufólk hjá prestshjónunum í Görðum. Auk þess að vera sjálfstæður bóndi var Árni nú orðinn meðhjálpari séra Markúsar í Görðum. Þau Kristjana áttu þrjár dætur og einn son á aldrinum 1-18 ára og höfðu einn vinnumann, Gísli Jónsson sem áður var á Hausastöðum. Auk þess sáu þau fyrir Sigríði Magnúsdóttur, 62 ára niðursetningi og voru alls átta í heimili.¹³ Enn höfðu orðið ábúendaskipti árið 1845 en þá var þar Brandur Jakobsson grasbóndi ásamt þremur börnum sínum, vinnukonu og vinnumanni, niðursetningi og gamalli konu, Hallfríði Ófeigsdóttur sem var „sjálfrar sinnar“. Annar var Jón Höskuldsson úr Pálshúsum, lóðs og fiskari sem e.t.v. hefur verið búsettur í ónefndri þurrabúð (182-10) við Bakkabryggju (182-11). Í Jarðatali tveimur árum síðar var ábú-

andi aðeins einn og jörðin áfram kirkjueign,¹⁴ hún er nefnd í Jarðabók 1861¹⁵ og í Fasteignabókum, enn undir kirkjunni 1932.¹⁶ 1942-44 var hins vegar ekki lengur búíð á jörðinni¹⁷ og í dag liggur hún undir Pálshús.

Náttúrufar og jarðabætur

Til forna og fram um 1565 fylgdi Bakka Gardamýri (185-21) og var landskuld þá fjórar vættir fiska og vallarsláttur, leigukúgildi tvö og mannlán um vertíð auk annarra kvaða sem héldust áfram. Séra Þorkell Arngrímsson lagði hins vegar mýrina til Gardastaðar, lækkaði landskuldina og tók burt annað kúgildið og mannlánið. 1703 var jarðardýrleiki óviss en landskuld 80 álnir og galst með þremur fiskavættum og vallarslætti. Jón Pétursson bóndi lagði við til húsabótar með styrk séra Ólafs Péturssonar sem einnig uppyngdi hið eina kúgildi jarðarinnar. Fyrir það fékk presturinn smjör eða fisk en hálfar leigur féllu niður þar eð verkamenn voru í fæði á Bakka. Jón átti í kvikfénaði fjórar kýr, jafnmargar ær, tvevetra sauð og sjö veturgamla, þrjú lömb, tíu gimbrar, hest og tvö hross. Jörðin fóðraði þrjár kýr og hefur fóður m.a. verið sótt í Bakkavík, smástararblett sem skv. Ö-

¹² Manntal 1801: Bls. 359.

¹³ Manntal 1816: Bls. 409-411.

¹⁴ Jarðabók 1861: Bls. 92.

¹⁵ Jarðabók 1861: Bls. 38.

¹⁶ Fasteignabók 1932: Bls. 23.

¹⁷ Fasteignabók 1942-1944: Bls. 81.

nefnalýsingu frá 1976-7 er „fast vestan við Bakkahrygg [...]“ en hann liggur að Garðamýri.¹⁸ Kvaðir voru dagsláttur, hríshestur sóttur í skóg kirkjunnar eða almenning og hestlán nýtt til að færa heim eldivið og til ferða innansveitar einn eða tvo daga. Heimræði var allt árið, lending í Bakkavör (182-12) og inntökuskip þegar vel fiskaðist. Sölvafjara hafði eyðilagst vegna ísa og fjárbeitar en fjörugrös mátti tína að gagni og hrognkelsafjara var nokkur. Skv. Örnefnaskrá frá 1964 voru „hrognkelsaveiðar miklar“ í svonefndum Bakkapara (A241). Jörðin hafði móskurð í Dysjamýri (185-70) en brenndi einnig þöngla til eldis. Árið 1847 var dýrleiki hennar enn óviss, landskuld 60 álnir og kúgildi eitt en 1861 taldist hún 10,6 ný hundruð. 1932 var hún metin á 35 hundruð kr. en þá hafði kúgildum fjölgað í þrjú, sauðir voru 20 og hrossið eitt. Úr 1100 m² gördum fengust 12 tunnur matjurta og hlunnindi voru áfram hin sömu. Jörðin var nytjuð frá kaupstaðnum og hey af henni flutt þangað. Tíu árum síðar var fasteignamatið 47 hundruð kr. Bakkatún lá undir skemmdum vegna sjávarágangs en var 2 ha þegar kom fram á 20.öld. Bærinn var margfluttur undan sjó gegnum aldirnar og eru rústir þess sem síðast stóð nú að hverfa. Bakkafjörur og Bakkakambur hét neðan túsins en norðan megin var Garðamýri og þar fyrir handan Garðar. Að vestan eru Pálshús og næst sjónum Dysjar.

Fornleifaskráning fyrir Bakka

182397 182 - 1

Sérheiti: Bakki

Hlutverk: Bústaður og Hlaða

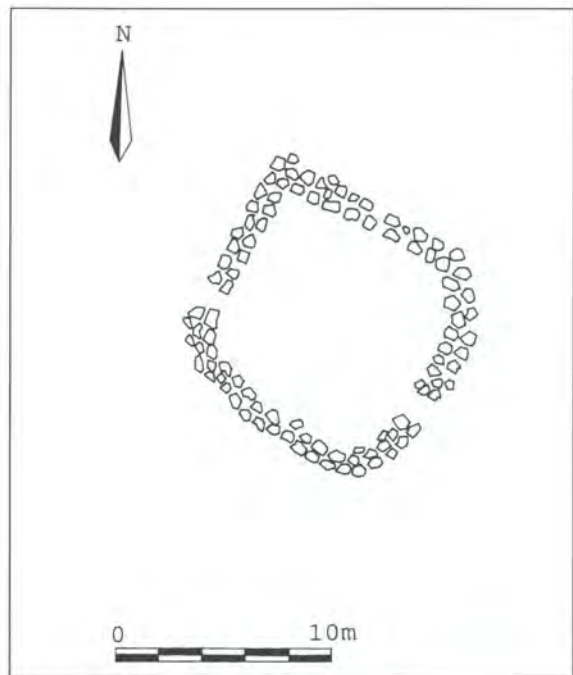
Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 353724155 Y: 401155977

Staðhættir

Á Túnakorti árið 1918 má sjá tvær byggingar í bæjarstæðinu á Bakka alveg niður við sjó og er sú stærri líklega bærinn. Í Örnefnaskrá 1964 er nefndur Bakkahryggur „er lá eftir vesturtúni Pálshúsa [...] heiman frá bæ allt niður undir Bakka [...] Bærinn stóð á Bakka og hafði verið marg oft færður undan sjó og eru nú rústir hans að falla niður í fjöruna“. Bakkatún heitir „tún býlisins, sem sjór brýtur stöðugt til skemmda“. (A114-15, B82). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Niður af íbúðarhúsinu í Pálshúsum er u.þ.b 200 m langur hryggur niður að sjó. Hann heitir Bakkahryggur.

¹⁸ Kristján Eiríksson: Bls. 5.

Teikn. 2. Bakki. B-182397 182-15. Rétt.

Neðst á honum stóð bærinn á Bakka. Sjórinn brýtur nú stöðugt landið þarna, og er bakkinn niður í fjöruna víða ein til tvær mannhæðir. Bakki er löngu kominn í eyði og liggur undir Pálshúsum. Fjánhús og hlaða frá Pálshúsum eru nú á Bakka. Gamli bærinn á Bakka stóð fast vestan við, þar sem hlaðan er“. (Bl. 4). Skv. Fornleifaskráningu 1984 var Bakki „frammi á sjávarbakkanum í vestur frá Pálshúsum [...] heimatúnið að baki (til austurs) sjávarbakkinn beint fram af“ („1300-62“).

Lýsing

Túnakortið sýnir þrjú aflöng og samföst torfhús, miðhúsið minna en hin. Þau eru með standþili og snúa í norðvestur. Þessi hús stóðu skv. Fasteignabók enn árið 1932 (bls. 23) en þau eru ekki lengur sýnileg. Þarna er hins vegar tóft hlöðu sem byggð var ofan í þar sem bærinn stóð, um 8,5 x 7 m að utanmáli, þvermál að innan 3,5. Hún er með grjóthlöðnum hringlaga veggjum, göflum og bárujárnsþaki og virðist ögn niðurgráfin.

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A91, 114-15 / Garðaland B82, 110-11. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-62“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7. Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 2

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353724155 Y: 401155977

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er útihúsabygging í gamla bæjarstæðinu rétt suðaustan við suðurhorn bæjarins (182-1). Tvö aflöng samliggjandi hús snúa nokkurn veginn í suður og aftur úr því eystra gengur þriðja húsið sem er minna og ferningslaga. Húsin eru úr torfi og með standþili.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 3

Hlutverk: Jarðhús

Tegund: Hús

Staðsetning: X: 353728970 Y: 401126778

Staðhættir

Við hlið hlöðu (182-1) í gamla bæjarstæðinu á Bakka hefur jarðhús með kúptu grasþaki verið byggt ofan í skotvarnarbyrgi (182-4). („1300-62“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-62“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

182397 182 - 4

Hlutverk: Skotbyrgi

Tegund: Stríðsminjar

Staðsetning: X: 353728970 Y: 401126778

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Fjánhús og hlaða frá Pálshúsum eru nú á Bakka. Gamli bærinn á Bakka stóð fast vestan við, þar sem hlaðan er. Bretar byggðu þar tvö loftvarnarbyrgi á stríðsárunum, og eru þau nú að fara í sjó“. (Bl. 4). Í Fornleifaskráningu 1984 segir að jarðhús (182-3) hafi verið byggt ofan í eitt þessara byrgja „en þau voru mörg hér frammi á bakkanum, með skotgröfum á milli.

Sumt er brotið af ofan í flæðarmál, annað á leiðinni þangað. Mikið brýtur hér af landi að sögn heimamanna í Pálshúsum.“ („1300-62“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-62“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

182397 182 - 5

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353718949 Y: 401138513

Staðhættir

Við Fornleifaskráningu 1984 eru „einhverjar tættur í tüninu, nú horfnar - ekki vissu Pálshúsamenn hvar þær voru eða hvað“. („1300-62“). Sennilega eitt af útihúsunum sem má sjá á Túnakortinu.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-62“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

182397 182 - 6

Hlutverk: Fiskbyrgi

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353718949 Y: 401138513

Staðhættir

Suður af rústunum í bæjarstæðinu (182-1-4) var fiskbyrgi en það var farið í sjóinn þegar Fornleifaskráning fór fram 1984 („1300-62“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-62“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

182397 182 - 7

Sérheiti: Bakkabrunngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353796859 Y: 401235312

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Bakkabrunngata: Hún lá heiman frá bæ upp kringum Garðamýri í Garðalind [185-20/21]“. (B120).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A120 / Garðaland B 116.

182397 182 - 8

Sérheiti: Bakkastígur

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Horfin: Að hluta

Staðsetning: X: 353756988 Y: 401102045

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést gata liggja frá Bakkavör (182-12) meðfram sjávarbakkanum og að bæjarstæðinu (182-1/2) vestan megin. Hluti hennar hefur e.t.v. farið í sjóinn en hún virðist byrja við garðlag (182-9) sem liggur frá vesturhorni Bakkabæjar. Í Örnefnaskrá 1964 segir um Bakkastíg: „Svo hét stígur er lá frá Bakka eftir sjávarbökkunum“. (B119).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðaland A 115 / Garðahverfi B119. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 9

Hlutverk: Garður

Tegund: Heimild

Horfin: Að hluta

Staðsetning: X: 353718949 Y: 401138513

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá svolítinn garðblett á sjávarbakkanum framan við bæjarhúsin (182-1/2). Hluti hans virðist hafa farið í sjóinn en hlaðnir veggir eru vestan og norðan megin.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 10

Hlutverk: Býli

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353657874 Y: 401161210

Staðhættir

Við sjávarkambinn vestan við bæjarstæðið á Bakka (182-1/2) var skv. Túnakorti 1918 „þurrabýli og tún þar fyrir neðan, brotið á dögum núlifandi manna“. Þetta hefur verið við Bakkabryggju (182-11) sem lá suðvestur út frá jörðinni.

Aðrar upplýsingar

Staðsetningarinnar vegna virðist ekki út í hött að tengja þetta ónafngreinda býli hafnsögumanninum í Garðahverfi en einn slíkur, hinn þrítugi Jón „lóðs“ var á Bakka þegar Manntal var tekið árið 1845. Bústaður hans er ekki nákvæmlega tilgreindur en hann ólst upp á næsta bæ, sonur ábúenda í Pálshúsum, Höskulds Þorsteinssonar og Krístrúnar Guðlaugsdóttur. Jón var giftur Þóru Sigurðardóttur og áttu þau tvær dætur sem báðar hétu Sigríður. (Bl. 396). Þess má svo minnast að kletturinn Þórarinn fram af Bakkabryggju og Dysjabryggju (181-15) var ysta skerid við innsiglingu til Hafnarfjarðar gegnt Helgaskeri (G.R.G.: 152).

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001. Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973. Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 11

Sérheiti: Bakkabryggja

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353569636 Y: 401147734

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 heita Bakkafjörur „fram við Bakkatún“ en Bakkagrundi er „sjávarkamburinn næst við Bakka“ eða „syðsti hluti malarkampsins við Bakka“ en þar er samkvæmt Túnakorti 1918 „molaberg grýtt“ [...] er sjór brýtur“. Bakkabryggja er svo „skerjahryggur er liggur fram í sjó frá Bakka“, Bakkahleinar, „sker og grandar fram og út frá Bakka“ og Bakkaós, „ós eða sund milli Bakkahleina og Nýjabæjarskers“ sem var aðeins vestar. Hrognkelsaveiðar voru í Bakkapara við skerin. (B112, 214, 233/A224, 239-40, 241). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Skerjarani suðvestur frá Bakka heitir Bakkabryggja. Vestur af Bakka-

bryggju er Nýjabæjarsker. Í mestu fjörum kemur upp grandí, sem hægt er að ganga eftir frá Bakka-bryggju út í Nýjabæjarsker.“ (Bls. 4). Aðrar náttúrulegar bryggjur í Garðahverfi eru fyrir neðan Dysjar, Miðengi og Hausastaði (181-15/187-12/190-14).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A116, 224, 239-42 / Garðaland B112, 214, 231-4.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 12

Sérheiti: Bakkavör

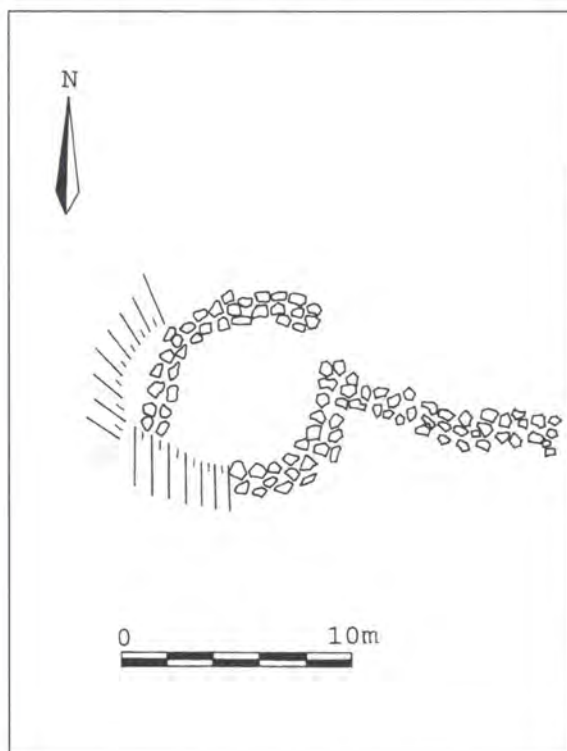
Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353783278 Y: 401029484

Staðhættir

Í Jarðabók 1703 kemur fram að heimræði var frá Bakka „árið um kring og landing brúkanleg, kunna og inntökuskíp að vera ef vill og voru þá vel fiskaðist.“ Nýibær hafði skipsuppsátur „í Bakkavörum frí.“ (Bls. 182, 185). Á Túnakorti 1918 má

Teikn. 1. Bakki. B-182397 182-14. Stekkur.

sjá Bakkavör neðan landamerkjagirðingar (181-20) milli Bakka og Dysja, skv. Örnefnaskrá 1964: „neðan við bæinn og vestarlega í fjörunni“ (A118). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Bakkavör er á merkjum Vestur-Dysja og Bakka.“ (Bls. 5).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A118 / Garðaland B113.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 13

Hlutverk: Naust

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353675018 Y: 401537497

Staðhættir

Rétt ofan Bakkavara (182-12) er á Túnakorti 1918 svolítill bygging upp við merkjagirðingu milli Bakka og Dysja. Þetta eru tvö samföst steinhús sem snúa suðvestur að sjónum og gætu verið naust.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

182397 182 - 14

Sérheiti: Bakkastekkur

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft + Gerði

Staðsetning: X: 354755333 Y: 401124861

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Norður frá Bala er hraunsnef lítið“, Mónef. „Nokkru norðar þar sem Garðavegurinn liggur út af hrauninu, er Hvítaflöt, „vel gróin þúfnakargi. [...] Nokkru norðar með hraunbrúninni gengur enn hraunsnef fram í mýrina“, Oddsnef eða Hraunsnef. „Norðar tekur við hraunsnef stærst af þessum hraunsnefjum“, Bakkastekksnef, „Þar austan við var stekkur frá Bakka, sér enn.“ Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir að Mónef gangi fram í Dysjamýri (185-70) en Hvítaflöt sé gróið hraunnef á vinstri hönd, þar sem veg-

Mynd 2. Bakkastekkur B-182397 182-14 (GS)

urinn til Hafnarfjarðar liggur upp á“ Garðahraun. „Næsta nef þar fyrir ofan er Oddsnef. (Ath.: G.S. segir, að Oddsnef hafi stundum verið kallað Hraunsnef, en ekki kannast Guðmann [Magnússon á Dysjum] við það nafn). Þar sem hraunið skerst lengst út í Dysjamýri, fyrir innan Oddsnef, heitir Bakkastekksnef. Norðaustan í því eru tóftir af Bakkastekk.“ (Bls. 3). Samkvæmt Fornleifaskráningu 1984 er Bakkastekkur í skjólgóðum bolla sem opnast til norðurs „í hraunjaðrinum sunnan við austurenda nýræktar í Dysjamýri“. Hann er hringlaga, gerður úr þurri grjóthleðslu. Veggjaþykkt er um 1-1,1 m og er veggurinn vestan megin í hraunbrúninni. Þvermál að innan (í austur 95°) er um 5,6 en þvert á 5,3. Um 1,4-1,5 m breitt hlið er á steknum austan megin og liggur aðhaldshleðsla úr grjóti frá því 16,5 m til austurs. Stekkurinn var ekki í notkun í tíð Tryggva Gunnarssonar núverandi ábúanda í Grjóta (191-9). („1300-65“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðaland A4-7, 275-6 / Garðahverfi B4-9. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-65“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

182397 182 - 15

Sérheiti: Rétt

Hlutverk: Rétt

Tegund: Tóft + Gerði

Staðsetning: X: 354755333 Y: 401124861

Staðhættir

Samkvæmt Fornleifaskráningu 1984 er rétt: „...uppi af hraunnefinu suður af Dysjamýrinni. Í

Mynd 3. Rétt B-182397 182-15 (RT)

austur 65° frá Bala. Sléttlent og grösugt, hraunnibbur standa uppúr. Réttin er grjóthlaðin, óreglulega ferhyrnd, þó með rúnnuðum hornum. Hlið eru á móti hvoru öðru, sem vísa í suðaustur (130°) og norðvestur (310°). Þessi rétt var notuð til skamms tíma samkvæmt upplýsingum. [Ekki kemur fram hver er heimildamaður. Þvermál innan hliða, 9,25 m og veggjaþykkt 10,5 m. Þvermál þvert á mest 9,50 m.“ Við vettvangskönnun árið 2002 stóð réttin enn.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðaland A4-7, 275-6 / Garðahverfi B4-9. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-66“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Dysjar

Saga

Dysjar eru nefndar meðal Garðakirkjujarða í máldögum þegar árin 1397¹⁹ og 1477²⁰, í Jarðaskrá kirkjunnar 1565 með ábúandann Jón Markússon²¹ og í Gíslamáldaga 1570.²² Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls var þetta lögbýli í eigu Garða og árið 1703 bjó ekkjan Valgerður Nikulásdóttir á hálfri jörðinni með sex manns í heimili. Hinn helmingurinn var ábúandalaus um nokkurt skeið og hafði séra Ólafur í Görðum af honum nytjar²³ en af

¹⁹ Íslenskt fornbréfasafn IV: Bls. 107.

²⁰ Íslenskt fornbréfasafn VI: Bls. 123.

²¹ Íslenskt fornbréfasafn XIV: Bls. 437.

²² Íslenskt fornbréfasafn XV: Bls. 638.

²³ Manntal 1703: Bls.181.

Mynd 4. Tófi D-117886 181-16. (GS)

Manntali má sjá að Ásmundur Gissurarson flutti þangað sama ár ásamt kvinnu sinni Hildi Guðmundsdóttur og 11 ára sveitarómaga.²⁴ Bændur með jarðnyt voru einnig tveir árið 1801, Jón Þorsteinsson og Hans Ormsson hreppstjóri, og hafa búið á Vestur-Dysjum og Austur-Dysjum sem var stærri bærinn (181-1/2). Jón var giftur Iðunni Jónsdóttur og bjuggu hjá þeim 22 ára dóttir, Guðrún, og Guðbrandur Hannesson vinnumaður. Hreppstjórafrúin Vigdís Jónsdóttir var ljósmóðir að atvinnu. Heimilismenn voru 12 og meðal vinnumanna Narfi Jónsson, trúlega sonur hjóna í einu tómthúsi jarðarinnar, Jóns Narfasonar og Solveigar Hannesdóttur. Jarðnæðislaus eins og þau var einnig nafni hreppstjórans Arnórsson, titlaður húsmáður og fiskari og átti heimili ásamt konu sinni og föður. Fyrir fimmta býlinu var loks handverkskonan og ekkjan Ragnheiður Jónsdóttir sem bjó ásamt móður sinni og 82 ára gömlum húsmanni.²⁵ Einhver af þessum fjölskyldum hefur væntanlega haldið til í hjáleigunni Dysjakoti (181-17) en aðrar þurrabúðir eru ekki nafngreindar á Dysjum. Í Manntali 1816 var fólkið flutt og ekki vitað hvert nema hvað Guðrún Jónsdóttir frá Vestur-Dysjum giftist Bjarna Sveinssyni húsmanni í Sjávangötu.²⁶ Jónar tveir höfðu hins vegar tekið við ábúð í Dysjum, bókbindari með konu og þrjú

börn sem fyrir tilviljun var alnafni fyrri ábúanda, og svo Þorgrímsson nokkur með sjö í heimili,²⁷ þeirra á meðal mæðgurnar Herdís Símonsóttir húskona og Ástríður Jónsdóttir, rétt komin yfir tvítugt. 28 ára gamall sonur húsbóndans, Gamalfel, mun síðar hafa flust í áður nefnda hjáleigu. Í Manntali 1845 hafði aftur fjölgað á jörðinni en þá var í Vestur-Dysjar kominn Erlendur Halldórsson, þrítugur bóndi og fiskari með konu og þrjú börn, að líkindum sonur Halldórs Erlendssonar í Hlíð. Sjötti heimilismaður hans var Pétur gamli Jónsson sem var á sveitinni. Vigfús Hjörtsson á hinum Dysjabænum hafði sjö í heimili og bjó þar áfram Ástríður, dóttir Herdísar, ekkja og sjálf komin með titilinn húskona og lifði á handið. Með henni var 15 ára gömul dóttir, Guðrún. Þá voru tómthús-mennirnir þrír, Þórvaldur Sæmundsson með konu og barn, Sigvaldi Árnason með konu og Guðmundur Gíslason með vinnukonu og barn. Loks bjó á jörðinni Ólafur Bjarnason smiður og hafði níu í heimili.²⁸ Þegar Jarðatal var tekið 1847 voru Dysjar enn í eigu kirkjunnar og ábúendur tveir.²⁹ Þær eru nefndar í Jarðabók 1861³⁰ og voru áfram kirkjueign samkvæmt Fasteignabókum árin 1932³¹ og 1942-4.³² Dysjar eru samkvæmt Fast-

²⁴ Manntal 1703: Bls. 17.

²⁵ Manntal 1801: Bls. 359-60.

²⁶ Manntal 1816: Bls. 185-10.

²⁷ Manntal 1816: Bls. 408.

²⁸ Manntal 1816: Bls. 396-7.

²⁹ J. Johnsens: Bls. 92.

³⁰ Jarðabók 1861: Bls. 38.

³¹ Fasteignabók 1932: Bls. 23.

³² Fasteignabók 1942-1944: Bls. 81.

eignamati ríkisins enn í ábúð og skráður eigandi Úlfhildur Kristjánsdóttir.

Náttúrufar og jarðabætur

Árið 1565 galt Jón Markússon í landskuld þrjár vættir fiska, mannslán og vallarslátt, jörðinni fylgdu tvö kúgildi og bóndi hafði eins dags sölva-tekju í landi staðarins. 1703 var jarðardýrleiki óviss en landskuld orðin hundrað álnir sem guldust með fjórum fiskavættum í kaupstað og vallarslætti. Kúgildi var eitt á jörðinni og borgaði Valgerður það hálf með fæði til vallarsláttarmanna en auk þess með fiski eða smjöri til staðarhaldara sem bar að uppyngja það. Kvaðir á hvern ábúanda voru dagsláttur, hríshestur og hestlán. Í bústofninum voru tvær kýr en fódrastr kunnu þrjár. Heimræði var allt árið og uppsátur í Dysjavör (181-14). Jarðardýrleiki var enn óviss 1847 en landskuld hafði lækkað í 80 álnir. Kúgildið var sem áður eitt. 1861 taldist jörðin 11,5 ný hundruð. 1932 var verðið 37 hundruð kr. fyrir Vestur-Dysjar og 51 hundruð fyrir Austur-Dysjar. Fyrirnefnda bænum fylgdu tvö kúgildi og 20 sauðir, þeim síðarnefnda þrjú kúgildi og 30 sauðir og einn hestur hvorum. Matjurtagarðar sem við gerð Túnakorts 1918 voru 900 m² á Vestur-Dysjum og 1100 m² á Austur-Dysjum höfðu minnkað í 480 m² vestan megin en stækkað í 1220 m² austan megin og fengust árlega úr þeim tíu og átján tunnur garðávaxta. Jörðin hafði útræði og hrognkelsaveiði hefur verið í Dysjaþara af Dysjabryggju (181-15). Árin 1942-4 eru aðeins nefndar Austur-Dysjar og var fasteignamat þeirra orðið alls 61 hundruð kr. Nautgripir voru fjórir, sauðirnir jafn margir og áður og hesturinn einn. Úr gördunum fengust um 24 tunnur og auk fyrri hlunninda nefnd mótekja. Túnið skiptist í Dysja-Vesturbæjartún sem samkvæmt Túnakortinu var 1,2 ha og Dysja-Austurbæjartún sem var 2,1 ha, þ.e. „allstórt“ eins og segir í Örnefnaskrá 1964 en þar eru sérstaklega nefndir nokkrir túnskikar: Hólslöt ofan bæjanna og Minkaföt austarlega, kennd við minkabú sem þar var í eina tíð. Brúarflatir þrjár sem urðu til eftir að Dysjamýri³³ var ræst fram og ræktuð og liggja meðfram henni og eru kenndar við mýrarveginn Dysjabrú³⁴ og neðan þeirra er loks nýræktin Dýjaföt. Frá túnunum er einnig sagt í Örnefnalýsingu 1976-7: „Austan bæjar á Dysjum er túnið sundurskorið af skurðum og teygist upp í Dysjamýrina. Næst bænum er Gerði, þá er Hólslöt og síðan Minkaföt. Þar ól Guðmann [Magn-

³³ Örnefnaskrá 1964: Bls. 185-70.

³⁴ Örnefnaskrá 1964: Bls. 185-69.

ússon] eitt sinn minka. Þá er Dýjaföt og þar fyrir austan Brúarflatir, þrjár flatir, aðgreindar með skurðum, og liggja þær að veginum. Allar þessar flatir hafa verið skírðar í seinni tíð, enda ekki svo langt síðan þær hafa verið ræktaðar.“³⁵ Norðan í túninu var svo Dysjakot sem öðru nafni hét Gamlakot og kallaðist þar Dysjakotsvöllur eða Gamlakotsvöllur. Dysjatún var að mestu umgirt garði (181-20).

Þetta er syðsta jörðin í Garðahverfi og voru Bakki og Pálshús að vestan og norðan. Austar var jörðin Bali og nefndist vestasti hluti Balamalar Dysjamöl. Að norðaustan var Dysjamýri og við sjóinn suðvestan megin neðan bæjanna hétu Dysjafjörur.

Örnefni

Samkvæmt Túnakortinu heita Dysjar öðru nafni Desjar. Við Fornleifaskráningu 1984 taldi heimildakona skrásetjara nafnið komið frá Völvudys (187-15) en hún er hins vegar í Miðengislandi. Á Túnakorti er athugasemd um þetta í tengslum við landbrot við Dysjar af völdum sjávar: „Hér munu og hafa brotnað upp síðan í fornöld engjar miklar. – Og líklegra að býlin séu kennd við des: (hey) en við dys (dauðra) þar á röku láglandinu“.

Fornleifaskráning fyrir Dysjar

117886 181- 1

Sérheiti: Vestur-Dysjar

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarstæði

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá tvær stórar torfbyggingar í bæjarstæðinu, væntanlega bæina tvo en sá vestari skiptist í tvö aflöng hól og hið vestara aftur í tvö ferningslaga hólf. Stefnan er suðvestur-norðaustur. Samkvæmt Fasteignabók eru Vestur-Dysjar enn úr torfi árið 1932 (bls. 23) en þær eru ekki nefndar árin 1942-4 og hafa væntanlega verið komnar úr byggð þá. Í Örnefnaskrá 1964 er talað um Dysjar Vesturbæ og Dysjar Austurbæ. Stóðu bæirnir „lítið eitt aðgreindir fram um 1900“ (Bt. B467). Í Örnefnalýsingu frá 1976-7 segir: „Dysjabæir standa vestan Balatjarnar. Standa Vestur-Dysjar aðeins nær sjónum en Dysjar, en stutt er á milli bæjanna. Dysjavör [181-14] er vestan við

³⁵ Kristján Eiríksson: Bls. 3.

Balamöl. Gömlu bæirnir á Dysjum stóðu frammi á sjávarbakkanum, beint niður af íbúðarhúsinu, sem nú er.

Nú hefur sjór brotið alveg upp að gamla bæjarstæðinu. Fast fyrir norðan núverandi íbúðarhús er fjós og hlaða, byggt um 1944-45. Bílskúr tengir það íbúðarhúsinu. Fjárhús er fast norðaustan fjóssins. [...] Íbúðarhúsið á Vestur-Dysjum stendur, eins og nafnið bendir til, rétt vestan við Austur-Dysjar og gripahús og hlaða frá Vestur-Dysjum rétt sunnan hússins. U.p.b. 15 m sunnan við gripahúsin voru gömlu Dysjabæirnir [...] „ (Bls. 3-4). Þeir voru að mestu horfnir í sjóinn þegar fornleifaskráning fór fram 1984, annar þeirra líklega sá vestari, var alveg farinn en „hleðslugrjót sést í bakkanum“ („1300-64“).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958. Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A92 / Garðaland B88, Bæjatal A481-2 / B466-7.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-64“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 2

Sérheiti: Austur-Dysjar

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarstæði

Horfin: Að hluta

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er eystri bærinn, Austur-Dysjar eða Dysjar-Austurbær, ögn stærri er sá vestari (181-1). Hann skiptist í fjögur hólf og hefur stefnuna suðvestur-norðaustur. Byggingarefnið virðist vera torf en Samkvæmt Fasteignabókum var þar komið timburhús árið 1932 (bls. 23) og járnvarið 1942-4 (bls. 81). Bæirnir voru að mestu horfnir í sjóinn þegar Fornleifaskráning fór fram 1984 en annar þeirra, líklega Austurbærinn var beint norðvestan fjóss og hlöðu (181-8) sem fund-

ust, milli þeirra „og útihúss sem þarna er nú“ („1300-64“).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-64“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 3

Sérheiti: Vestur-Dysjar

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Rétt norðaustan vesturbæjarins (181-1), er samkvæmt Túnakortinu útihús, líklega úr steini, byggt við garðsenda (181-9) vestan heimreiðar eða Dysjatraða (nr. 10).

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 4

Sérheiti: Austur-Dysjar

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Rétt norðan Austurbæjarins (181-2), við garðsenda (181-9) austan Dysjatraða (181-10), er á Túnakortinu 1918 útihús úr torfi.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 5

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Rétt norðan við Austur-Dysjaútihúsið (181-4), utan við garðshorn (181-9) austan Dysjatraða (181-10), er á Túnakortinu 1918 útihús úr timbri.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 6

Hlutverk: Hlandför

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Nálægt austurhorni eystri Dysjabæjarins (181-2) sýnir Túnakortið 1918 svolítið mannvirki sem gæti verið for eða skólpgryfja.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 7

Sérheiti: Austur-Dysjar

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Rétt við austurlangvegg eystri Dysjabæjarins (181-2) er samkvæmt Túnakortinu 1918 útihús, líklega úr timbri.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 8

Hlutverk: Fjós, Hlaða

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 354054127 Y: 400971083

Staðhættir

Niðri við sjóinn, sunnan Austur-Dysja (181-2) sýnir Túnakortið ferhyrningslaga útihús úr torfi. Þetta er á sömu slóðum og fjós og hlaða sem fund-
ust við Fornleifaskráningu 1984: „sunnan við Austurbæinn, alveg fram á sjávarbakkanum“ og „tilheyrðu gömlu bæjunum að Dysjum“. Nú er

þarna kálgarður (181-9) og „aðeins veggur að vestan og vísar í 220° hornrétt á hann til suðausturs“, („1300-64“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-64“. Fornleifa-
skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 9

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Horfin: Að hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Landbrot

Staðsetning: X: 354021034 Y: 401005991

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggja kálgarðar umhverfis
Dysjabæina (181-1/2) og eru girtir með hlöðnum
veggjum út að sjógarðinum (181-20). Í Örnef-
nalýsingu 1976-7 segir: „Sunnan við gripahús-
in voru gömlu Dysjabæirnir [...] Kartöflugarðar
voru fyrir framan þá, nú að mestu komnir í sjó.“
(Bls. 4). Við Fornleifaskráningu 1984 segir: „Hér
er núna kálgarður og aðeins veggur að vestan og
vísar í 220° hornrétt á hann til suðausturs. Grjót
og torfhlaðinn, 21 m á lengd, grasi vaxinn. Mjög
hár“. („1300-64“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-64“. Fornleifa-
skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis
skráð eftir lýsingu heimamanna.
1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-
hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 10

Sérheiti: Dysjatraðir

Hlutverk: Traðir

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353999340 Y: 401084882

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá traðir sem liggja milli
Dysjabæja (181-1/2), annars vegar suður gegnum
kálgarðana (181-9) niður að sjó, hins vegar norður
í átt að Pálshúsum. Í Örnefnalýsingu 1976-7 seg-
ir: „Sunnan við gripahúsin voru gömlu Dysjabæ-

irnir [...] Traðir lágu niður í fjöru á milli þeirra.“ (bls. 4). Í Örnefnaskrá 1964 er nefndur Dysjavegur eða Dysjatraðir sem „lá frá Dysjum eftir túninu að Pálshúsahlíði“ en það mun vera sama og Nýjabæjarhlíð. Frá því lágu Nýjabæjartraðir (184-9) og Pálshúsatraðir (183-7) og hafa Dysjatraðir tekið við af þeim.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A113 / Garðaland B109.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 11

Hlutverk: Útihús, Garður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354041416 Y: 401065548

Staðhættir

Norðan Dysjabæja (181-1/2) sýnist á Túnakortinu 1918 vera útihús með áföstum garði, nánar tiltekið upp við Dysjatraðir (181-10) austan megin þar sem þær taka á sig hlykk til austurs.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 12

Sérheiti: Dysjabrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354090360 Y: 401057875

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 lá Dysjabrunnur „austan bæjanna [...] í mýrlendri flöt“ (A100/B96). Brunnurinn sést ekki á Túnakortinu 1918 en þar er hins vegar „pollur“ á þessum slóðum í Dysjatúni og nokkru austar byrjar „mýri“.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A100 / Garðaland B96.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 13

Sérheiti: Dysjabrunngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354069666 Y: 401034708

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 segir að Dysjabrunngata lá „frá brunninum [181-12] heim til bæja“ (A101). (Dysjabrunnur sjá nr. 12).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A101 / Garðaland B97.

117886 181 - 14

Sérheiti: Dysjavör

Hlutverk: Naust, Uppsátur

Tegund: Náttúruminjar

Horfin: Já

Staðsetning: X: 354062779 Y: 400919322

Staðhættir

Í Jarðabók 1703 segir: „Heimræði er hjer árið um kríng og lending góð, varir stórar nóg so inntöku-skip mætti gánga, og heyrir þá sú undirgift leiguliða til.“ (Bls. 182). Á Túnakorti 1918 má nokkuð austan bæjanna á Dysjum (181-1/2) sjá vör með tveimur naustum og einhvers konar gerði, líklega úr grjóti. Dysjavör er nefnd í Örnefnaskrá 1964: „Hún var neðan bæjanna og austanvert við þá. Góð vör. [...] Lík er flutt voru til Garðakirkju fóru um Dysjavör.“ (A106/B102). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: Dysjabæir standa vestan Balatjarnar“ og „Dysjavör er vestan við Balamöl“ en svo nefnist kamburinn við tjörnina. „Skerjarani gengur í sjó fram suðvestur frá Dysjabæjunum, og heitir hann Dysjabryggja. Uppsátrið var austan Dysjabryggju, þar sem skerjunum sleppir.“ (Bls. 2-4). Ekki er tekið fram hvort uppsátrið við bryggjuna (181-15) sé Dysjavör en að sögn skrásetjara 1984 er hún í grýttum sjávarbakk-anum „rétt sunnan við bárujárnssker sem þarna er“. Þegar Fornleifaskráning fór fram var bátabyrgi sem þarna var hins vegar farið í sjó og sér nú engin merki um mannvirki („1300-68“).

Heimildaskrá

Gíslí Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A106 / Garðaland B102.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-68“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 15

Sérheiti: Dysjabryggja

Hlutverk: Lending

Tegund: Náttúruminjar

Staðsetning: X: 353977199 Y: 400933915

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Fram af Dysjum og Bakka ganga sker, sem heita Dysjahleinar og svo Bakkahleinar. Þórarinn er stakur klettur á lágri eyri, er kemur upp um stórstraum.“ Í Örnefnaskrá 1964 eru Dysjahleinar öðru nafni nefndar Dysjagrandi: „Skerjaklasi suður og fram frá Dysjum [...] Dysjapari: Hrognkelsaveiðisvæði fram af Dysjahleinum [...] Þróskuldur: Sandflákar fram af Dysjapara [...] Þórarinn: „Sker fram af Dysja- og Bakkahleinum“ (B226-30). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir hins vegar: „Skerjarani gengur í sjó fram suðvestur frá Dysjabæjunum, og heitir hann Dysjabryggja. Uppsátrið [181-14] var austan Dysjabryggju, þar sem skerjunum sleppir. Stakur steinn er í Dysjabryggju nálægt því beint fram af gripahúsum Vestur-Dysja. Sá heitir Þórarinn.“ (Bls. 4). Samkvæmt Fornleifaskráningu 1984 gengur Dysjabryggja „út í sjó suður af bænum“ og er ekki um mannvirki að ræða, heldur er þetta „náttúrulegur lágur tangi sem lent var við“ („1300-67“). Virðist ljóst af þessu að Dysjahleinar og Dysjagrandi eru önnur nöfn á Dysjabryggju og má bera þetta saman við Bakkabryggju (182-11), Miðengisbryggju (187-12) og Hausastaðabryggju (190-14) sem einnig hafa verið myndaðar af náttúrunnar hendi. Staki kletturinn Þórarinn á Dysjabryggju er forvitnilegur í ljósi þess að á Hausastaðabryggju er annar slíkur klettur sem einnig heitir Þórarinn. Sá sem er við Dysjabryggju var ysta sker við innsiglingu til Hafnarfjarðar gegnt Helgaskeri. (G.R.G: 152).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.

Gíslí Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A234-8 / Garðaland B226-30.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-67“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117886 181 - 16

Hlutverk: Fiskvinnsla

Tegund: Tóft

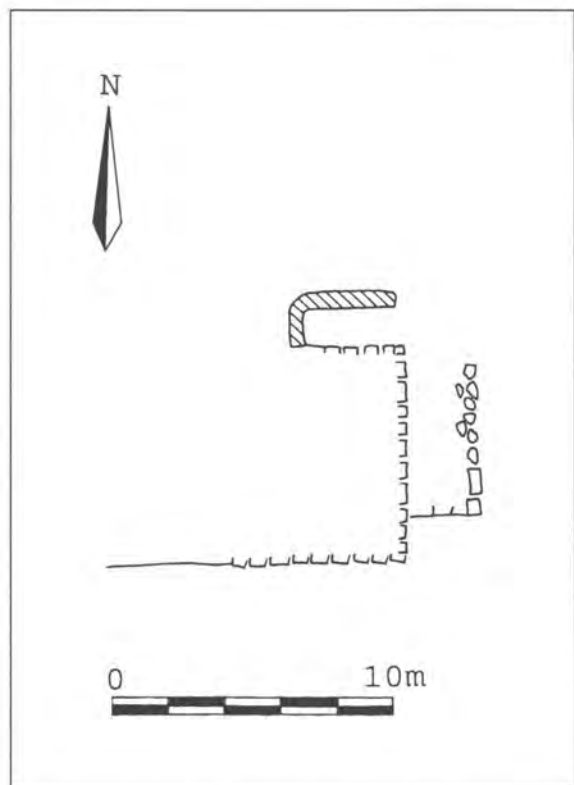
Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 354273160 Y: 400822652

Staðhættir

Við Fornleifaskráningu 1984 fundust grunnur og tóft byggingar á grasi grónum tanga rétt austan við afrennslið úr Balatjörn, þ.e. á bakkanum Dysjamegin. Að sögn húsfréjunnar á Dysjum er þetta frá lýsisbræðslu sem norskur maður setti upp. („1300-69“).

Teikn. 3. Dysjar 117886 181-16. Grunnur/Bygging.

Lýsing

Grunnurinn er mjög reglulega ferhyrndur og frambrúnin greinilegust en vestast hefur sjórinn borið mól upp á bakkann. Hann er um 7,7 m á breidd og 10,7 m á lengd miðað við það sem sýnilegt er, grjóthlaðinn með grófri steinsteypu í samskeytunum. 1,75 m frá suðausturhorni grunnsins, um 0,5 m neðan hans, gengur grjóthlaðinn stallur 2,75 m út til austurs. Óljóst er hve langt hann nær til norðurs en hann er líka hlaðinn úr grjóti og hefur e.t.v. verið undirstaða timburhúss. Norðan megin við stóra grunninn er lítill tóft, 9,15 m á breidd og 3,4 m á lengd.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-69“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984.

Þjóðminjasafn Íslands.

117886 181 - 17

Sérheiti: Dysjakot

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Horfin: Að hluta

Hættumat: Lítil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353946751 Y: 401124606

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Syðsta jörðin og næst sjó er Dysjar. Þar ofan túns var býli, sem nefnt er nú Gamlakot. Nú er þar kálgarður, og þar sem vegurinn liggur heim, er stykki í túni, sem heitir Gamlakotsvöllur.“ (Bls. 2). Samkvæmt Örnefnaskrá 1964 var þetta „þurrabúð í Dysjatúni upp með veginum“ ýmist nefnt Dysjakot eða Gamlakot og hefur annaðhvort verið „kennt við Gamla er þar bjó, eða verið upprunalegasta kotið við Dysjar“ (Ghv. A98, Bt. B469). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir nánar frá: „Skammt norðan Dysja, en lengra frá sjónum, eru Pálshús. Á milli Dysja og Pálshúsa var gamalt býli, nefnt Dysjakot. Síðasti ábúandinn þar hét Gamalíel Jónsson, kallaður Gamli. Var kotið í hans tíð nefnt Gamla-kot. Dysjakotsvöllur nefndist þríhyrnd spilda, sem fylgdi kotinu. Í tíð Gamla var einnig farið að kalla hana Gamlakotsvöll. Gamlakot og Gamlakotsvöllur er nú komið í tón.“ (Bls. 4). Ekki er kotið merkt inn á Túnakortið árið 1918 enda hefur það verið komið í eyði fyrir þann tíma. Þar virðist þó mega sjá garðinn (181-18) miðja veginum milli Dysja og Pálshúsa. Þegar svæðið var kannað við Forn-

leifaskráningu 1984 fannst heldur ekkert nema þessi garður („1300-63“).

Aðrar upplýsingar

Dysjakot eða Gamlakot er hvorki nefnt í Jarðabókum né Manntölum en auk þeirra sem bjuggu á Vestur-Dysjum og Austur-Dysjum voru stundum þrjár eða fjórar fjölskyldur í sér húsnæði. Virðist líklegt að fólk Ragnheiðar Jónsdóttur handverkskonu, Jóns Narfasonar tómthúsmanns eða þá Hans Arnórssonar húsmanns sem öll eru nefnd í Manntali árið 1801 hafi átt þarna heimili. (Bls. 359-60). Síðasti ábúandi hjáleigunnar, Gamalíel, sonur Jóns Þorgrímssonar á Austur-Dysjum, hefur eftir Manntali að dæma flutt í kotið fljótlega upp úr 1816 (bls. 408) en það jafnvel farið í eyði áður en næsta Manntal var tekið 1845. Nafnsins vegna gæti Helga Gamalíelsdóttir, fyrst vinnukona í Miðengi, síðan húsfreyja í Hausastaðakoti (bls. 393) verið skyld Gamla í Gamlakoti. Aldur hennar útilokar þó að hún hafi verið dóttir hans.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964.
Garðahverfi A97-8 / Garðaland B93-4, Bæjatal A483-4 / B468-9.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-63“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 18

Sérheiti: Gamlakotsgerði

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Horfin: Að hluta

Hættumat: Lítil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353946751 Y: 401124606

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést ferhyrndur garður þar sem Gamlakot (181-17) á að hafa verið í Dysjatúni, þ.e. miðja veginum milli Dysjabæja (181-1/2) og Páls-

húsa en samkvæmt Örnefnalýsingu 1958 er kál-garður þar sem kotið var áður (bls. 2). Í Örnefnaskrá 1964 er nefnt Gamlakotsgerði: „Svo var lítið gerði kallað kringum kotið, nú flöt.“ (B95). Garðurinn var skrásettur við Fornleifaskráningu 1984 („1300-63“).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A99 / Garðaland B95.
Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-63“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 19

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353830842 Y: 401102526

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir útihús í túninu norðvestan Dysjabæja (181-1/2), nálægt sjávarbakkanum. Húsið er aflengt og virðist úr torfi. Það hefur nokkurn veginn stefnuna norður-suður.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117886 181 - 20

Sérheiti: Dysjatúngarður

Hlutverk: Túngarður, Varnargarður, Landamerki

Tegund: Garðlag

Horfin: Að hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Landbrot

Staðsetning: X: 354044731 Y: 401084386

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er girt í kringum mestan hluta Dysjatúns, með túngarði út að mýrinni norðaustan megin og að austan en þar er hann sérlega skýr. Að suðvestan tekur við sjógarður sem liggur eftir sjávarbakkanum framhjá bæjunum (181-1/2).

Á kaflanum frá þeim yfir að Bakka hefur sjórinn brotið af landinu og er þar enginn garður. Girðing skilur svo tún Dysja frá túnum Bakka og Pálshúsa.

Skv. Fasteignabók er enn girt með túngarði og girðingu árið 1932 (bls. 23). Skv. Örnefnaskrá 1964 lá Dysjatúngarður „aðallega á austurkanti túnsins“ (B90).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A94 / Garðaland B90.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Páls-hús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

Garðar

Saga

Í Hrafnkels sögu Freysgoða eru Garðar á Álfanesi orðnir til þegar á 10. öld og bjó þar Þormóður Þjóstarsson, bróðir voldugra manna sem veittu óvinum söguhetjunnar lið. Hann er látinn vera eiginmaður Þórdísar, dóttur Þórólfs Skalla-Grímssonar en þar eð Hrafnkatla er rituð um 1300 og varðveitt í ungum handritum verður henni ekki treyst.³⁶ Konan mun hafa heitið Þuríður Þorleifs-dóttir eins og segir í Landnámu en þar fæst raunar staðfesting á því að þeir feðgar, Þjóstar og Þormóður, bjuggu á Álfanesi. Bústaðurinn er þó ekki tilgreindur nánar.³⁷ Hvað sem því líður hafa Garðar snemma orðið kirkjustaður og prestssetur því skv. Kirknaskrá Páls biskups Jónssonar var risin þar kirkja árið 1200 ef ekki fyrr og þjónaði sú einnig Bessastöðum.³⁸ Fram eftir 13. öld var staðurinn þó áfram í höndum veraldlegra höfðingja og birtist með ýmsum hætti í heimildum frá þeim tíma. Árið 1230 er getið um Þorvald Gissurarson Viðeyjarkanoka „at boði j Görðvm“³⁹ og má vera að gestgjafi hans hafi verið Einar Ormsson sem að sögn Sturlungu bjó a.m.k. á staðnum árið 1243 og skaut skjólshúsi yfir frænda sinn, Þórð Bjarnarson. Sá var liðsmaður höfðingjans Þórðar kakala, á flotta undan fjandmönnum, og Ormur sá til þess að vel fór um hann í Görðum. Er m.a. getið um það á staðnum en kvöld eitt þegar þeir frændur hugðust njóta þess réðust óvinirnir til inn-

³⁶ Ísl. fornfr. XI: Bls. 112.

³⁷ Ísl. fornfr. I: Bls. 58-9, 78, 332.

³⁸ Ísl. fbrs. XII: Bls. 9.

³⁹ Ísl. fbrs. I: Bls. 498.

Mynd 5. Garðar G-117887 185-1 (RT)

göngu. Þórður fékk að tala við prest, væntanlega þann sem gegndi embætti á staðnum, en var síðan miskunnarlaust höggvinn í ytri stofu bæjarins. Næst eru Garðar nefndir árið 1264 þegar Gissur Þorvaldsson jarl gisti hjá Einari: „var honum þar vel fagnat, ok var þar nokkur nær“. Þangað bárust Gissuri varnaðarorð og talaði við sendimanninn „í kirkjugarðinum þar í Görðum“.⁴⁰ Um tveimur áratugum síðar var þetta ein þeirra jarða sem Árni Þorláksson Skálholtsbiskup deildi um við veraldlega höfðingja og er greint frá því í sögu hans. Staða-Árni eins og hann var nefndur réri að því öllum árum að kirkjan öðlaðist sjálfstæði í eigin málum og að allir kirkjustaðir kæmust undir hennar forsjá. Fékk hann m.a. þáverandi eiganda Garða, Sturlu Sæmundarson, til að sverja sér af hendi staðinn og lofa að „taka allðri síðan af kirkju-fjám né hennar eign utan með biskups ráði“. Árni setti síðan systurson sinn Bjarna Helgason prest niður í Görðum. Leikmenn mótmæltu staðartökuinni og fleiru í bréfi til biskups árið 1286 en þegar það bar ekki árangur kom goðorðsmaðurinn Hrafn Oddsson með herlið, stökkti séra Bjarna á brott og fékk Sturlu aftur „í hönd alla kirkjunnar eign“. (Bl. 753-5, 763).

Næst eru Garðar nefndir í Alþingissamþykkt frá 1307 og er þá séra Jón Þórðarson kominn þangað til starfa.⁴¹ Einhverjar heimildir eru svo um alla þá

Garðapresta sem gegndu kallinu næstu aldir en þeir verða ekki taldir upp hér. Í máldögum árin 1397⁴² og 1477⁴³ kemur fram að Garðakirkja var helguð Pétri postula og vel búin munum.

Meðal merkra kennimanna sem sátu á þessum kirkjustað má nefna Þorkel Arngrímsson (1629-77) sem tók við embætti árið 1658 og fékkst m.a. við skáldskap, þýðingar, útgáfur guðsorðabóka og lækningar. Séra Þorkell var í Görðum til 1677 og þar fæddist sonur hans, Jón Vídalín (1666-1720), sem gegndi prestsembætti á staðnum 1695-7. Eins og frægt er hófst hann síðar til biskups en þekktastur er hann líklega af hinni vinsælu húspostillu sinni sem við hann er kennd.⁴⁴ Séra Markús Magnússon (1748-1825) kom til starfa árið 1780 og stóð að stofnun Landsuppfræðingarfélagsins, Hins íslenska biblíufélags og fleiri menningarfélag. Að beiðni nefndar til varðveislu fornminja, „Commision for Oldsagers Opbevaring“, sem stofnuð var árið 1807, skrifaði hann einnig merka Fornleifaskýrslu um Garðajarðir árið 1820. Markús hafði forgöngu um mannvirkjagerð á staðnum og lét hlaða langan garð (185-42) meðfram túnnum bæjanna sem heyrðu undir Garða. Skv. Manntölum voru hjá þessum prófasti 30 heimilismenn árið 1801⁴⁵ og 23 fimmtán árum síðar,⁴⁶ um helmingi

⁴² Ísl. fbrs. IV: Bls. 107.

⁴³ Ísl. fbrs. VI: Bls. 123.

⁴⁴ Þorsteinn Jósefsson og Steindór Steindórssón: Bls. 226.

⁴⁵ Manntal 1801: Bls. 354-5.

⁴⁶ Manntal 1816: Bls. 392.

⁴⁰ Ísl. fbrs. I: Bls.41-2, 313.

⁴¹ Ísl. fbrs. II: Bls. 361-2 og IV: Bls. 8.

fleiri en öld áður hjá séra Ólafi Péturssyni en Manntal var líka gert í hans tíð.⁴⁷ Nefna má konu Markúsar, Púriði Ásmundsdóttur, séra Sigurð Hallgrímsson „capellan“, hinn unga Jón Steingrímsson sem um skeið gegndi starfi skrifara, Guðmund Ormsson ráðsmann, Guðfinnu Bergsdóttur, unga frænku prófastsins sem varð ráðskona hjá honum, Gísla Guðmundsson smið og Þórarin Þorsteinsson smala. Auk þessa fólks voru á prestsetrinu tvö gamalmenni og fjögur börn, þrír vinnumenn og átta vinnukonur en bændasynir og dætur úr bæjahverfinu gegndu ýmsum störfum í Görðum.⁴⁸ Markús hélt embættinu til æviloka. Samkvæmt Manntali árið 1845 voru 25 í heimili hjá eftirmanni hans, séra Árna Helgasyni (1826-1894) sem skrifaði Lýsingu Garðaprestakalls árið 1843. Hann var prófastur 1825-58, mikilhæfur maður, stofnaði ýmis félög og gegndi biskupssembætti á tímabili. Frúin hans hét Sigríður Hannesdóttir en auk Óla Peter Finsens lærisveins, Ólafs Símonssonar gustukamanns og vinnuhjúa höfðu hjá þeim í húsnæði hjónin Magnús Brynjólfsson húsmáður og Þorbjörg Jónsdóttir.⁴⁹ Kirkja (185-6) er enn í Görðum og jörðin í byggð.

Náttúrufar og jarðabætur

Árið 1397 er getið um búfjáreign Garða: 30 sauðir, sex hross og 33 nautgripir, þeirra á meðal tveir gamlir plóguxar eða „arduryxn“. Jafnframt kemur fram að tíu kornsáld voru færð í jörðina. Af þessu má ráða að jafnhliða kvikfjárrækt hafi á fyrri tímum verið stunduð kornrækt í Görðum. Reyndar eiga gömul akurgerði að hafa verið um ofanverð túnin a.m.k. fram á daga séra Markúsar og nefna má bæinn Akurgerði sem að vísu var þar sem nú er Hafnarfjörður en lá að fornu undir Garðakirkju. Forvitnileg í þessu sambandi eru einnig hin fjölmörgu gerði í hverfinu sjálfu en í sumum þeirra fór fram einhvers konar ræktun. Loks má minnst öldrykkju mikillar sem séra Þórður Ólafsson efndi til og greint er frá í Biskupsannálum árið 1530 en hann hefur kannski notað bygg af ökrunum til maltgerðar fyrir mjöðinn.⁵⁰ Í skrá frá árinu 1565 segir frá „bygging“ eða leigu á jörðum Garðakirkju, tekjum af þeim, kvikfénaði og ábúendum en ekkert er um prestsjörðina sjálfa.⁵¹ Skráin var sett saman um það leyti sem séra Jón Loftsson var í

Görðum, sá sem Presthóll (187-16) í holtinu fyrir ofan er talinn kenndur við en þar áttu að vera álfar. Einnig er minnst á Garða í Gíslamáldaga árið 1570.⁵² Þegar Árni Magnússon og Páll Vídalín tóku saman Jarðabók sína árið 1703 var Ólafur Pétursson prófastur, fyrst 1695-6 og síðan aftur 1697-1719. Þá áttu Garðar 20 kúgildi, sum í leiguburði á eignajörðum og hjáleigum en heima fjórar kýr og ein leigukýr, ein þvevtra mjólkandi kvíga og önnur tvevtra geld. Auk þeirra voru 32 ær, 19 sauðir, 20 lömb, hestur, þrjú hross og tveir tvevtra folar.⁵³ Fóðrast kunnu ríflega fimm kýr og hestur og kemur á óvart að í Jarðatali Johnsens árið 1847 er aðeins tilgreint eitt kúgildi.⁵⁴ Jarðardýrleiki var lengst af óviss en taldist 40 hundruð frá 1697 og fram um miðja 19. öld og 48,8 ný hundruð í Jarðabók árið 1861.⁵⁵ Í Fasteignabókum 1932 var jörðin með húsakosti metin á 207 hundruð kr.⁵⁶ en 1 hundruð kr. 1942-4.⁵⁷ Á þessum tíma voru 8-8,5 kúgildi, 60 sauðir og tvö hross en undir lokin engir sauðir og aðeins eitt hross. Um 3200 m² garðar gáfu í fyrstu 40 tunnur matjurta en síðast aðeins 18 tunnur. Þegar Örnefnaskrá var gerð árið 1964 var Garðatún stórt en grýtt og skiptist í velli. Frá Garðatúngarði niður að hlaði nefndist Vesturgerði vestan heimatráðanna (185-33) og Austurgerði austan þeirra. Skikinn vestan bæjarhúsa og kirkjugarðs hét Vesturflatir en austan megin voru Austurflatir. Lindarflöt kallaðist loks völlurinn frá kirkjugarðinum að Garðamyri eða Garðatjörn (185-21), kennd við Garðalind (185-20) í túnjadrinum. Í myrinni sem náði að sjó voru útheyslægjur og torfrista og slógu hjáleigubændur þar dagslætti fyrir kúabeit. Hún tilheyrði að fornu jörðinni Bakka sem lá upp að henni sunnan megin en séra Þorkell lagði hana til Garðastaðar vegna skorts á slægjum og torfi.⁵⁸ Nyrtjaland Garðastaðar var annars að miklu leyti ofan og austan við hverfið, handan hins mikla Garðatúngarðs. Næst honum var Garðaholt og austur af því Garðahraun. Í nyrsta hluta þess, Gálgahrauni, var beiti-land frá Görðum en úthagar í næsta nágrenni voru þröngir og snögglendir. Selstaða var við Kaldá og í Kirkjulandi ofan byggðarinnar frá Elliðavatns- og

⁵² Ísl. fbrs. XV: Bls. 638.

⁵³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: Bls. 180-81.

⁵⁴ J. Johnsens: Bls. 92.

⁵⁵ Jarðabók 1861: Bls. 38.

⁵⁶ Fasteignabók 1932: Bls. 81.

⁵⁷ Fasteignabók 1942-44: Bls. 81.

⁵⁸ Garðahverfi A42: Bls. 52-3, 56-8, Garðaland B40: Bls. 50-51, 54-6.

⁴⁷ Manntal 1703: Bls. 17-18.

⁴⁸ Manntal 1816: Bls. 409-10.

⁴⁹ Manntal 1845: Bls. 392.

⁵⁰ Björn M. Ólsen: Bls. 92, 96, 164-5.

⁵¹ Ísl. fbrs. XIV: Bls. 437-8.

Vatnsendalandi. Sjórinn var stundaður allt árið frá Görðum og jörðum í kring. Heimræði var og mikil hrognkelsaveiði en miðin skammt frá landi. Einnig var þó róið á fjarlægari mið. Lendingar voru góðar en öll stærri býlin höfðu uppsátur í sérstökum vörum sem fylgdu þeim og voru við þær kenndar. Auk þess voru náttúrulegar bryggjur við syðstu jarðirnar og við þá nyrstu, Hausastaði. Frá henni lá Hausastaðakambur meðfram sjónum ofan vara allt að Miðengi og á honum var skiptivöllur með búðum og hjöllum frá bæjunum. Við suðaustari jarðirnar nefndist hins vegar Garðagrundi. Þar framan við voru sker og grynningar sem mynduðu nokkurs konar hring eða kví um fjöru með mörgum þröngum sundum á milli og kallaðist það Garðatjörn.⁵⁹ Skelfiskafjara var en fór til þurrðar þegar um 1700. Gengt var í fjörunni en lítil rekavon. Hins vegar átti Garðakirkja á 14. öld og e.t.v. lengur allan viðreka og hvalreka frá Rangagjögru og Leitukvennabásunum að Álfkjörningafjöru. Fram eftir öldum var nóg af nýtanlegum fjörugrös-um. Aðalsölvatekjusvæðið var á Hausastaðagrandi (190-14) sem lá út á sjó frá Hausastöðum og fór í kaf á flóði. Marhálmur óx við sjávarlón á norður-mörkum hverfisins, Skógtjörn norðan Hausastaða og Lambhúsatjörn norðan hins sameiginlega nytjalandis. Í Örnefnalýsingu frá árunum 1976-7 er lýst mikilli þang- og marhálmostekju á Hrauntanga við Lambhúsatjörn. Var þangið þar skorið í fjörunni og látið reka upp í flóðfar með aðfalli en síðan borið á þerrivöll og þótti best ef rigndi fyrst því þá losnaði það við saltið og þornaði fyrr. Suðaustur úr Skógtjörn gekk svolítill tota sem nefnd var ýmist, Litlatjörn, Aukatjörn, Hausastaðatjörn eða Álatjörn. Síðasta nafnið tengdist Álamýri norðaustur af tjörninni en þar veiddu Garðhverfingar ála og seldu til Reykjavíkur. „Þeir veiddust helst í ljósaskiptum.“ Á þessum slóðum fóru einnig fram annars konar veiðar: „Mýrarhóll er austast í Álamýri og Skothóll austur af honum. Við Skothól eru klettur. Þar lágu menn fyrir fugli, er flaug fyrir, einkum álf, sem sótti í marhálminn við Skógtjörn. Þegar hækkaði í tjörninni og marhálmurinn fór í kaf, flaug álfinn upp á Urriðakotsvatn og Vífilstaðavatn. Fóru menn þá á Skothól, þegar tók að flæða. Nú er allur marhálmur horfinn úr Skógtjörn.“ Skammt undan var líka mikið æðarvarp og tóftir (185-65) á Eskinesi sem skilur milli Lambhústjarnar og Arnarnesvogs bera enn vitni um tilraun til æðarræktar á dögum Þórarins Böðvarssonar (1825-95) Garðaprests 1868-95.

⁵⁹ Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Bls. 94.

Mór var skorinn í Hraunholtsmýri við Arnarnesvog (185-66) og í Dysjamýri (185-70) við syðstu jörðina Dysjar en norðan í henni hefur kannski einnig verið torfrista (185-50). Auk þess var skógur Garða nýttur til kolagerðar en bæði mór og víður voru farin að eyðast um 1700. Mosi var tekinn í Gálgahrauni og lyng rifið til eldiviðar en „hvergi er nú skógarhrisla eða lyng í hrauninu nema næst Hraunsholtinu“ austan megin.⁶⁰

Byggð

Bæjahverfi það sem með tímanum myndaðist kringum kirkjustaðinn lá meðfram sjávarsíðunni á leiðinni út á Álftanes og nefndist Garðahverfi. Með vísun til bæjatúnanna innan garðs var einnig stundum talað um Garðatorfuna (A41). Garðar sjálfir eru rétt suðaustan við miðju hverfisins, næst þeim norðan megin hjáleigan Ráðagerði og niðri við sjó Miðengi en sunnan megin Nýibær og Páls- hús. Handan Garðamýri hjá sjónum var auk þess Bakki, eitt af lögbýlum og suður af því Dysjar sem líka var lögbýli. Norðvestan megin í hverfinu voru svo Hlíð, lögbýli þangað til Miðengi var hlutað úr því, Móakot, Hausastaðakot og Hausastaðir. Allar þessar jarðir lágu undir Görðum og á sumum voru á tímabilum minni hjáleigur og þurrabúðir. Mýrarhús (185-43), Sjávargata (185-10), Hóll (185-12) og Garðabúð (185-14) voru við mýrina neðan Garða. Krókur (185-27), Garðhús (185-34), Háteigur (185-37) og Höll (185-47) við nytjalandið ofan þeirra. Þar í landi Hlíðar voru einnig Gata (188-16), Holt (188-27) og Sólheimar (188-26) en Hlíðarkot (188-23) var í miðju túni og Dysjakot (181-17) á Dysjum. Á mörkum Hlíðar og Hausastaðakots var Grjóti (191-9) og í landi Hausastaða þrjú ef ekki fleiri býli, Kaldakinn (190-27), Katrínarkot (190-19) og Arndísarkot (190-32) á tanganum Skreflu, vestasta hluta hverfisins. Hvar Óskarbúð (185-44) var er ekki vitað með vissu og sum býli eru nafnlaus. Í Manntölum er t.d. oft greint frá tómthúsfólki og húsfólki á aðaljörðunum án þess að getið sé um bústaði en tómthúsmenn bjuggu venjulega í sjálfstæðu húsnæði og húsmenn oft líka þótt sumir fengju inni á bæjum. Býlin í Garðahverfi hafa þó verið a.m.k. þau 34 sem hér á eftir eru skráð, á stundum trúlega færri eða fleiri. Skammt var á milli heimila og kominn vísir að smáporpi enda víðast menn sums staðar hafa verið farnir að sérhæfa sig í ákveðnum störfum. Á prestssetrinu hefur verið miðstöð

⁶⁰ Örnefnalýsing Garðahverfis 1976-77: Bls.11-15.

mannlífs en einnig var um skeið skóli (190-5) á Hausastöðum og þingstaður (190-6) en hann var fluttur í Garða. Bændur hverfisins skiptust á að gegna embætti hreppstjóra. Ljós móðir var á Dysjum og hafnsögumaður á Bakka og Ósk í Óskarbúð rak svolitla verslun. Sumir eins og Guðmundur Einarsson vefari lifðu af handiðn sinni, handverkskonur og trésmiðir voru víða en gull- og silfursmiðir höfðu aðsetur í Ráðagerði. Mikið flakk var á fólkinu, a.m.k. þegar kom fram á 19. öld og þegar gömlu ábúendurnir fluttu tóku oftast við óskyldir menn. Nokkuð var þó um að fólk færi búferlum innan hverfisins og óvenjuleg nöfn eins og Ormur, Illugi og Nikulás sem skjóta aftur og aftur upp kolli í hverfinu gegnum aldirnar benda til innbyrðis skyldleika íbúanna. Ætla má að grjóthlöðnu gerðin sem eru sérkennandi fyrir Garðahverfi hafi tengst þéttbýlinu. Innan þeirra hefur verið sú litla lóð eða grasnyt sem hvert býli hafði. Flest eru kennd við búðirnar sem þau tilheyrðu: Hallargerði (185-48), Sjávargötugerði (185-11), Holtsgærði (188-28) o.s.frv. Nokkur eru nöfnin tóm og hafa komið upp ýmsar getgátur um þau, Pálshúsagerði (183-6) í Pálshúsatúni t.d. verið bendlað við akuryrkju og Hausastaðatúngerði (190-34) á Hausastöðum talið landamerkjagærður en orðið gerði getur bæði vísað til ræktarlands og hlaðins garðs.

Leiðir

Í hverju bæjatúni var svolitill brunnur og sérstakar brunngötur til þeirra. Mikilvægasta vatnsbólíð var þó Garðalind (185-20) sem aldrei þraut og í hana sóttu öll heimilin vatn þegar þurfti. Til þessa hjarta Garðahverfis lágu að lokum allar leiðir en býlin tengdust með innbyrðis vegakerfi. Frá Hausastöðum og býlum þar lá gata (190-7) yfir í Hausastaðakot og áfram (191-7) í Grjóta, þaðan niður í (189-9/10) Móakot eða yfir í Hlíð. Frá Hlíðabæjum lágu leiðir (188-15) vestur í Götu og Háteig og Hlíðarbrunnngata (188-14) suður í Miðengi og síðan líklega áfram eftir jaðri túns og mýrar að Garðalind. Traðir tengdu saman Götu og Holt, Háteig og Ráðagerði en þaðan lá gata (185-36) til kjarnans í Görðum. Frá hinum búðunum við Garðatúngarð var farið um Garðatraðir (185-33) niður að kirkju og prestssetri og þangað var sérstakur stígur, Króksbrunnngata (185-26), úr Króki. Þá lágu traðir (181-10/183-7/184-9) milli suðaustustu býlanna Dysja, Pálshúsa og Nýjabæjar og frá þeim síðastnefnda (185-25) í Garða en

þaðan mátti loks ganga um Garðabrunngötu (185-24) að Garðalind. Hins vegar lá Bakka-brunnngata (182-7) beint frá Bakka upp kringum mýrina og að lindinni. Þurrabúðarfólkið við Garðamýri hefur trúlega notað Sjávargötu sem lá milli þeirra og sjávarins annars vegar, Garða hins vegar, og síðan Hlíðarbrunnngötu til að komast alla leið. Sérstakar sjávargötur lágu frá bæjum niður að sjávarhliðum í varnargarðinum ofan vara og neðan syðri jarðanna lá Bakkastígur (182-8) eftir sjávarbökkum. Víðar hefur verið gengið við sjóinn en frá sjávarhliði Hausastaða lá svo nefnd Hlíðsnesgata (190-33), framhjá Katrínarkoti og Arndísarkoti út á Skreflu og að Oddakotsósi. Þar varð svo að fara á bát yfir í Hlíðsnes á móti. Í hina áttina lá gatan (190-31) meðfram Skógtjörn, framhjá Köldukinn, og yfir grjóthlöðnu brúna Stíflisgarð (190-30). Þar var áður aðalleið úr hverfinu út á Álftanes. Í vestur lágu einnig Hausastaðatraðir (190-11) frá Hausastöðum en slíkar traðir við bæina kenndar lágu frá þeim mörgum að hliðum á Garðatúngarði. Þaðan lágu leiðir svo út í nytjalandið og til næstu byggðalaga. Þannig lágu Garðatraðir (185-33) frá Görðum um Garðahlið þar sem við tók Garðagata (185-54) og hlykkjaðist þvert yfir Garðaholt að Garðastekk (185-56) í jaðri Garðahrauns. Framhald stekkjargötunnar lá svo upp í hraunið nokkru norðar þar sem hún sameinaðist að lokum hinni fornu þjóðleið milli Álftaness og Reykjavíkur, Gálgahraunsstíg nyrðri, Fógetastíg eða Álftanesgötu (185-68). Sú gata lá á kafla meðfram Lambhúsatjörn og Arnarnesvogi. Þar í Hraunvíki greindist annar stígur frá henni, Móslóði (185-67) og lá í suðvestur um Garðahraun og Flatahraun í Garðahverfi. Um hann var farið með hesta klyfjaða mó úr Hraunholtsmýri en þessi vegur var sá austasti þeirra sem lágu yfir Garðahraun. Dysjabrú eða Dysjamýrarbrú hét leiðin yfir hitt mósvæðið sem náði milli Garða og Flatahrauns en var kirkjugata því hana fóru Hafnafirðingar þegar þeir ætluðu í Garðakirkju. Dysjabrú var þá lokakaflinn á leið þeirra, frá svo kölluðu Mónefi sem skagaði vestur úr hrauninu. Vegurinn yfir hraunið að nefinu hét hins vegar Gálgahraunsstígur syðri og náði alveg frá Hafnafirði. Dysjabrú var þó ófær í miklum leysingum og varð þá frá Gatnamótum (185-74) vestast við Garðaholtssenda að fara Kirkjustíg (185-75) yfir holtið og að Görðum. Hann lá vestur frá Urriðakoti og Setbergi um Gatnamót þar sem göturnar mættust.

Landamerki

Girt var milli túna einstakra jarða Garðahverfis og kringum það í heild. Varnargarður lá eftir sjávarkambinum að vestan og norður við Skógtjörn og Garðatúngarður skildi milli Garðatorfunnar og nytjalandins austan megin. Mörk alls þessa svæðis náðu frá Balakletti við sjóinn suðaustan Dysja að Oddakotsósi á Hliðsnesi gegnt Skreflu og yfir Skógtjörn þvera, um Markatanga við Núpslækjarós, áfram um Lambhúsatjörn og austur í Eskines, þaðan lengst suður í Engidalsnef og svo aftur vestur í Balakletta. Innan þessara marka voru að fornu einnig jarðirnar Bali í suðurendanum og Selskarð milli Skógtjarnar og Lambhústjarnar. Þegar í máldögum 14. og 15. aldar kemur fram að Garðakirkja átti allt heimaland, Dysjar, Bakka, Hlíð, Hausastaði, Selskarð, Hraunsholt, Hjallaland og afrétt í Múlatúni. Á 16. öld bættust við Nýibær og Pálshús, Vífilstaðir, Akurgerði og Hamarskot og ítök staðarins lágu miklu víðar. Í Örnefnaskrá segir: „Garðaland: Svo var í eina tíð allt land Garðastaðar kallað. Bæði það sem var í byggðinni við sjóinn og upp til fjalla. [...] Allt tilheyrði þetta hinum forna Álftaneshreppi.“⁶¹ Í Landamerkjaskrá frá 1890 eru tilgreind víðari „merki á landi Garðakirkju á Álptanesi, samkvæmt máldögum og fornum skjölum:

1. Í móti Oddakoti í miðjan ós þann, sem rennur úr Skógtjörn í sjó fram austan til við túngarð í Oddakoti. [...]

2. Úr ósnum norður í hóla hjá Skógtjörn, er þar hlaðin merkjavarða; þaðan í móti landi Skógtjarnar og Brekku í vörðu á hólum hjá Núpsstíflum, þar er og hlaðin merkjavarða. [...]

3. Útí miðja tjörn þá, sem er milli Bessastaða og Gálgahrauns og í miðjan tjarnarósinn og í mýrina Arnarnesslækjar, upp með læknum sunnanverðum uppí Stóra Krók á sama læk og úr því keldudragi, sem þar er að sunnanverðu og beina stefnu yfir mýrina uppí Dýjakrók [...] þaðan í midt Hnoðraholt, þaðan fyrir norðan Vetrarmýri beina línu til austur landsuðurs í miðja Kjóavelli, þaðan beina línu í suður landsuður í Arnarbæli, þaðan í austur landsuður uppí Hnífsós, þaðan til austurs landsuðurs í miðt Húsfell, úr miðju Húsfelli beint til suðurs í efri Standartorfu, þaðan beint í (suður) Markraka í Dauðadölum, þaðan til vesturs í Melrakkaskarð, Vatnsskarð, Markrakagil í Undirhlíðum, sem er norðanvert við Fjallið Eina, þaðan til norðurs ofanvert við Hvaleyrar- og Áslönd í Steinhús, sem er við neðri Kaldárbotna, þaðan

⁶¹ Garðahverfi/Garðaland: Bls. A/B1-2.

móts við Jófríðarstaðaland í norður vestanvert við Gráhelluhraun beina línu í svonefndan Moldarkrika, þá til norðvesturs í vörðu á Heiðarþúfum, þá sömu línu í norðuröxl á Mosahlíð, enn sömu línu í vörðu norðanhallt á Kvíholti, loks sömu línu mitt á milli Gíslahúss og Bjarnabæjar í vörðu fremst á miðjum Hamri við Hafnarfjarðarbotn. Þaðan land allt með Hafnarfirði norðanverðum vestur í ós hinn áðurnefnda hjá Oddakoti. [...]

Innan framangreindra takmarka eru auk Garðastaðar, þessar jarðir Garðakirkju: Selskarð, Hraunsholt, Hamarskot, Lan[g]eyri, Skerseyri, Bali, Dysjar, Bakki, Pálshús, Nýibær, Krókur, Ráðagerði, Hóll, Miðengi, Hlíð, Móakot, Hausastaðakot og Hausastaðir, sem allar hafa afmörkuð tún og rétt til að nota að tiltölu kirkjulandið utan tús, til allra leiguliða nota, en ekkert innskipt land fyrir utan túnið, svo og þurrabúðir, sem eru eign kirkjunnar, með kálgörðum og túnblettum, og timburhús sömuleiðis.“ Innan merkjanna eru einnig Vífilstaðir, Setberg, Urriðakot, Hofstaðir, Hagakot og Akurgerði.

Örnefni

Skemmtilegar sagnir um Garða hafa spunnist um örnefnið Garðaflatar í hinu forna afréttarlandi Álftaneshrepps og birtust hjá Sigurði Nordal og Þórbergi Þórðarsyni í Gráskinnu árið 1928: „Sagt er að Garðar og Garðakirkja hafi einu sinni verið á Garðaflötum, sem eru skammt fyrir innan Hafnarfjörð, en hafi verið flutt, þegar hraunið rann á. Sagan segir, að fólkið í Görðum hafi flúið undan hrauninu með ljós í hendi, en svo hafi verið um mælt, að kirkjuna skyldi reisa þar, sem ljósið slokknadi, en það var þar, sem nú er kirkjan og Garðastaður. [...] Maður nokkur var eitt sinn við slátt á Garðaflötum. Þúfurnar, sem hann var að slá, sýndist honum líkjast leiðum í kirkjugarði. Ein þúfan var stærst, og hugsar hann með sér, að gaman væri nú að vita, hver lægi undir þessu leiði. Syfjar hann þá bráðlega og getur ekki varizt svefni. Hann dreymir að maður tígulegur kemur til hans og segir: „Fyrst þig langar til að vita, hver hér liggur, þá hét sá Þórður og var prestur hér. Síðasta verk hans var að jarðsyngja sjö manneskjur.“ Sú tilgáta fylgir sögunni, að þetta hafi verið í svartadauða. Ýmis merki þess má sjá, enn þann dag í dag, að byggð hafi verið á Garðaflötum; þar eru garðahleðslur miklar, og víða sjást húsarústir og sumar mjög stórar um sig. Hlaðinn brunnur kvað og hafa sézt til skamms tíma. Í sagnþáttum sínum árið 1951 telur Ólafur Þorvaldsson einnig að umgetn-

ar flatir hafi fengið nafn af Görðum en skýring hans er þó jarðbundnari: „Allt land þarna umhverfis og langt út frá er hið forna land Garðakirkju á Álftanesi [...] Ekki er ósennilegt, þegar stórt var búið í Görðum fyrr á tímum, að Garðaprestar hafi notað nokkuð þá ágætu vetrar-beit, sem er um þessar slóðir, til dæmis framan af vetri, og látið halda fé þarna efra, því að nóg er þar góðra skjóla í hellum og öðrum afdrepum“.⁶² Ólafur segir auk þess frá því að fólk sem komið var til réttar hafi skemmt sér og dansað á Garðaflötum.

Fornleifaskráning fyrir Garða

117887 185 - 1

Sérheiti: Garðar

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Heimild

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Vegna ábúðar

Staðsetning: X: 353895382 Y: 401582329

Staðhættir

Á Túnakorti frá árinu 1918 má sjá bæjarstæðið í Görðum nokkurn veginn í miðju túni, austan kirkjunnar (185-6), ofan og norðan kirkjugarðsins (185-7). Þar eru þrjár stórar byggingar (185-3/4), lítið hús (185-5) og for (185-2). Gamli bærinn gæti verið stóra torfhúsið næst kirkjunni en það skiptist í tvö aðalhólf og virðist anddyrið snúa í suðvestur að bæjarhlaðinu. Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Ofan við Kirkjugarðinn er býlið Garðar.“ (Bls. 3). Skv. Örnefnaskrá 1964 stóðu „byggingar staðarins [...] á Bæjarhólnum austan kirkju [...] ofarlega í Garðatúni miðsvegar í hverfinu“ (A45/B39). Örnefnalýsing 1976-77 hefur þetta: „Garðar, hið forna prestsetur og höfuðból, eru norðvestur frá Nýjabæ. Tún Nýjabæjar, Króks [185-27] og Garða liggja saman. Gamli bærinn í Görðum stóð aðeins vestar en nýja húsið. Kirkjan var vestan hans [...]“. (Bls. 5).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A45 / Garðaland B39.

⁶² Ólafur Þorvaldsson: Bls. 50-51

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-77.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 2

Hlutverk: Hlandfor

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353895382 Y: 401582329

Staðhættir

Rétt suðaustan við gamla bæinn (185-1) sýnir Túnakortið 1918 lítið ferhyrningslaga mannvirki úr steini, líklega for eða skólpgryfju.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 3

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353895382 Y: 401582329

Staðhættir

Suðaustan við bæinn og forina (185-1/2) er skv. Túnakorti 1918 stór útihúsabygging sem skiptist í tvö aflöng rými. Byggingarefnið er líklega torf og stefnan norðvestur-suðaustur.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 4

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353895382 Y: 401582329

Staðhættir

Skáhallt á móti bænum (185-1), milli hans og kirkjugarðsins (185-7) er á Túnakorti 1918 stórt aflangt timburhús og virðist anddyri þess snúa í norðaustur að bæjarhlaðinu.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 5

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353895382 Y: 401582329

Staðhættir

Rétt suðaustan við stóra timburhúsið (185-4) er samkvæmt Túnakorti 1918 tvískipt útihús, líka úr timbri.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 6

Sérheiti: Garðakirkja

Hlutverk: Kirkja

Staðsetning: X: 353854949 Y: 401597462

Staðhættir

Í grein frá árinu 1904 (bls. 34) segir Matthías Þórðarson að Garðakirkja hafi áður verið innan kirkjugarðsins (185-7). Á Túnakorti 1918 sést gamla kirkjan vestan við bæjarhúsin (185-1-5) og sýnist vera úr steini með stefnuna suðaustur-norðvestur. Skv. Örnefnaskrá 1964 var höllinn „þar sem Garðastadarkirkja stóð“ kallaður „Kirkjuhóll“ (A54). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir hins vegar: „Gamli bærinn í Görðum stóð aðeins vestar en nýja húsið. Kirkjan var vestan hans, og hefur hún verið endurbyggð á sama stað.“ (Bl. 5). Núverandi kirkja var reist árið 1966 (Þ.J. og S.S.: 226).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastadahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A54 / Garðaland B52.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-77.

Matthías Þórðarson: „Gamlir legsteinar í Görðum á Álftanesi. Rannsakadir 11. VI. og 6 VIII. 1903.“ Árbók hins íslenska fornleifafélags 1904. Rvk. 1904. Bls.33-40.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

Þorsteinn Jóseppson og Steindór Steindórsson: Landið þitt Ísland II. Rvk. 1993.

117887 185 - 7

Sérheiti: Garðakirkjugarður

Hlutverk: Legstaður

Tegund: Kirkjugarður

Staðsetning: X: 353837367 Y: 401547795

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá gamla grafreitinn í Görðum rétt suðvestan við kirkjuna og bæjarhúsin (185-1-6). Skv. Örnefnalýsingu 1958 er Garðakirkjugarður neðan bæjarins (185-1), upp af þurrabúðinni Hól (185-12): „Þarna er svæði slétt upp að kirkjurúst, en á það vantar nöfn.“ (Bl. 3). Skv. Örnefnaskrá 1964 lá hann „neðan kirkjunnar og bæjarhúsanna“ (A55). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Gamli kirkjugarðurinn er sunnan kirkjunnar og íbúðarhússins. Hann hefur nú verið stækkaður til vesturs.“ (bls. 5). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er kirkjugarðurinn beint niður og vestur af núverandi bæjarhúsum „girtur grjót-hlöðnum garði“ („1300-54“).

Lýsing

Pegar Matthías Þórðarson rannsakaði legsteina í Garðakirkjugarði árið 1903 komst hann að því að þar eru sex frá 17. öld og einn frá byrjun 18. aldar, auk þess sem nýlega hafði fundist brot af 17. aldar steini: „Allir þessir legsteinar eru höggðir úr venjulegu hraungrýti (dolerit) og sömu tegundar og annað grjót í Garðaholti. Þrír af þeim [...] lágu fyrir dyrum kirkjunnar, sem áður var í kirkjugarðinum, og því nokkuð máðir, en þó er letrið enn vel skýrt á þeim öllum.“ (bls. 34). Árið 1918 voru „um 40 minnisvarðar“ í Garðakirkjugarði.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.

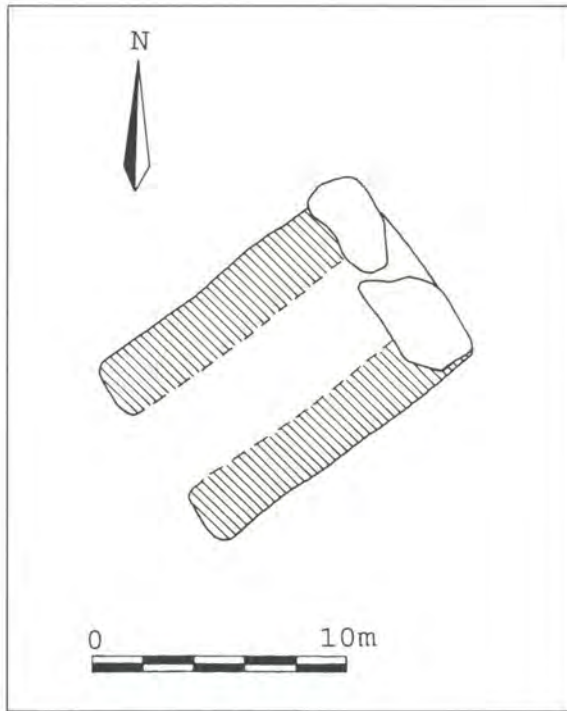
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastadahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A55 / Garðaland B53.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-54“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-77.

Matthías Þórðarson: „Gamlir legsteinar í Görðum á Álftanesi. Rannsakadir 11. VI. og 6. VIII 1903.“ Árbók hins íslenska fornleifafélags 1904. Rvk. 1904. Bls.33-40.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

Teikn. 4. Garðar 117887 185-08.

117887 185 - 8

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Horfni: Að litlum hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353791011 Y: 401677993

Staðhættir

Nokkru norðvestan við kirkjuna (185-6) sýnir Túnakortið 1918 garð. Hlaðnir veggir liggja kringum hann upp að girðingu sem skilur milli Garða annars vegar, Háteigs (185-37) og Ráðagerðis hins vegar. Þetta hlýtur að vera niðursökni grjóthlaðni garðurinn sem fannst við Fornleifaskráningu 1984 og vísar eins og á Túnakortinu í norðvestur frá Garðakirkjugarði (185-7), „út að girðingu við Ráðagerði“. Hann beygir síðan í horn til vesturs. („1300-53“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-53“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 9

Sérheiti: Sjávargata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353738462 Y: 401537327

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá hvar gata liggur frá enda Garðatraða (185-33) við bæjarstæði Garða (185-1-5) vestur milli gömlu kirkjunnar (185-6) og garðs (185-8) og áfram í átt til sjávar. Líklega er þetta sú Sjávargata sem samnefnt býli (185-10) hét eftir og nefnd er í Örnefnalýsingu 1958: Þríhyrningur gengur upp frá sjó milli túna Garða og Miðengis en „efst í honum er Grjóthóll. Neðar var svo Sjávargatan [...]“. (Bls. 3). Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Svo var gatan frá Garðastað niður túnið í Garðasjó [185-16] kölluð.“ (B60).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A63 / Garðaland B60.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 10

Sérheiti: Sjávargata

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

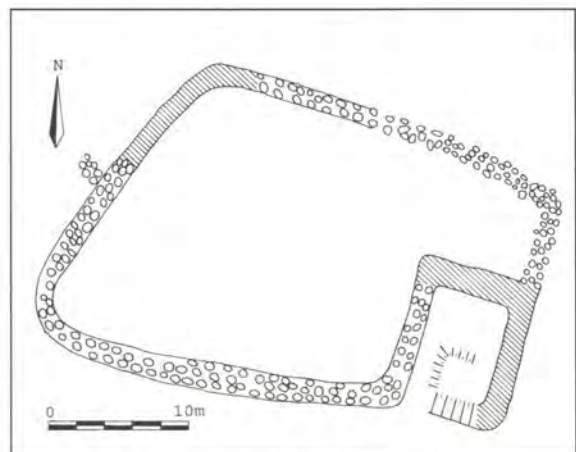
Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353650247 Y: 401574938

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá garð á þeim slóðum sem þurrabýlið Sjávargata á að hafa verið, þ.e. milli samnefndrar götu (185-9) og landamerkja (185-42) við Miðengi, skammt frá sjónum. Skv. Örnefnaskrá 1964 er þessi hjáleiga og þurrabúð „í vesturtúni við Sjávargötuna [...] niður og vestur frá kirkjunni [185-6]“ (A47/B44). Skv. Ö-

Teikn. 5. Garðar 117887 185-10. Sjávargata.

Mynd 6. Sjávargata G-117887 185-10 (GS)

nefnalýsingu 1976-77 voru „tveir bæir niður við Garðatjörn [185-21], vestast og neðst í Garðatúni. [...] Vestari bærinn hét Sjávargata.“ Við Fornleifaskráningu 1984 var hann staðsettur norðan hins bæjarins Hóls (185-12) og sunnan Miðengis, slétt tún sunnan og vestan megin. Þótt býlið sjálf sé ekki sýnt á Túnakortinu virðist mega sjá af lögum garðsins að það hefur verið í suðvesturhorninu enda nær hústöftin um 7 m inn í garðshornið þeim megin. Hún er um 6,5 x 7 m að innanmáli, veggir 1,5-2 m á breidd og sýnist inngangur vera suðvestan megin. Stefnan er SSV-NNA. („1300-50“).

Aðrar upplýsingar

Í Manntali sem tekið var árið 1801 er nefnt húsmannsplássíð Götuhaus. Þess er hvergi getið annars staðar og má vera að átt sé við Sjávargötu. Þar bjuggu hjónin Steinunn Helgadóttir og Gissur Tómasson, jarðnæðislaus húsmáður og fiskari, Katrín Brynjólfsdóttir, hús- og handverkskona og sonur hennar Jón Eysteinnsson. (Bls. 355). Sjávargata er hins vegar örugglega nefnd í seinni manntölum. Árið 1816 voru komnir þangað tveir aðrir húsmenn, Brynjólfur og Bjarni, báðir Sveinssynir. Brynjólfur, eiginkonan Guðrún Þorleifsdóttir og dóttirin Elín voru áður til húsa í Nýjabæ en kona Bjarna var Guðrún, dóttir Jóns Þorsteinssonar bónda á Dysjum. Þau áttu tvö börn og einnig er nefnd Guðrún Sigmundsdóttir, níu ára „niðurseta“ svo heimilismenn í litlu búðinni voru alls átta. (Bls. 410). Árið 1845 hafði svo Guðmundur Einarsson vefari tekið við Sjávargötu, bóndasonur frá Bakka sem áður vann fyrir sér á Hausastöðum. Hann var orðinn 58 ára, giftur Ingveldi Þorleifsdóttur og voru hjá þeim ein vinnukona og tvær aldraðar konur. (Bls. 395).

Mynd 7. Sjávargata G-117887 185-10 (GS)

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A47 / Garðaland B44, Bæjatal A488 / B473.
Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-50“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.
Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.
Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.
Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.
Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 11

Sérheiti: Sjávargötugerði

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353650247 **Y:** 401574938

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir tvo samfasta garða í staði hjáleigunnar Sjávargötu (185-10). Sá nyrðri á mörkum Miðengis og Garða er merktur Háteigi en sá syðri Görðum og er það trúlega svo nefnt Sjávargötugerði sem minnst er á í Örnefnaskrá 1964: „Lítið gerði umhverfis þurrabúðina.“ (A64). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er þetta ferhyrndur grjóthlaðinn garður, veggjabreidd 1,4-2 m. Að innan er hann um 27,2 m á lengd og 17-20 m á breidd, breiðastur í vesturendann og gengur annar minni grjótgardur úr honum í átt til sjávar en endar við girðingu (185-42) milli Garða og Miðengis. Samanlögð lengd þeirra er 46,6 m og stefnan vest-

norðvestur-austsuðaustur. Minni garðurinn er miðað við staðsetningu og stefnu sá sem heyrði undir Háteig. („1300-50“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A64 / Garðaland B61.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-50“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 12

Sérheiti: Hóll

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verkleifar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353584130 Y: 401531026

Staðhættir

Nokkru suðaustan Sjávangötu (185-10), milli samnefndrar leiðar (185-9) og Garðalindar (185-20) og ofan mýrlendis, er á Túnakortinu 1918 tvískiptur kálgarður. Öðrum heimildum ber saman um að þarna sé hið gamla stæði Hóls, hjáleigu og þurrabúðar frá Gördum eða eins og segir í Örnefnalýsingu 1958: „Við mýrarjaðarinn er [...] uppspretta, sem heitir Garðalind. Aðeins utar er Hóll.“ (Bls. 3). Skv. Örnefnaskrá 1964 stóð hann „neðar en Sjávangata í Garðatúni [...] niður undir Garðamýri [185-21]“ (A48/B45) og í Örnefnalýsingu 1976-77 er sagt svona frá: „Hér áður voru tveir bæir niður við Garðatjörn, vestast og neðst í Garðatúni. Hét sá eystri Hóll, og voru kallaðir Hólsгарðar [185-13] í kringum hann, kálgarðar, sem í var ræktað, eftir að Hóll lagðist í eyði. Nú hafa þeir verið jafnaðir og grjótinu ýtt upp í hrúgu.“ (Bls. 6). Við Fornleifaskráningu 1984 segir að þetta sé „vestan Garðakirkju“ rétt suðaustan við Sjávangötu, „ræktað tún allt í kring“. Þarna er „allhár, greinilegur hóll með miklu grjóti í. Enga lögun tófta sér í honum.“ Hóllinn er um 16 m á lengd og 11,5 á breidd með stefnu norður-suður. Bakki liggur um 14 m suður úr honum, líklega hluti byggíngaleifanna. („1300-51“).

Aðrar upplýsingar

Skv. Manntölum bjó í þessari hjáleigu gras-húsmaðurinn Torfi Sveinsson a.m.k. á tímabilinu

Mynd 8. Hóll G-117887 185-12. (GS)

frá 1801 (bls. 355) til 1816 (bls. 410), lifði á jarðnyt og fiskveiðum og hafði fjórir til fimm heimilismenn. Í Manntali 1845 eru skráð þar Hákon Þórleifsson, tómthúsmaður og fiskari, Gróa Þóroddsdóttir, hans kona, og Jón Þórleifsson, fiskari og „sjálfs sín“ (bls. 395).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958. Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A48 / Garðaland B45, Bæjatal A489 / B474.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-51“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-77.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 13

Sérheiti: Hólsгарðar

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verkleifar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353675255 Y: 401537327

Staðhættir

Í bæjarstæði Hóls (185-12) sýnir Túnakortið 1918 tvo samfasta kálgarða með hlöðnum veggjum og götuslóða á milli frá suðaustri til norðvesturs en skv. Örnefnalýsingu 1976-77 umgirtu þeir Hólsbæinn: „[...] voru kallaðir Hólsгарðar í kringum hann, kálgarðar, sem í var ræktað, eftir að Hóll lagðist í eyði. Nú hafa þeir verið jafnaðir og grjót-

Mynd 9. Garðabúð G-117887 185-14. (GS)

inu ýtt upp í hrúgu.“ (Bls. 6). Þetta virðist mega lesa úr lýsingu við Fornleifaskráningu 1984: „Þarna er allhár, greinilegur hóll með miklu grjóti í. Enga lögum tófta sér í honum.“ Hóllinn er um 16 m á lengd og 11,5 á breidd með stefnu norður-suður. Bakki liggur um 14 m suður úr honum, líklega hluti byggdaleifanna. („1300-51“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-51“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 14

Sérheiti: Garðabúð

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353584130 Y: 401531026

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést hús úr torfi nokkru vestan Sjávangötugerðis (185-11), við Sjávangötuslóðann (185-9) skammt frá sjónum og landamerkjum (185-42) við Miðengi. Þetta gæti verið „verbúð frá Görðum“ sem í Örnefnaskrá 1964 er nefnd Búðin, og „stóð ofanvert við vörina“, þ.e. Garðavör (185-16), „ofan við Garðasjó“. Kringum hana og aðallega ofan hennar var Búðarflötin og fyrir „framan hana var skiftivöllur“ (A217-18 / B207-8). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Grasi gróinn hóll, sléttur að ofan, er á kámpinum á milli Miðengis og Garða. Hér áður mun hafa verið sjóbúð á þessum hól, en þess sjást nú engin merki.“ (Bls. 7). Líklega er þetta hóllinn sem við Fornleifa-

Mynd 10. Garðabúð G-117887 185-14. (RT)

skráningu 1984 er kallaður Garðabúð eða Búð og er suður „frá bænum í Miðengi, alveg niður við flæðarmálið“, túnið ofan við en sjórinn að framan. Núna er þarna áberandi grænn hóll. Lengd hans meðfram sjávarmálinu er 8,5-9 m og breiddin um 5 m. Í honum er hleðslugrjót en lögum tóftarinnar sést ekki. Á a.m.k. einum stað utan í honum sér í mikið af skeljum. („1300-48“).

Aðrar upplýsingar

Garðabúð var skv. Jarðabók (bls.186) og Manntali árið 1703 (bls.18) nýbyggð hjáleiga frá Görðum og tók í raun við af hjáleigunni Skemmu. Ábúendur voru hjónin Jón Þórðarson og Ingunn Ingimundardóttir, heimilismenn þrír talsins. Jarðardýrleiki var óviss en séra Ólafi Péturssyni greidd 40 álna landskuld með tveimur fiskavættum eða peningum upp á fiskatal. Leigukúgildi, venjulega eitt, var ekkert hjá Jóni þetta ár en hann átti kúr sem fóðraðist naumlega, ær með lambi, þrjá veturgamla sauði, tvo hesta og hross með fyli. Kvaðir allt árið voru mannslán sem leyst var með hálfum skipshlut af tveggja manna fari ábúanda og einn dagsláttur. Hætt var að heimta hrísshest sem áður hafði fylgt afgjaldi af Skemmu. Garðabúð hafði „grasnautn hina sömu“ og Skemma áður. Staðarhaldari lagði við til húsabótar en bóndi hafði móskurð í landi Garða, (bls.186). Garðabúð er ekki nefnd í síðari Manntölum og Jarðabókum.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfтанeshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A217-18 / Garðaland B207-8. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-48“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-77.
Mannatal á Íslandi árið 1703 tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín ásamt manntali 1729 í þrem sýslum. Rvk. 1924-1947.
Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 15

Sérheiti: Skemma

Hlutverk: Býli, Útihús

Tegund: Heimild

Horfið: Já

Staðsetning: X: 353584130 Y: 401531026

Staðhættir

Skemma var skv. Jarðabók árið 1703 „útihús heima við staðinn í Görðum“ sem um tíma var leigt „manni einum til íbúðar“. Skemmu fylgdi sama grasnyt og seinna hjáleigunni Garðabúð (185-14) sem kom í stað hennar. (Bls. 186, 191).

Heimildaskrá

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. III bindi.

117887 185 - 16

Sérheiti: Garðavör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353467912 Y: 401510506

Staðhættir

Í Jarðabók 1703 segir: „Heimræði er árið um kring og lending góð, og var hjer útræði hið besta meðan fiskur var á Hafnarfirði. Gánga hjer skip staðarhaldarans árið um kring eftir hentugleikum. Engin inntökuskip hafa hjer að nýungu gengið en mega þó vera, því að varir eru nógar.“ (Bls. 181). Skv. Örnefnaskrá 1964 var lendingin í Garðavör við Garðasjó, fjöruna sunnan Miðengisvarar (187-11). „Vörin var nokkuð mikil um sig, enda mikil útgerð oftast frá Görðum. Var ætíð talað um að róa eða lenda í Garðasjó, og sandhryggurinn eða sjávarkampurinn allt austur undir Bakka nefndur svo.“ Enn fremur er nefndur Garðagrandi en „svo var sjávarkampurinn stundum kallaður mest allur“ eða „frá Miðengi suður að Bakka“ (A213-14, 223/B213). Skv. Örnefnalýsingu 1976-77 er Grandi við sjóinn framan við Garðamýri (185-21) en tveir bæir niður við hana „vestast og neðst í

Garðatúni. [...] Vestari bærinn hét Sjávangata [185-10]. Garðavör er neðan hennar, vestast á Granda.“ (Bls. 4, 6).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A 213-14, 223 / Garðaland B203-4, 213.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. III bindi.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117887 185 - 17

Sérheiti: Garðaskipagerði

Hlutverk: Naust

Tegund: Heimild

Horfið: Já

Staðsetning: X: 353467912 Y: 401510506

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er nefnt Garðaskipagerði: „skipagerði eða naust frá Görðum, sem nú er horfið“ (B212).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A222 / Garðaland B212.

117887 185 - 18

Sérheiti: Háteigsvör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353467912 Y: 401510506

Staðhættir

Um Háteigsvör segir í Örnefnaskrá 1964: „Hún var í Garðasjó rétt við Garðavör [185-16]“ (A215). Vörin hefur tilheyrnt Háteigi (185-37) sem hún var kennd við, hjáleigu ofar í túni, norðvestan Garða.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A215 / Garðaland B205.

117887 185 - 19

Sérheiti: Króksvör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353467912 Y: 401510506

Staðhættir

Króksvör sem tilheyrði Garðahjáleigunni Króki (185-27) var vestan Dysjavara (181-14) (G.R.G.: 118 o.þ.tilv.r.).

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

117887 185 - 20

Sérheiti: Garðalind

Hlutverk: Vatnsból

Tegund: Lind

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353800532 Y: 401443113

Staðhættir

Garðalind er á Túnakortinu 1918 merkt inn beint suðvestur af Garðakirkjugarði (185-7) þar sem túnið mætir mýrlendinu fyrir neðan, þ.e. Garðamýri (185-21). Skv. Örnefnalýsingu 1958 er „við mýrarjadarinn [...] stór steinn, og hjá honum er uppspretta, sem heitir Garðalind.“ (Bls. 3). Í Örnefnaskrá 1964 er hún einnig nefnd Garðabrunnur: „Svo var aðalvatnsból hverfisins kallað. Lind með rennandi vatni góðu. Þar var brunnur grafinn undir stórum steini og hlaðinn upp með tröppum niður að vatninu. [...] Þangað sótti allt hverfið vatn til fjóss og bæjar.“ Steinninn er kallaður Grettistak: „Mátti þar sjá fingraför Grettis er hann tók bjargið og færði í vegg brunnsins, lindarinnar.“ (A59-61/B57-58). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Garðalind er niður undir Garðatjörn, beint niður af bænum í Görðum. Stór klettur er yfir lindinni. Er hann nefndur Grettistak. Tvær, þrjár tröppur eru ofan að vatninu í lindinni. Í Garðalind var sótt vatn frá mörgum bæjum í Garðahverfi og jafnvel öllum í miklum þurrkum. Aldrei þraut Garðalind, og þótti í henni bæði heilnæmt og gott vatn. Smálækur rennur frá lindinni.“ Samkvæmt Fornleifaskráningu 1984 er lindin beint niður af íbúðarhúsinu í Görðum, í vesturátt til sjávar, með grasbala ofan við upp að

Mynd 11. Garðalind G-117887 185-20. (GS)

gamla kirkjugarðinum og blauta mýri framan við. („1300-37“). A-flokkur.

Lýsing

Kletturinn liggur yfir lindinni eins og lok eða þak en nafnið Grettistak mun frekar ungt. Í Fornleifaskýrslu sinni um Garða árið 1820 lýsir séra Markús Magnússon þessu allnákvæmlega: „Ekki eru hér nein svokölluð Grettistök, en tveir klettur [185-23] eru hér innan túns eða afgirts heimalands prestssetursins Garða, tveir sem mannaverk eru á. Annar klettanna liggur yfir brunni eða lind sem sér prestssetrinu og þeim sem nærri búa fyrir hinu besta vatni. Kletturinn er að þvermáli 13 álnir en 3 3/4 álnir að hæð, í laginu eins og píramídi, snýr frá austri til suðvesturs, liggur á jarðfastri klöpp, en til suðurs eru á báðar hliðar settir þungir óhræranlegir steinar sem afmarka sjálfan brunninn sem kletturinn liggur yfir og skýlir að ofan fyrir snjó og frostum svo að hann fennir aldrei í kaf eða frýs. Þar sem klettur þessi er svo stór að ekki virðist unnt að hræra hann af þessum stað hefur honum líklega annað hvort verið velt ofan á steinana sem hann hvílir á nú, eða verið lyft upp að framan til þess að koma þeim undir hann.“ (bls.242-3). Við þetta gerir Kálund eftirfarandi athugasemd 1877: „Samkvæmt fornleifaskýrslu (1820) fundust á Álftanesi nokkrar fornaldargrafi [...] einnig brunnur í klettaskjólí, afgirtur“ (bls. 19). Í Lýsingu Garðaprestakalls 1842 segir svo séra Árni Helgason: „Mikill steinn stendur sem á hleðslu yfir Garða vatnsbóli, sem heitir Garðalind.“ (Bls. 219). Árið 1984 kemur vatnið enn undan þessu stóra bjargi sem skrásetjari kallar „framhlið vatnsbólísins en bárujárnsþak, þakið torfi hefur verið reist aftan við það [...] Byggt hefur verið utan um vatnsbólíð - hlaðið múrsteinum - ferhyrnt lítið [dælu]hús sem gengið er inn í um dyr að sunnan“, um 1,8 x 2 m að stærð og 1,2 m á hæð. Vatnsrásin sem einnig sést á Túnakortinu liggur líkt og

Mynd 12. Garðalind G-117887 185-20. (RT)

áður í átt til sjávar en út í skurð og meðfram henni á um 4rra m kafla næst steininum eru hlaðnir veggir. Dæluhús og seinni tíma hleðslur hafa síðan hrúnið utan af lindinni sem varðveist hefur óskemmd með klettinum yfir.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
 Árni Helgason: „Lýsing Garðaprestakalls 1842“. Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III. Félagið Ingólfur gaf út. Rvk. 1937-9. Bls. 197-220.
 Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A59-61 / Garðaland B57-8.
 Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-37“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
 Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.
 P.E. Kristian Kálund: Íslenzkir sögustaðir 1. Sunnlendingafjórðungur. Íslenzk þýðing: Haraldur Matthíasson. Rvk. 1984.
 Markús Magnússon: „Garðar á Álftanesi“. Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 fyrri hluti. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Rvk. 1983. Bls. 241-51.
 Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 21

Sérheiti: Garðamýri

Hlutverk: Rista

Tegund: Náttúruminjar

Staðsetning: X: 353732367 Y: 401388435

Staðhættir

Í Jarðabók 1703 segir að jörðinni Bakka hafi forðum fylgt „Garðamýri (ein mýri þar í hverfinu). [...] Mýrina tók hjer frá Sr. Þorkell Arngrímsson og lagði til heimastaðarins sökum eklu á

torfristu og útheiðslægjum [...]“ (Bl. 183). Skv. Örnefnalýsingu 1958 er í Görðum „hallandi tún, slétt niður að þríhyrndri mýri, sem heitir Garðatjörn.“ (Bl. 3). Um er að ræða spildu við sjóinn, milli Garða og Bakka. Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Mýri þessi var neðan við Garðatún allt niður að malarkampi. Slægnamýri Garðaprests. Það var kvöð að hjáleigubændur slægju þar dagslátt fyrir kúabeit.“ (A62). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Norðvestan við Bakka er stór mýri, Garðatjörn. Grandi er með sjónum framan hennar. [...] Í stórbrimum kom fyrir, að sjór flæddi yfir Grandann. Eftir slík flóð stóð vatn uppi í Garðatjörn.“ (Bl. 5). Ýmist var því talað um Garðamýri eða Garðatjörn en auk þess kallaðist Garðatjörn fyrir innan skerjahring milli Bakkabryggju og Hausastaðargranda.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
 Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A62 / Garðaland B59.
 Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.
 Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-77.

117887 185 - 22

Hlutverk: Útihús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353825400 Y: 401435456

Staðhættir

Í túninu skammt austan Garðalindar (185-20) sýnir Túnakortið 1918 svolítið ferhyrnt útihús úr steini, líklega hænsnakofa sem fannst um 18 m suðaustan Garðalindar (185-20) við Fornleifaskráningu 1984. Hann er að vísu staðsettur rétt neðan túnsins en jaðar þess getur hafa færst til. Tóftin er ferhyrnt, um 6,3 x 4,3 m að utanmáli. Grjóthlaðnir veggirnir eru yfirgrónir en greinilegir, um 1 m á breidd og norðaustan megin virðist kofinn hafa verið byggður upp í tvö björg [185-23] þannig að þau verða hluti af gaflinum. Inngangur er suðvestan megin og stefnan suðvestur-norðaustur. („1300-53“).

Mynd 13. Náttúruminjar G-117887 185-23. (RT)

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-53“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 23

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Náttúruminjar

Staðsetning: X: 353825400 Y: 401435456

Lýsing

Í Fornleifaskýrslu um Garða 1820 segir séra Markús Magnússon: „Ekki eru hér nein svokölluð Grettistök, en tveir klettur eru hér innan túns eða afgirts heimalands prestssetursins Garða, tveir sem mannverk eru á. Annar klettanna liggur yfir brunni eða lind [185-20] sem sér prestssetrinu og þeim sem nærri búa fyrir hinu besta vatni. [...] Hinn kletturinn hér - í miðju túni prestssetursins, er 13 álnir að umfangi og 1 3/4 alin að hæð og liggur flatur. Hann hvílir á undirlagi úr litlum steinum og sýnir það augljóslega að klettinum hefur verið lyft og steinarnir lagðir undir hann. Það er merkilegt við þennan klett sem liggur um 160 faðma frá sjónum, að hann er sorfinn á annarri hliðinni, alveg eins og þeir klettur sem liggja í sjávarmálinu eru sorfnir af sjávarganginum. Af því mætti ætla að sjórinn hafi fyrrum gengið svo hátt sem kletturinn stendur nú, fremur en að svo stór klettur hafi verið fluttur svo langan veg frá ströndinni, en reynslan er þó gagnstæð þessari ætlan, því að sjá má að sjórinn brýtur stöðugt landið hér í nágrenninu.“ (Bls. 242-4). Í Lýsingu Garðaprestakalls 1842 segir svo séra Árni Helgason: „Hvorki blótsteina né Grettistök þekki ég hér, en einstakur steinn, mikill um sig, stendur fyrir vestan Garða, er sumir segja sé brimbarinn þeim megin, er veit frá sjó (hann er frá sjó meir en 100 faðma og 5-6

eða meir yfir sjávarborðið).“ (Bls. 219). Við Fornleifaskráningu 1984 er getið um „tvö björg“ vestur frá Görðum, um 18 m suðaustan Garðalindar, austan við Garðamýri og er tóft byggð utan í þeim, vestan megin (185-22). Þetta gæti verið kletturinn sem séra Markús nefnir. („1300-53“).

Heimildaskrá

Árni Helgason: „Lýsing Garðaprestakalls 1842“. Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III. Félagið Ingólfur gaf út. Rvk. 1937-9. Bls. 197-220.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-53“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Markús Magnússon: 1983, „Garðar á Álftanesi“. Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 fyrri hluti. Bls. 196-220. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Rvk. 41-51.

117887 185 - 24

Sérheiti: Garðabrunngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353838828 Y: 401463496

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er nefnd Garðabrunngata sem „lá upp með Kirkjugarðinum [185-7] að austan heim á hlað“ eða „frá staðarhúsum (185-1-5) niður til lindarinnar (185-20)“ (A67/B63). Hún sést ekki á Túnakorti.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A67 / Garðaland B63.

117887 185 - 25

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353931252 Y: 401507982

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést gata sem liggur frá bæjarstaði Garða (185-1-5) suður yfir túnið og gegnum hlið á landamerkjagirðingu (185-42) að Nýjabæ.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær

117887 185 – 26

Sérheiti: Króksbrunnngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353992075 Y: 401551036

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggur gata milli bæjarstæðis Garða (185-1-5) og hjáleigunnar Króks (185-27), e.t.v. hluti Króksbrunnngötu sem nefnd er í Örnefnaskrá 1964: „Lá neðan frá Garðalind heim að Króki.“ (B69). Seinni spottinn sem ekki er sýndur á kortinu væri þá í raun samur og Garðabrunngata (185-22).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A73 / Garðaland B69.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær .

117887 185 – 27

Sérheiti: Krókur

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Staðsetning: X: 354030155 Y: 401512296

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá bæjarstæði Króks, austan Garða, alveg upp við túngarð (185-42) og er girt kringum tún býlisins. Sunnan við Krók er Nýibær. Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Upp af Dysjum heitir Pálshús. Þar ofar er Krókur, og enn ofar er gamli skólinn [185-32].“ (Bls. 3). Skv. Örnefnaskrá 1964 var Krókur „hjáleiga og stundum þurrabúð frá Garðastað, suður með Garðatúngarði [...] Krókstún: tún býlisins, ekki ýkjastórt, en þó nýtsamt“ (B65-6). Örnefnalýsing 1976-77 hefur þetta: „Fyrir ofan Nýjabæjartún er túnið í Króki, og stendur húsið efst í því, rétt upp við veginn. Fjós og hlaða eru rétt austan þess. Samkomuhús er rétt ofan vegar, sunnan við Garðaholtveg (þ.e. veginn yfir Garðaholtið).“ (Bls. 5).

Lýsing

Árið 1918 samanstóð Króksbær af sex torfhúsum og snéru framgaflar með standþili suðvestur að Króksbrunnngötu (185-26) og garði (185-29). Við gerð Fasteignabókar 1932 var torfbærinn enn

Mynd 14. Krókur G-117887 185-27. (HH)

uppistandandi (bls. 23) en skv. Fornleifaskráningu 1984 var nýtt íbúðarhús byggt þremur árum síðar („1300-74“), timburhúsið með járnvörðum veggjum sem tilgreint er í Fasteignabók 1942-4 (bls. 81). Þessi bær stendur enn með þremur bárujárnsklæddum burstum og var sú sem er í miðjunni raunar byggð upp úr gamla torfbænum árið 1923. Austurburstin er frá 1934 en þá hafa torfveggirnir sennilega verið teknir niður og vesturburstin er frá 1945. Bærinn stendur nánast óbreyttur frá 1950 og er sérstakt að hann hefur haldið svipmóti torfbæjar, einnig hvað herbergjaskipan varðar. Fjósið og hlaðan á bak við eru frá 1920-30. Nú hefur bærinn verið endurgerður og er til sýnis fyrir almenning. Krókur er gott dæmi um húsakost og lifnaðarhætti alþýðufólks á fyrri hluta 20. aldar.

Aðrar upplýsingar

Í Manntali árið 1801 er Krókur kallaður „húsmannspláss“ en þar bjuggu þá tvær jarðnæðislausar útgerðarfjölskyldur: hjónin Árni Einarsson og Ólöf Torfadóttir ásamt Unu Ögmundsdóttur, frændkonu mannsins, og hjónin Þórður Jónsson og Guðrún Ásbjörnsdóttir ásamt Steinunni Jónsdóttur, fátæku barni (bls. 355). Þegar Manntal var tekið 1816 voru þau fyrrnefndu flutt en þau síðarnefndu bjuggu enn á jörðinni. Þórður hafði fengið titilinn „kirkjuforsöngvari“, Steinunn var orðin vinnukona á heimilinu og í fjölskylduna hafði bæst dóttirin Guðríður og fóstursynirnir Jón og Jakob. (Bls. 409). 29 árum síðar voru þau öll farin og hjónin Þorvarður Jónsson og Guðrún Erlendsdóttir flutt úr grasbýli sínu á Hausastöðum í Krók en honum fylgdi einnig grasnyt. Hjá þeim voru Þorvarður 23 ára sonur og Ólöf 12 ára fósturdóttir. (Bls. 392). Býlið er ekki nefnt í Jarðatali 1847 en hins vegar í Jarðabók 1861 (bls. 38). Það var í eigu Garðakirkju fram um miðja 20. öld. Árið 1934 fluttust hjónin Vilmundur Gíslason og Þorbjörg Stefanía Guðjónsdóttir í Krók og bjó hún

Mynd 15. Frá vinstri Elín í Króki, Sveinn í Görðum, Vilborg í Króki, Eggert í Görðum og Ester í Pálsbúsum. G- 117887 185-27. (Óþ.)

Þar til 1986, þá orðin 87 ára gömul. Síðan stóð bærinn mannláus en 1990 gáfu afkomendur þessara síðustu ábúenda húsið ásamt innbúi til Garðabæjar og hefur bærinn verið endurgerður. Árið 1861 var jörðin talin 5 ný hundruð en 1932 var hún metin á 17 hundruð kr. Kúgildi voru tvö, úr 1500 m² matjurtagarði fengust 12 tunnur og af 1 ha túni 36 hestburðir af töðu. 1942-4 hafði matsverð jarðarinnar hækkað í 29 hundruð kr. auk kúgildanna voru 8 sauðir og eitt hross, garðurinn gaf af sér 15 tunnur og túnið 58 töðhestburði. Hlunnindi voru hrognkelsaveiði, útræði, mótak og ýmislegt fleira en í Örnefnalýsingu segir frá Birni bónda í Króki sem var þar fram um 1917: „einn þeirra, sem sótti þang til eldiviðar í Lambhúsatjörn, og mun hafa verið sá síðasti, sem það gerði. Taldi hann þangið úr Lambhúsatjörn betri eldivið en þangið úr fjörunni í Garðahverfinu. Bar hann allt heim á sjálfum sér, því hest átti hann ekki.“ (Bls. 15).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958. Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

„Smábýlið Krókur í Garðaholti verður endurbætt í varðveisluskyni. Fágæt innsýn í líf um og fyrir miðja öld.“ Morgunblaðið 9. maí 2000. Bls. 14.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastadahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A69-70 / Garðaland B65-6, Bæjatal A477 / B462.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-74“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

1976-7.

Ný Jarðabók fyrir Ísland, samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær .

117887 185 - 28

Sérheiti: Krókur

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 354030155 Y: 401512296

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er útihús rétt suðaustan við Króksbæinn (185-27), ferhyrningslaga og líklega úr steini.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 29

Sérheiti: Krókur

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Staðsetning: X: 354030155 Y: 401512296

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir garð með hlöðnum veggjum sunnan, vestan og norðvestan bæjarins (185-27), væntanlega þann sem skv. Fornleifaskráningu 1984 er framan hans og nær „alllangt suður fyrir hann [...] að mestu allur notaður enn“ („1300-74“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-74“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984.

Þjóðminjasafn Íslands.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 30**Sérheiti:** Króksbrunnur**Hlutverk:** Brunnur**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 354030155 Y: 401512296**Staðhættir**

Króksbrunnur var neðan Króks (185-27) og Nýjabæjar (G.R.G.: 118 o.þ.tilv.r.).

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

117887 185 - 31**Sérheiti:** Krókstraðir**Hlutverk:** Traðir**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 354043468 Y: 401538372**Staðhættir**

Skv. Örnefnaskrá 1964 eru Krókstraðir „stuttar traðir frá bæ [185-27] upp í gegnum túngarðinn [185-42]“, þ.e. um Krókshlið (A71-2). Þær sjást ekki á Túnakortinu.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A71-2 / Garðaland B67-8.

117887 185 - 32**Hlutverk:** Skóli**Tegund:** Hús**Staðsetning:** X: 354102732 Y: 401524702**Staðhættir**

Á Túnakorti 1918 er skólahús beint vestur af Króki (185-27), nokkru utan Garðatúngarðs (185-42) Húsið er úr timbri og hefur stefnuna norðvestur-suðaustur. Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Upp af Dysjum heitir Pálshús. Þar ofar er Krókur, og enn ofar er gamli skólinn.“ (Bls. 3). Þarna er nú samkomuhús.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958. Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 33**Sérheiti:** Garðatraðir**Hlutverk:** Traðir**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 353963120 Y: 401656151**Staðhættir**

Á Túnakorti 1918 má sjá traðir sem byrja vestan bæjarhúsanna í Görðum (185-1-5), milli þeirra og kirkjunnar (185-6) og liggja beint norðaustur að hliði í Garðatúngarði (185-42). Mun það vera Garðahlið eða Garðastadarhlið sem skv. Örnefnaskrá 1964 var „aðalhlið á Garðatúngarði beint upp frá staðnum“ en frá því lágu Garðatraðir „heim á hlað milli staðarhúsa og kirkjunnar“ (A50-51/B48-9).

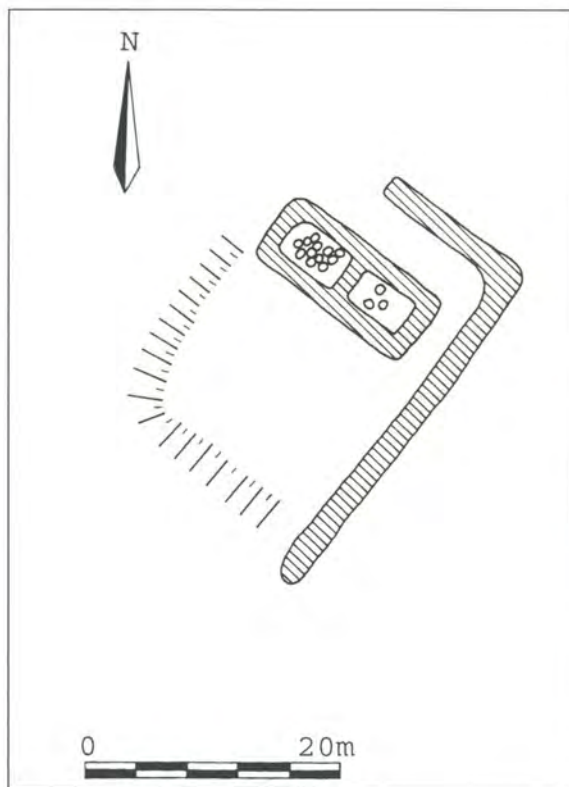
Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A50-51 / Garðaland B48-9. Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 34**Sérheiti:** Garðhús**Hlutverk:** Býli, Garður**Tegund:** Bæjarstæði**Hættumat:** Mikil hætta**Hættuorsök:** Verklegar framkvæmdir**Staðsetning:** X: 353947936 Y: 401688164**Staðhættir**

Á Túnakortinu 1918 má sjá byggingu vestan við Garðatraðir og Garðahlið (185-33) rétt innan túngarðsins (185-42), líklega svo nefnd Garðhús. Í Örnefnalýsingu 1958 er talað um hól vestur af Görðum ofan götu (bls. 3) en skv. Örnefnaskrá 1964 var þetta „hjáleiga og þurrabúð“ upp við eða „vestan Garðahliðs“ (Bt. B472). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Efst í Garðatúni, fast vestan við heimreiðina, eru gamlar tóftir af þurrabúðinni Garðhúsum.“ (Bls. 5). Fornleifaskráning fór fram 1984 og eru minjarnar neðan vegar rétt áður en kemur að „heimkeyrslu að Garðakirkju [...]“ beint niður af spennistöð sem þarna er. „Þjóðvegurinn er beint upp af, tún niður af, að kirkjunni.“ Nokkru vestar kemur fram hluti af landamerkjagardi (185-42) Garðalands og stefnir á Háteig (185-37). („1300-36“).

Teikn. 6. Garðhús 117887 185-34.

Lýsing

Tóftin er ferhyrnd, mjög greinileg og virðist niðurgrafin. Hún skiptist í tvennt, innanlengdin 7 m að skilveggnum og 11,7 m frá honum, innanbreiddin um 3 m. og veggirnir 1,5 m á breidd. Tóftin er full af grjóti, hefur nokkurn veginn sömu stefnu og vegurinn og vísar sú langhlið sem fjær honum er í suðvestur að Garðatúni. Fram af henni er eins konar bakki, e.t.v. útlínur kálgarðsins sem þá er um 14 m. breiður frá húsinu. Þetta kemur saman við Túnakortið sem sýnir aflangt torfhús með stefnuna norðvestur-suðaustur og áfastan kálgarð suðvestan megin.

Aðrar upplýsingar

Árið 1703 voru Garðhús skv. Jarðabók „hjáleiga fyrrsvarslaus“ í eigu Garðakirkju og bjó þar Guðmundur Einarsson með þrjá í heimili (bls. 185). Í Manntali 1801 var býlið kallað „húsmannspláss“ en þá hafði tekið við ábúð Stefán Þorsteinsson, jarðnæðislaus fiskari, og voru einnig hjá honum þrír í heimili (bls. 355). Í Manntali 1816 var þar húsmadurinn Árni Magnússon með fjóra heimilismenn (bls. 409) og 1845 Guðmundur Sveinsson með þrjá í heimili (bls. 392). Garðhús eru hvorki nefnd í síðari Jarðabókum né Fasteignabókum þegar kemur fram á 20. öld en Tryggvi Gunnarsson í Grjóta mundi eftir bæ á þessum stað. Jarðardýrleiki var óviss í tíð

Mynd 16. Garðhús G-117887 185-34. (GS)

Guðmundar Einarssonar en hann greiddi 35 álna landskuld með fiski í kaupstað og eitt eigukúgildi með smjöri. Séra Ólafur í Görðum uppyngdi það en hin eina kýr bóndans fóðraðist naumlega. Kvaðir voru mannlán árið um kring, dagsláttur, hrísshestur og hestlán. Bóndi lagði sjálfur til húsavið en hafði mósukurð í landi Garða.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
 Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfтанeshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964.
 Garðahverfi A46 / Garðaland B43, Bæjatal A487 / B472.
 Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-36“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
 Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.
 Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.
 Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.
 Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.
 Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 35

Sérheiti: Garðhúsabrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353947936 Y: 401688164

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var Garðhúsabrunnur „utan garðs rétt við Garðahlið. Allgott vatnsból, þar til sauður drapst þar í, var þá fyllt upp“ (B62). Brunnurinn sést ekki á Túnakorti.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A66 / Garðaland B62.

117887 185 - 36

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353773539 Y: 401698512

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá götu sem liggur frá Görðum norðvestur um tún að Háteigi (185-37).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 37

Sérheiti: Háteigur

Hlutverk: Býli

Tegund: Hús

Staðsetning: X: 353731826 Y: 401726179

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er bærinn í Háteigi beint norðvestan Garða, alveg upp við Garðatúngarð (185-42). Hann skiptist í fimm hús og er byggður úr steini. Girt er kringum tún hans en nokkru austar í því er hús sem gæti verið Ráðagerði. Byggingarefnið er skv. Fasteignabókum áfram hið sama 1932 (bls. 23) en auk þess er nefnt timbur árin 1942-4 og húsið þá járnvarið. (Bl. 81). Í Örnefnalýsingu 1958 segir að Ráðagerði sé neðar en Gata (188-16) og „Háteigur í líkri hæð, svo Miðengi neðan undan Háteigi.“ (Bl. 3). Skv. Örnefnaskrá 1964 er Háteigur býli eða „hjáleiga frá

Görðum litlu vestar en Ráðagerði“ og Háteigstún „nú sameinað Ráðagerðistúni“ (Gl. B126, Br. B476). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Býlið Háteigur er vestan Garða. Tún Háteigs liggur vestan Garðatúns, alveg niður að sjó. Íbúðarhúsið stendur efst í túninu, rétt fyrir neðan garðinn“ (bls. 6), þ.e. túngarðinn.

Aðrar upplýsingar

Háteigs er hvorki getið í jarðabókum né manntölum en var a.m.k. í eigu Garðakirkju 1932-44, metinn á 65-66 hundruð kr. Kúgildi voru tvö í byrjun tímabilsins og auk þeirra tíu sauðir og eitt hross en við lok þess átti jörðin fimm nautgripi og eitt hross. Túnið var um 1,5 ha fram um 1932 og heyaflí 90 töduhestburðir en 180 þegar nálgadist miðja öldina, girt kringum það með görðum og girðingum (186-5). Norðvestan Háteigs voru Gata og Hlíð en nær sjónum Miðengi, suðaustan megin Ráðagerði og Garðar. Skv. Fasteignamati ríkisins er jörðin enn í byggð og nú eign Garðabæjar.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958. Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A131-2 / Garðaland B125-6, Bæjatal A491 / B476.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 38

Sérheiti: Háteigur

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353731826 Y: 401726179

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir svolítið útihús rétt suðaustan við Háteigsbæinn (185-37), ferhyrningslaga og líklega úr steini.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 39

Sérheiti: Háteigur

Hlutverk: Brunnur?

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353758773 Y: 401729131

Staðhættir

Rétt austan Háteigsbæjarins (185-37) sýnir Túnakortið 1918 tvö hringlaga mannvirki sem gætu verið brunnar. Einhver punktalína liggur frá bænum framhjá þeim að Garðatúngarði (185-42) en greinileg gata er þar ekki. Í Örnefnaskrá 1964 er þó minnst á Háteigshlíð í garðinum (A133).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A133 / Garðaland B127.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 40

Sérheiti: Háteigur

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353750685 Y: 401707423

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er garður suðvestan megin framan bæjarhúsa í Háteigi (185-37/38), líklega sami og lýst var við Fornleifaskráningu 1984 „suðvestur af húsinu“ og var enn notaður. Garðurinn er grjóthlaðinn, nær upp í 1,2 m hæð og er um 17 x 48 m að stærð, með stefnuna norðvestur-suðaustur. („1300-46“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A133 / Garðaland B127.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 41

Sérheiti: Háteigur

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353664098 Y: 401695799

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er tvíhólfa útihús úr torfi, upp við landamerkjagard (185-42) suðvestan Háteigs (185-37), miðja vegu milli hans og Miðengis. Gata er ekki sýnd milli bæjanna en e.t.v. eru þetta samt gripahús sem skv. Örnefnalýsingu 1976-77 „eru aðeins vestar og neðar en íbúðarhúsið [í Háteigi], við veginn niður að Miðengi.“ (Bls. 6).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 42

Sérheiti: Garðatúngarður

Hlutverk: Túngarður, Landamerki

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353839150 Y: 401719290

Staðhættir

Í Lýsingu Garðaprestakalls 1842 segir: „Garðlag er og þvert yfir Garðahverfi sem skiptir því í austur og vestur hverfið. Fleiri garðlög finnast, er sýna, að

Mynd 17. Garðatúngarður G-117887 185-42. (RT)

hér eru tún forðum útgrædd upp í Garðaholt.“ (Bls. 218-19). Hér mun átt við Garðatúngarð sem skipti milli Garðatorfunnar meðfram sjónum og nytjalands hverfisins fyrir ofan. Á Túnakorti 1918 má sjá hvar hann liggur frá suðaustri til norðvesturs meðfram túnnum bæjanna Dysja, Pálshúsa, Nýjabæjar, Garða, Ráðagerðis, Hlíðar, Hausastadakots og Hausastaða. Hann byrjar við Balatjörn og endar við Skógtjörn. Skv. Fasteignabókum er enn túngarður við allar jarðirnar árin 1932-44. Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Garðatúngarður: Þetta var mikill túngarður, hlaðinn af grjóti. Lá neðan frá Dysjamöl við Balatjörn norður allt að Skógtjörn. Girti þannig af alla Garðatorfuna með hjáleignatúnunum. Séra Markús stíptprófastur Magnússon lét hlaða þennan garð á síðari hluta 18. aldar. Var það mikið mannvirki.“ (B38). Þegar garðurinn var lagður voru um leið fjarlægðir aðrir garðar sem voru „vitt um túnin ofanverð, og munu hafa verið nokkurs konar varnargarðar um akurreiti, þegar akuryrkja var stunduð [...]“ Talað var um Austurgarð austur frá Garðahlíði (185-33) en Vesturgarð vestur frá því. (G.R.G: 95). Austan Dysja var kallaður Dysjatúngarður (181-20). Fornleifaskráning fór fram árið 1984 og fundust þá hlutar Vesturgarðsins. Ofan Garða er hann varðveittur frá Garðhúsum (185-34) til Háteigs (185-37) og birtist síðan aftur á um 70 m kafla ofan Hlíðar en endar við girðingarhorn við heimkeyrslu Grjóta (191-9). („1300-33/36“). (Sjá einnig 184-11/186-5/188-25/190-34/35). Ætla má að allir íbúar Garðahverfis hafi sameinast um byggingu þessa mikla túngarðs undir stjórn séra Markúsar enda hefur þeim líklega borið skylda til. Eins og fram kemur voru þarna eldri garðlög fyrir en mannvirkjagerð af þessu tagi hefur tíðkast frá fornu fari. Annars staðar á landinu eru varðveittir langir garðar sem varið hafa heilu byggðalögin og má nefna Skagagarð á Garðskaga og Bjarnagarð í Landbroti. Í Grágás eru lagaákvæði um byggingu slíkra garða og segir þar að Löggarður átti að vera „fimm feta þjokkur við jörð niðri, en þriggja ofan, og skal hann taka í öxl þeim manni af þrepi, er bæði hefir gildar álnar og faðma“.

Heimildaskrá

Árni Helgason: „Lýsing Garðaprestakalls 1842“. Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III. Félagið Ingólfur gaf út. Rvk. 1937-9. Bls. 197-220. Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A40, 43-4 / Garðaland B38, 41-2.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-33/36“. Fornleifaskráning í Garðabæ. Þjóðminjasafn Íslands 1984.

Íslenzk fornrit XII. Rvk. 1945 Bls. 112.

Sigurður Þórarinnsson: „Bjarnagarður.“ Árbók hins íslenska fornleifafélags 1981. Rvk. 1982. Bls. 5-39.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastadakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117887 185 - 43

Sérheiti: Mýrarhús

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353672224 Y: 401485197

Staðhættir

Mýrarhús hét skv. Jarðabók „hjáleiga í óskiftu Garðastaðarlandi“ sem var komin í eyði árið 1701 en hafði verið byggð í 60 ár eða lengur. 35 álna landskuld hafði goldist í fiski í kaupstað og eitt kúgildi í fiski eða smjöri til Garða. Grasnautnin fóðraði kúgildið en hana brúkaði síðan staðarhaldarinn. (Bls. 186). Hjáleigunnar er ekki getið í síðari heimildum og hefur e.t.v. ekki byggst aftur. Af nafninu að dæma hefur hún verið staðsett nálægt mýri, trúlega Garðamýri (185-21) en þar nokkru sunnar en Sjávargata (185-10) og Hóll (185-12) er greinilegur tóftarhóll.

Heimildaskrá

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

117887 185 - 44

Sérheiti: Óskarbúð

Hlutverk: Býli

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354222853 Y: 400941974

Staðhættir

Skv. Jarðabók byggði Jakob Bang, síðar sýslumaður í Árnessýslu, verbúð eða tómthús í landi Garða, í valllendi nálægt Dysjamýri (bls. 179-80). Hún var uppistandandi árið 1703 en óbyggð og ekki er greint nánar frá staðsetningu. Ekki er heldur minnst á tómthúsið í síðari heimildum.

Aðrar upplýsingar

Búðin var kennd við Ósk, leigjanda Bang, sem „hans vegna seldi þar tóbak, brennivín og annan varning.“ Síðar höfðu Bessastaðamenn útræði frá Óskarbúð og bar búðsetumanni kauplaust að taka skipsáþata af kóngsskipum til vöktunar og verkunar og hýsa áhafnarmedlimi allra skipa sem voru þar á vegum Bessastaða. Afgift af búðinni var auk þess eitt manslán. Deilur voru um Óskarbúð milli Bessastaðamanna og staðarhaldara í Görðum sem sögðu þá vanta eignarskjal og sótti búðarfólkið í leyfisleysi mó í Dysjamýri (185-70).

Heimildaskrá

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

117887 185 - 45

Sérheiti: Tómthús

Hlutverk: Býli

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353732367 Y: 401388435

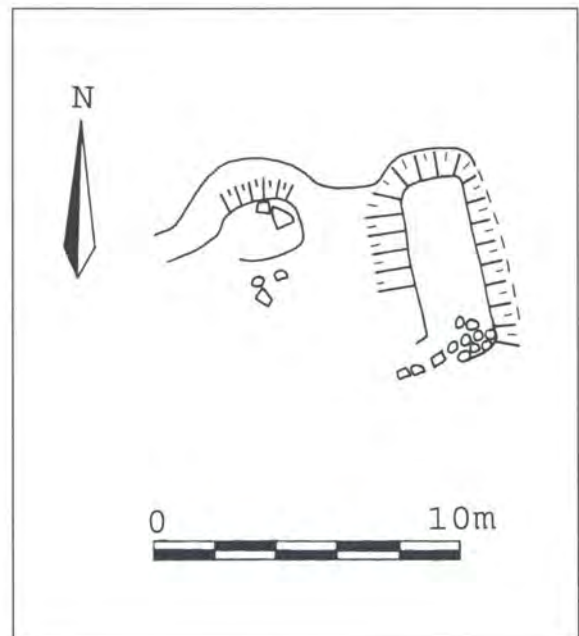
Staðhættir

Í Manntali 1845 er Tómthús talið meðal býla í Garðahverfi en þar bjuggu Jón Jónsson „gras-húsmaður, vitstola í 10 ár“, kona hans Katrín Eyjólfsdóttir og fjögur börn þeirra, Eyjólfur, Erlendur, Jón og Ingveldur. Auk þeirra voru Ingunn Helgadóttir sem lifði „af handavinnu sinni“ og sonur hennar Ólafur Einarsson. (Bl. 393). Tómthús þetta er ekki nefnt í öðrum heimildum og hefur e.t.v einungis verið í byggð í tíð þessara tveggja fjölskyldna. Nöfn húsfreyjunnar og elsta sonarins minna þó á fyrstu ábúendurnar í Katrínarkoti (190-19) sem hétu Katrín og Eyjólfur og gætu þar verið tengsl. Þar eð Katrínarkot á að hafa byggst á sama tíma og Tómthús birtist í Manntalinu vakn-

ar sá grunur að um sama býli sé að ræða. Eðlilega hefur þá með tímanum verið farið að kenna það við húsfreyjuna sem hlýtur að hafa staðið ein fyrir öllum heimilisrekstri og búskap fyrst maður hennar var veikur. Það að Tómthús er í Manntalinu talið upp næst á eftir Hausastöðum en næst á undan Hausastaðakoti gæti bent til að það hafi verið staðsett í nágrenni þeirra eða á sömu slóðum og Katrínarkot. Á móti mælir hins vegar að Katrín og Eyjólfur í Katrínarkoti eru talin hafa verið hjón en ekki mæðgin eins og fólkið í Tómthúsi og því eru býlin skráð sitt í hvoru lagi.

Heimildaskrá

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Teikn. 7. Garðar 117887 185-46. Viti/Skotbyrgi.

117887 185 - 46

Sérheiti: Garðaviti

Hlutverk: Viti, Skotbyrgi

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353917880 Y: 401807575

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Á háholtinu er viti, Garðaviti. Þar var áður torfvarða og kveikt á lugt.“ (Bl. 2). Örnefnaskrá 1964 bætir við: „Hann mun hafa verið reistur um 1870. Hann stóð á holtinu norður frá Garðahlíði.“ (B29). Örnefnalýsing 1976-77 hefur þetta: „Á klöpp fyrir ofan Háteig var viti hér áður, Garðaviti.“ (Bl. 6). Við Forn-

leifaskráningu 1984 segir að tóftir séu „uppi á háhólnum [...] svo til beint upp af Háteigi“, alveg við veginn, ofan og austan hans og er hæðin grýtt allt um kring „1300-39“).

Lýsing

Leifar sjást af tveimur tóftum hlið við hlið og virðast þær samfastar. Sú austari er stærri og greinilegri, innanmálið um 5,8 x 2 m. Hún er nokkuð niðurgrafin og um 1,1 m á dýpt. Stefnan er norður-suður. Sú vestari er öll ólögulegri, um 2,5 x 2 m að innanmáli.

Aðrar upplýsingar

Vitinn var í notkun sem ljósgjafi á tímabilinu 1868-1912 (G.R.G. 2001: 95). Tryggvi Gunnarsson í Grjóta (f. 1899) mundi eftir honum og sagði hann hafa verið notaðan sem mið af sjó fyrir fiskibáta en á stríðsárunum notuðu Bretar hann sem virki. Húsið var síðan „selt og flutt heim að Hlíð, þar sem það var notað sem kamar“. („1300-39“).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: 1958, Örnefnalýsing Garðahverfis. Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A39 / Garðaland B29. Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, 2001: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-39“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Mynd 18. Höll G-117887 185-47. (GS)

117887 185 - 47

Sérheiti: Höll

Hlutverk: Býli

Tegund: Tóft

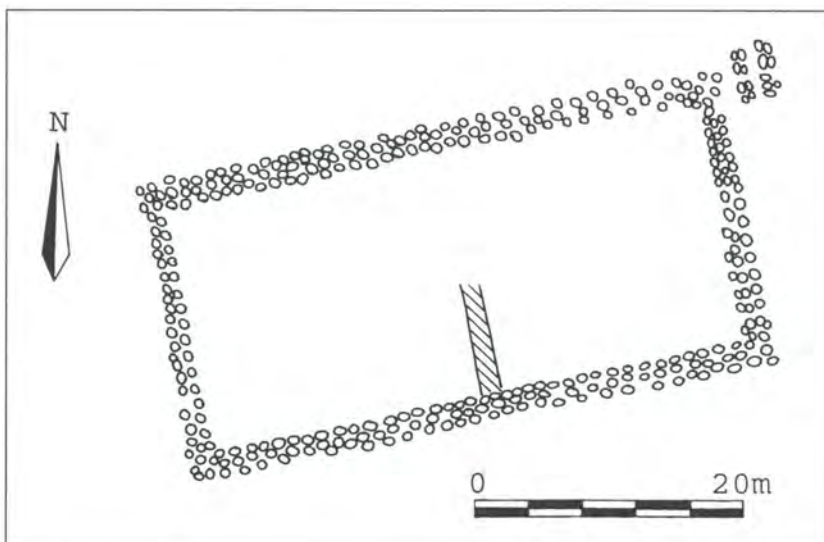
Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 354030275 Y: 401711141

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var Höll „hjáleiga og þurrabúð“ frá Görðum og stóð bærinn „utan Garðs, ofan Garðahliðs“ (Ghv. A49, Bt. B471). Við Fornleifaskráningu 1984 segir að tóft hans sé svo til beint upp af Garðakirkju (185-6), „rétt eftir að kemur að vegamótum heim að henni, að norðan“. Allt í kring er grýtt holtið. Mundi Tryggvi Gunnarsson í Grjóta eftir því þegar búið var í þurrabúðinni. Þarna er garður og við norðausturhorn hans lítil aflöng tóft, grjóthlaðin og niðursokkin. Hún er um 6 m á lengd og 2,1 m á breidd, þykkt veggja um 0,5 m. Stefnan er suður-norður og virðist inngangurinn vera á suðurgafli. („1300-35“). Höll er hvorki nefnd í jarðabókum né manntölum.

Teikn. 8. Höll 117887 185-47.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A49 / Garðaland B46, Bæjatal A486 / B471. 1964. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-35“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117887 185 - 48

Sérheiti: Hallargerði

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 354001399 Y: 401698176

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er Hallargerði sagt liggja kringum Höll (185-47): „Svo hét gerði umhlaðið miklum grjótgærði norðan vegar [...] garður af grjóti kringum bæinn“ (A49/B47). Gerði sem teiknað var upp við Fornleifaskráningu 1984 er þó vestan við hústóftina. Þarna er ferhyrndur garður eða þurr grjóthleðsla, um 40,8 m á breidd og 18,2 m á lengd, veggir 1,8 m á breidd. Um 19 m frá austurendanum mótast fyrir yfirgróinni hleðslu, um 1,2 m á breidd, sem liggur þvert inn í garðinn. („1300-35“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna:

Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A49 / Garðaland B47, Bæjatal A486 / B471.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-35“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

117887 185 - 49

Sérheiti: Torfavarða

Hlutverk: Samgöngubót

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354140470 Y: 401734802

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var á Garðaholti svo nefnd Torfavarða eða Torfaleiði „stór varða [...] nokkru vestar en Völvuleiði [...]“ (A30, 228/B28, 221). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Á háholtinu, suðaustan við Garðaholtsveg [...] er þúfa, sem kölluð er Völvuleiði. Torfavarða var gegnt Völvuleiði, hinum megin við veginn. Hún er nú horfin, en lítið hús stendur nú, þar sem hún var.“ (Bl. 14). Þetta er við stíginn sem lá frá Flatahrauni, fram hjá Völvuleiði að Garðatúngarðshliði (G.R.G. 2001: 145 o.þ. til v.r.). (Völvuleiði sjá Miðengi nr.15).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaða-

hreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A30, 228 / Garðaland B28, 221.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, 2001: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III.

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Örnefni

Torfavarða hefur líklega þjónað sem vegvísir við gamla stíginn en þegar hann hætti að gegna hlutverki hefur vörðunni ekki lengur verið haldið við og kann nafn hennar þá að hafa breyst í Torfaleiði með áhrifsbreytingu til líkinda við Völvuleiði.

117887 185 - 50

Sérheiti: Torfholt

Hlutverk: Rista?

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354585578 Y: 401422934

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Torfholt: Svo var lágt holt kallað nyrst í mýrinni upp við Garðaholtið“ eða „efst og austast í mýrinni [185-70] Torfur: Svo voru torfur með nokkrum gróðri kallaðar ofan Dysjamýrar, austan við Torfholt.“ (A112, 227/B108). Þarna gæti hafa verið torfrista.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A112, 227 / Garðaland B108, 220.

117887 185 - 51

Hlutverk: Skotbyrgi

Tegund: Stríðsminjar

Horfin: Já

Staðsetning: X: 354249620 Y: 401690644

Staðhættir

Skv. Fornleifaskráningu 1984 var aðalloftvarnarbyrgi Breta á stríðsárunum hæst á hæðinni, þ.e. í Garðaholtssenda, og mjög grýtt allt í kring. „Nú stendur hús á staðnum og sér engin merki umsvifa Bretanna“. („1300-40“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-40“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Mynd 19. Skotbyrgi G-117887 185-52. (GS)

117887 185 - 52

Hlutverk: Skotbyrgi

Tegund: Stríðsminjar

Staðsetning: X: 354093540 Y: 401847004

Staðhættir

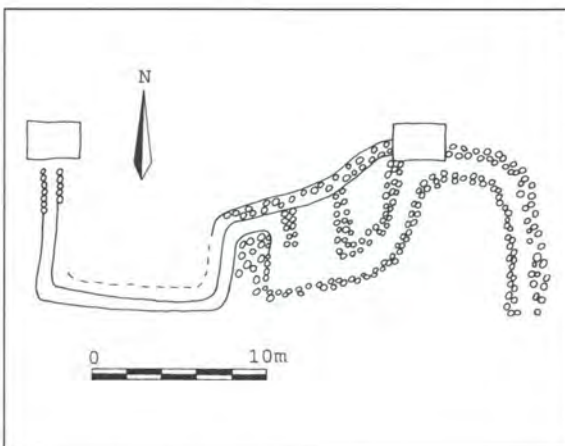
Skv. Fornleifaskráningu 1984 eru tvö samtengd skotbyrgi ofan Garðakirkju, í austurbrún Garðaholts, beint út frá útsýniskífu, grýtt holtið allt í kring („1300-38“).

Lýsing

Þetta eru ferhyrnd steinsteypt byrgi, 2 x 3 m að stærð. Á 18 m bili milli þeirra hlykkjast grjóthlaðin skotgröf eins og göng, um 1 m á breidd og 0,80-1 m á dýpt. Hún liggur suður út frá vestra byrginu, beygir til austurs, bugðast upp að og austur fyrir eystra byrgið og sveigir svo suður meðfram brún lítills klettabeltis. Útsýni er úr byrgjunum til norðurs, aðallega út á Álftanes.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-38“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaða-

Teikn. 9. Garðar 117887 185-52.

hreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A36 / Garðaland B35.

Örnefni

Í Örnefnaskrá 1964 er á þessum slóðum nefndur Skothóll, „klapparhóll enn vestar en Götuhóll skammt suður frá vegi“ (B35), og er hann e.t.v. tengdur skotbyrgjunum. (Götuhóll sjá nr. 54).

117887 185 - 53

Sérheiti: Mæðgnadys

Hlutverk: Legstaður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354305553 Y: 401961280

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er nefnd Mæðgnadys: „Dys eða þúfa norðan í holtinu skammt frá Garðagötu [nr. 54] norðan Torfavörðu [nr. 49] Þar varð úti griðkona frá Görðum með barn sitt ungt [...] mæðgur [...]“ (A31/B32).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A31 / Garðaland B32.

117887 185 - 54

Sérheiti: Garðagata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354410480 Y: 402003137

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 lá Garðagata „frá Garðahlíði norður holtið hjá Prestahól í Stekkinn“ (B30), þ.e. Garðastekk (nr. 56) og við hana hefur Götuhóll eða Göthóll e.t.v. verið kenndur, „klapparhóll litlu norðar en Prestahóll, rétt við Garðagötu“ (B34). Framhald virðist vera af götunni um 100 m norðan við stekkin, á mótis við núverandi Garðaholtsveg, en þar liggur skv. Fornleifakönnun 1999 annar slóði upp í hraunið til norðausturs og sameinast Álftanesgötu eða Gálgahraunsstíg nyrðra (nr. 68) eftir um 250 m (GK-185: 075, bls. 11). (Prestahóll sjá Miðengi nr. 16).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaða-

hreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A32, 35 / Garðaland B30, 34. Orri Vésteinsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

117887 185 - 55

Sérheiti: Hvíldarklettur

Hlutverk: Áfangastaður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353897158 Y: 402066647

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 voru Hvíldarklettur „grágrýtisklappir upp frá Álamýri. Austan Hausastaða.“ (A38). Þeir eru ekki langt frá Garðavegi og hafa e.t.v. verið áningarstaður.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A38 / Garðaland B37.

117887 185 - 56

Sérheiti: Garðastekkur

Hlutverk: Stekkur, Fjánhús

Tegund: Tóft

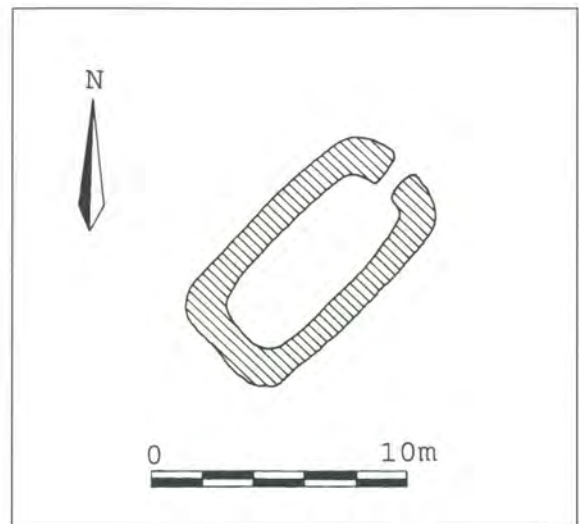
Staðsetning: X: 354888001 Y: 401964216

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 er Garðastekkur sagður vera norðaustan Presthóls, „niður við hraun“ (bls. 2). Skv. Örnefnaskrá 1964 var hann „í hraunbrún Gálgahrauns miðs vegar milli Garðaholtssenda og Lambhúsatjarnar [...] spölkorn niður frá vegamótum. Þar eru hleðslur og tættur gamla stekksins.“ Við hann eru kennd Garðastekkatún „grónar flatir út frá hrauninu kringum stekkin [...] Þar var seinna girt af land til ræktunar og nytjað frá

Mynd 20. Garðastekkur G-117887 185-56. (VÖV)

Teikn. 10. Garðar 117887 185-56. Garðastekkur.

Görðum.“ (A13-14/B11-12). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Krummaklettur eru fyrsta örnefnið á hægri hönd, þegar farið er norður hraunbrúnina norðan Álftanesvegur. Hefur hraunskelin brotnað þar niður og myndað klettana. Þarna hefur hrafn orpið annað slagið. Rústir af gamalli fjárrétt, Garðastekkur, eru u.þ.b. 150 metrum norðan við Krummakletta, á mótis við Garðaholtssveg, þar sem hann kemur á Álftanesveg. Rétt þessi var notuð fram yfir 1930.“ (Bl. 15). Kristján Eldjárn skoðaði svo minjarnar og lýsti þeim árið 1978: „Beint austur af [Presthól], við jaðar Gálgahrauns, heitir Stekkur og er þar nú að sjá allstórt ræktað tún, sem nytjað er frá Katrínarkoti. Vafalítið mun hafa verið þarna stekkjartæði frá Görðum og nokkur tún umhverfis. Talsverðar minjar er enn að sjá, og mun þó það sem mest ber á ekki vera tengt stekkinum, heldur er það sýnilega rétt [nr. 57], hlaðin úr hraunsteinum og virðist varla geta verið mjög gömul. Mætti ef til vill segja að réttin sé almenningur og þrír dilkar. Hún er um 20 x 6 m og hlaðin upp að hraunbrúninni. Auðséð er að réttin hefur verið byggð á einhverjum rústum sem mótur fyrir inni í almenningnum og í krika milli norðurveggjar hennar og dilkveggjar þar. En rétt fyrir norðan réttina er grasvaxin tóft, um 10 m löng og 4-5 m breið. Ekki er skynsamlegt að fullyrða hvað þetta er, en sennilega eru öll þessi gömlu ummerki á einhvern hátt tengd stekkjarlífinu. Mikill graslubbi torveldar að gera sér grein fyrir rústunum. Grjótgarður [nr. 58] hefur verið kringum allstórt stekkjartún og sér nú víða undirstöður hans en þó ekki allt í kring. Mann grunar að grjót hafi verið tekið úr þessum garði þegar réttin var hlaðin. Ætla má að stekkjartúnið hafi verið allt að 80 x 100 m, en ekki er þetta nákvæmt. Heim að

Görðum er hæfilegur stekkjjarvegur og staðurinn er upplagður sem stekkjjarstæði.“ Kristján rissaði upp réttina, hugsanlegar stekkjjarleifar og tóft en suðurveggur hennar liggur nokkurn veginn samhliða norðurvegg réttarinnar. Skv. Fornleifaskráningu 1984 er þetta um 350 m í norðaustur frá Bessastaðavegi. Þarna er ræktað tún sunnan undir hraunbrúninni, tveir túnbleðlar, og rústirnar þar upp við hraunið. Í vestsuðvestur sést lítill grýttur hóll. Um 10 m eru milli réttarinnar og tóftarinnar en hún er í vestari túnblettinum. Tóftin er skýr þótt hún sé grasi vaxin en lögunin ógreinileg. Hún mælist 10,1 m á lengd og 5,2 á breidd, veggirnir um 1 m á breidd og 0,5 m á hæð. Skrásetjari giskar á að þarna hafi verið fjárkofi. („1300-80“). Aftur fór svo fram Fornleifakönnun 1999 og segir þá að í kriknum sem myndast vestan við réttina sé „grasi gróin tóft, 10 x 4 m að utanmáli og mögulega kró eða smátóft aftanúr henni að austan. Gæti verið hinn eiginlegi stekkur.“ Tóftin hefur stefnuna norðvestur-suðaustur. (GK-185:045, bls. 9-10). (Presthóll sjá Miðengi nr. 16, Katrínarkot sjá Hausastaði nr. 19).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: 1958, Örnefnalýsing Garðahverfis.
 Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A13-14 / Garðaland B11-12.
 Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.
 Kristján Eldjárn: Garðar, Garðahreppi, Gullbringusýslu. Minnispointar úr skoðunarferð, dags. 20. sept. 1978.
 Orri Vésteinnsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.
 Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson: „1300-80“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

117887 185 - 57

Hlutverk: Rétt

Tegund: Rétt

Staðsetning: X: 354876365 Y: 401929870

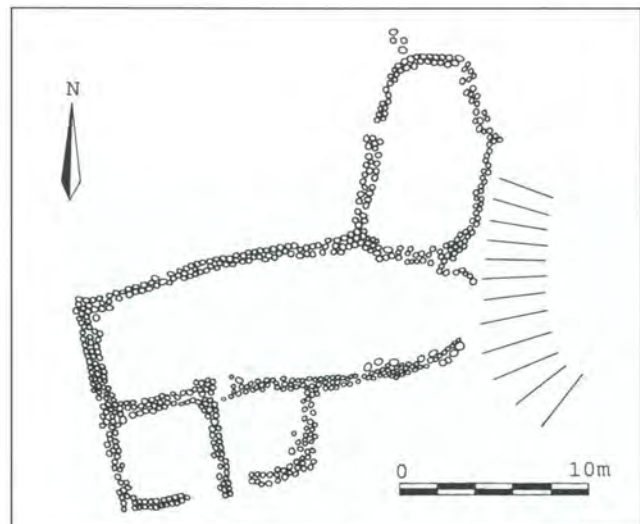
Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir: „Krummaklettur eru fyrsta örnefnið á hægri hönd, þegar farið er norður hraunbrúnina norðan Álftanesvegur. Hefur hraunskelin brotnað þar niður og

Mynd 21. Rétt G-117887 185-57. (VÖV)

myndað klettana. Þarna hefur hrafn orpið annað slagið. Rústir af gamalli fjárrétt, Garðastekk, eru u. þ. b. 150 metrum norðan við Krummakletta, á móts við Garðaholtsveg, þar sem hann kemur á Álftanesveg. Rétt þessi var notuð fram yfir 1930.“ (Bl. 15). Eftir að hafa sagt frá stekknunum segir Kristján Eldjárn 1978 að þarna í stekkjjarstæðinu séu enn „talsverðar minjar [...] að sjá, og mun þó það sem mest ber á ekki vera tengt stekknunum [nr. 56], heldur er það sýnilega rétt, hlaðin úr hraunsteinum og virðist varla geta verið mjög gömul. Mætti ef til vill segja að réttin sé almenningur og þrír dilkar. Hún er um 20 x 6 m og hlaðin upp að hraunbrúninni. Auðséð er að réttin hefur verið byggð á einhverjum rústum sem mótar fyrir inni í almenningnum og í krika milli norðurveggjar hennar og dilkveggjar þar. [...] Grjótgarður [nr. 57] hefur verið kringum allstórt stekkjartún og sér nú víða undirstöður hans en þó ekki allt í kring. Mann grunar að grjót hafi verið tekið úr þessum garði þegar réttin var hlaðin. „Skv. Fornleifaskráningu 1984 er þetta „vel hlaðin rétt, skiptist í fjögur megin hólf - eitt „safn“ og þrjú hólf [...] hlaðin úr hvössu grjótinu úr Gálgahrauninu“. Veggir eru

Teikn. 11. Garðar 117887 185-57. Rétt.

0,3-1 m á breidd og 0,5-1 m á hæð. („1300-82“). Við Fornleifakönnun 1999 segir svo: „Grjóthlaðin rétt með 4 hólfum og vestan við hana gróin tóft. Réttin er hlaðin utan í hraunkant og hefur stekkjartún verið í kring. [...] Réttin skiptist í fjögur hlaðin hólf en milli hennar og hraunsins myndast einnig tvö hólf til viðbótar. Þá sjást leifar af fimmta hólfinu nyrst. Sunnan við það er 11 x 9 m hólf með dyrum á vesturvegg og eru hleðslurnar allar bogadregnar í þessu hólfu. Sunnan við það er stærsta hólfid og er ekki gengt á milli. Það er 19 x 6 m og er aðeins gengt úr því í annað af tveimur minni hólfum sem eru áföst við það sunnan við. Þau eru bæði um 5 x 5 m með dyr á suðurvegg.“ (GK-185:045, bls. 9-10).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Kristján Eldjárn: Garðar, Garðahreppi, Gullbringusýslu. Minnisþingur úr skoðunarferð, dags. 20. sept. 1978.

Orrí Vésteinsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson: „1300-82“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

117887 185 - 58

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Staðsetning: X: 354870583 Y: 401972260

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 voru Garðastekkatún „grónar flatir út frá hrauninu kringum stekkin [...] Þar var seinna girt af land til ræktunar og nytjað frá Görðum.“ (A14/B12). Um það segir Kristján Eldjárn árið 1978: „[...] er þar nú að sjá allstórt ræktað tún, sem nytjað er frá Katrínarkoti [...] stekkjartún frá Görðum og nokkur tún umhverfis. [...] Grjótgarður hefur verið kringum allstórt stekkjartún og sér nú víða undirstöður hans en þó ekki allt í kring. Mann grunar að grjót hafi verið tekið úr þessum garði þegar réttin var hlaðin. Ætla má að stekkjartúnið hafi verið allt að 80 x 100 m, en ekki er þetta nákvæmt.“ Við Fornleifakönnun 1991 segir: „Stekkjartún hefur verið í kringum stekkin [nr. 56] og hefur það verið ræktað upp og er enn notað. Norðan við stekkjartúnið eru kálgarðar frá þessari öld [...] Fjær eru stórgryttir flag-

móar.“ (GK-185:045, bls. 7, 9). (Katrínarkot sjá Hausast. nr. 19.)

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A14 / Garðaland B12.

Kristján Eldjárn: Garðar, Garðahreppi, Gullbringusýslu. Minnisþingur úr skoðunarferð, dags. 20. sept. 1978.

Orrí Vésteinsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

117887 185 - 59

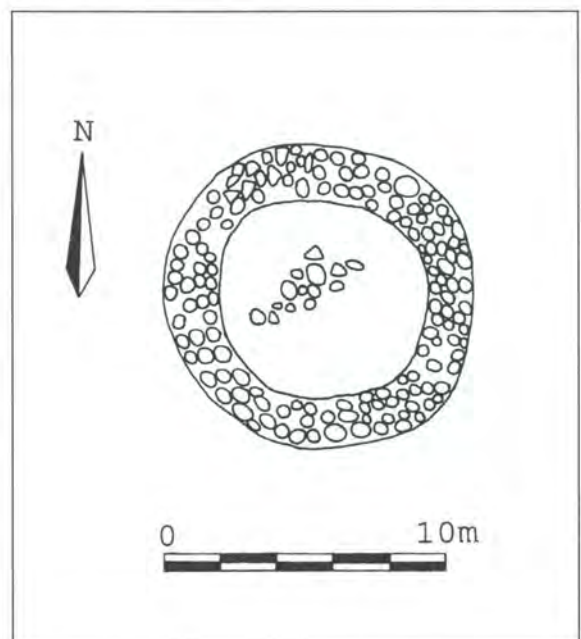
Hlutverk: Fjárborg

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 354907044 Y: 401948734

Staðhættir

Í Minnisþingum úr skoðunarferð 1978 segir Kristján Eldjárn: „Fjárborg hefur verið á hraunbrúninni; (Gálgahrauns) beint andspænis Görðum, fáeinum metrum ofan við réttina og aðrar minjar þar sem heitir Stekkur [nr. 56-8]. Varla er unnt að segja með réttu að fjárborgin sé hluti af stekksminjunum, þótt hvort tveggja sé viðkomandi sauðfé, og þess vegna er borgin talin sér. Nú er ekkert eftir af borginni nema undirstöðurnar, en þær eru líka mjög greinilegar og skemmtilegar. Borgin hefur verið hlaðin úr hraungrjóti og alveg kringlótt, um 10 m í þvm út á ytri

Teikn. 12. Garðar 117887 185-59. Fjárborg.

Mynd 22. Fjářborg G-117887 185-59. (VÖV)

brúnir. Veggir allþykkir. Trúlegt virðist að borgin hafi verið rifin til þess að fá grjót í réttina sem hlaðin hefur verið á stekkjarsæðinu og enn stendur. Ég var að athuga stekkjarminjarnar og réttina 20. sept. Þegar ég allt í einu rak augun í þennan skemmtilega hring í hrauninu. Grjótið er allt með skófum og litum eins og hraunið sjálf svo að næstum lítur út eins og náttúran sjálf hefði teiknað þennan hringferil svona hárrétt á jörðina. En svo er þó reyndar ekki, heldur er þetta eitt af mörgum fjárskjólum hér á Reykjanesi, þar sem útigöngufé var ætlað að ganga af, helst allan veturinn.“ Við Fornleifaskráningu 1984 er fjářborgin sögð vera „á hrauntá í jafri Gálgahrauns“ um 30 m norðaustan og ofan fjárfkofans (nr. 55) og rúmlega 375 m frá Bessastaðavegi. Rústin er mjög skýr, „hringlaga eða réttur hringur að utanmáli“, um 11 m í þvermál. Veggir eru um 2 m á breidd og auðgreinanlegir því þeir eru ólíkt umhverfinu lítt mosagrónir. Hæð þeirra er ekki teljandi en í rústinni miðri er grjót og hún er há miðað við umhverfið. („1300-81“).

Heimildaskrá

Kristján Eldjárn: Garðar, Garðahreppi, Gullbringusýslu. Minnisþingur úr skoðunarferð, dags. 20. sept. 1978.

Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson: „1300-81“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

117887 185 - 60

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 354817640 Y: 402265723

Staðhættir

Skv. Fornleifakönnun 1999 eru um 200 m norðan við Garðastekk (nr. 56) hugsanlegar „leifar af eldri stekki [...] gömul hleðsla í hraunbrúninni [...]“,

þ.e. nánar tiltekið „þar sem gamla þjóðleiðin [Fógetastígur] kemur niður úr Gálgahrauni að vestan [...] utan í hraunkantinum norðan við götuna [...] vallgróinn hvammur næst, fjær eru flagmóar. Hleðslan er 3 m löng, einföld hraungrýtishleðsla, hvergi meir en tvö umför. Austan við hana er vallgróin hvílt upp í hraunbrúnina og er sokkin grjót-hrúga um 16 m austar sem gæti hafa verið á móti hleðslunni. Á milli er óreglulegur þúfnarimi sem gæti verið yfirgróin vegghleðsla. Hefur verið einhvers konar rétt eða aðhald, mögulega stekkur.“ (GK-185-076 bls. 7, 11).

Heimildaskrá

Orri Vésteinnsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

117887 185 - 61

Sérheiti: Gálgaklettur

Hlutverk: Aftaka

Tegund: Sögustaður

Staðsetning: X: 354797555 Y: 402583384

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Austan við holtið og veginn tekur við hraun, sem nefnt er Garðahraun, og heitir nyrsti hluti þess Gálgahraun. Það liggur norður að Lambhúsatjörn. [...] Út í Lambhúsatjörn ganga Hrauntangar. Þar innar með sjónum eru svonefndir Gálgaklettur, sem svo skiprast í Gálga og Litlagálga, sem er nær hrauni og innan við Stóragálga.“ (Bls. 2). Hraunið og klettarnir eru nefndir í Örnefnaskrá 1964: „Gálgahraun: Svo hét allur nyrsti hluti Garðahrauns, frá Gálgahraunstiðnum syðri allt út að Lambhúsatjörn. [...] Gálgaklettur: Í miðju Gálgahrauni niður undir Lambhúsatjörn voru þrjár allhár klettasnasir, sem svo hétu. Þar var til forna aftökustaður frá Bessastöðum. Djúpar skorir voru milli klettanna, þar voru sakamenn dysjaðir. Þar hafa bein fundist. [...] Stóri-Gálgi: Vestari klettarnir tveir voru kallaðir svo. [...] Litli-Gálgi: Austan við stærsta klettinn var minni klettur. Við þessa kletta var Litli-Gálgi kenndur.“ (B10, 16-18). Í Örnefnalýsingu 1976-77 segir svo: „Skammt austur frá Hraundröngum, með tjörninni, eru Gálgaklettur, klofinn hraunstandur, og er skammt á milli klettanna. Á milli þeirra var lagt tré og óbótamenn hengdir þar. Þessir klettur eru einnig nefndir Gálgi og hraunið þar í kring Gálgahraun. Klettur milli Hrauntanga og Gálga er nefndur Litli-Gálgi.“ (Bls. 16). Við Forn-

leifaskráningu 1984 segir að þetta sé í úfnum norðvesturhluta Gálgahrauns, um 650 m í norðnorðvestur frá fjárborginni (nr. 59) og um 10 m yfir sjávarmáli: „Klofinn hraunklettur - 2 m bil þar sem mest er - á milli gjábarma.“ („1300-83“). Gálgaklettur eru þó fjarri þingstað sveitarinnar í Kópavogi og heimildir eru ekki þekktar frá fyrri öldum um aftökur á þessum stað.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: 1958, Örnefnalýsing Garðahverfis. Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A12, 18-20 / Garðaland B10, 16-18. Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. Kristján Eldjárn: Garðar, Garðahreppi, Gullbringusýslu. Minnisþingur úr skoðunarferð, dags. 20. sept. 1978. Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson: „1300-83“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

117887 185 - 62

Hlutverk: Naust

Tegund: Hleðsla

Staðsetning: X: 354622029 Y: 402470806

Staðhættir

Við Fornleifakönnun 1999 segir: „Við norðvesturhorn Gálgahrauns, þar sem það rennur út í Lambhúsatjörn er dálítill vík og í henni hleðsla sem gæti verið eftir naust.“ (bls. 7).

Heimildaskrá

Orri Vésteinsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

117887 185 - 63

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Staðhættir

Við Fornleifakönnun 1999 segir: „Um 70 m suður af botni Lambhúsatjarnar, um 200 m vestur af vesturbrún Gálgahrauns er ferhyrnt tóft, fast austan við hestagirðingu sem nú er. Í blásnum móa, stórgrýttum [...] regluleg [...] grjóthlaðin með tvöfaldri 0,7 m breiðri hleðslu. Hvergi er dyr að sjá. Tóft þessi er skammt norðan við þjóðleiðina 075

út á Álftanes [...] Sennilega kálgarður.“ (GK-185:077, bls. 11-12).

Heimildaskrá

Orri Vésteinsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

117887 185 - 64

Hlutverk: Landamerki?

Tegund: Varða?

Staðhættir

Skv. Fornleifakönnun 1999 er suður af Lambhúsatjörn, um 40 m norðvestur frá garði (nr. 63), „8 m löng steinaröð milli tveggja jarðfastra steina og gæti sá nyrðri hafa verið undirstaða undir stóra vörðu en hrúga af sokknu grjóti er í kringum hann.“ (GK-185:077, bls. 11-12).

Heimildaskrá

Orri Vésteinsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

117887 185 - 65

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 355899890 Y: 402866970

Staðhættir

Í endurminningum sínum frá 1968 segir Ólafur Þorvaldsson: „Hrauntanga þann, sem gengur fram í sjó, milli Arnarnesvogs og Lambhúsatjarnar, hef ég frá æskuárum heyrt nefndan „Eskineseyrar“ og munu eldri nágrannar þessa staðar enn kannast við það nafn, þótt enginn viti nú, af hverju dregið er.“ Síðan segir hann frá kofarúst í hraunjaðrinum upp af Eskineseyrum: „Sögu þessa tóttarbrots hef ég frá fólki, sem mundi byggingu hennar og tildrög. - Það mun hafa verið skömmu eftir komu séra Þórarins Böðvarssonar að Görðum, sennilega nálægt 1870 að honum kom til hugar, hvort ekki mundi kleift að rækta æðarvarp á Eskineseyrum. Séra Þórarinn mun hafa verið kunnugur æðarvarpi frá Ísafjarðardjúpi, áður en hann fluttist að Görðum, og hvort tveggja vitað, bæði um gagnsemi þess og það, að mögulegt væri að koma upp varpi, þar sem ekki var áður, ef aðstaða væri sæmileg og natni og kunnátta viðhöfð. Þar eð Garðakirkja átti þetta land, og svo vildi til, að mjög skammt undan var mikið varpland, Bessastaðanes, og fugl fór mikið

um sunðið milli nessins og Eyranna, mun séra Þórarinn hafa talið ómaksvert að reyna, hvort ekki væri hægt að fá eitthvað af fugli, sem þarna fór um, til þess að taka heima á Eskineseyrum, væri eitthvað til þess gert, byggð hreiður og annað, sem fylgir þess konar starfsemi. Hann lét því ekki við hugmyndina eina sitja, heldur lét hann byggja kofa þann, sem enn sést móta fyrir, og flutti þangað að karl og konu, sem búa skyldu í haginn fyrir æðarfuglinn. Einnig lét hann þau hafa með sér nokkur hænsn, þar eð talið var, að hænsn lokkuðu fuglinn að með vappi sínu úti við, ásamt söng hans. Lítinn eða engan árangur mun tilraun þessi hafa borið og var því bráðlega hætt frekari tilraun í þessa átt, og hefur víst ekki síðan verið freistað að koma æðarvarpi upp á Eskineseyrum.“ (Bls. 144, 146-7). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Skammt fyrir innan Gálga [185-61] byrja Vatnagarðar, en svo heitir hraunið með Lambhúsatjörn. [...] Nokkru fyrir austan þá eru Eskineseyrar svokallaðar. Í hraunjaðrinum fyrir ofan Eskineseyrar byggði séra Þórarinn í Görðum kofa, er hann hugðist koma sér þar upp æðarvarpi. Rústir kofans sjást enn. Eskineseyrar ganga til austurs út í Arnarnesvog. [...] Á Eskineseyrum er fjörumór.“ (Bls. 16). Skv. Fornleifakönnun 1999 er kofinn í gjá ofan við Eskines (bls. 6). Séra Þórarinn (f. 1825) var prestur í Görðum á tímabilinu 1868-95.

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.
Orri Vésteinnsson: Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs.
Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk. 1999.
Ólafur Þorvaldsson: Áður en fífan fýkur. Skuggsjá 1968.
Sveinn Níelsson: Prestatal og prófasta á Íslandi. 2. útg. með viðaukum og breytingum eftir Hannes Þorsteinsson. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jók við. Rvk. 1950.

117887 185 - 66

Sérheiti: Hraunholtsmýri

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Heimild

Staðhættir

Skv. Jarðabók 1703 höfðu flestar jarðir Garðahverfis mótak í landi staðarins: „Móskurður til eldiviðar hefur nægur verið, en fer í þurð og gjörist

erfiður.“ (Bls. 180). Í Örnefnalýsingu 1976-7 kemur þó fram að sérstakur stígur, svokallaður Móslóði (nr. 67), lá úr hverfinu inn að Arnarnesvogi þar sem Garðhverfingar tóku upp mó. „Hraunvik heitir vik úr Arnarnesvogi, sem skerst á milli hraunsins og Hraunsholtsins, skammt fyrir sunnan Eskines. Skammt fyrir innan Hraunvik rennur Hraunsholtslækur til sjávar. Beggja megin við Hraunsholtslæk var mýrlendi, sem náði alveg inn að Arnarneslæk. Það var nefnt Hraunholtsmýri, og þar var aðalmótak Garðhverfinga.“ (Bls. 14-15, 16). Mórinn var þurrkaður á svo kölluðu Móholti í Hraunsholtinu (G.R.G.: 2001 o.þ.tilv.r.). Mótekja var einnig í Dysjamýri (nr. 70).

Heimildaskrá

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.
Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Örnefni

Móholt.

117887 185 - 67

Sérheiti: Móslóði

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Stígur úr Garðahverfi lá meðfram Garðaholti og yfir Flatahraun og svo yfir hraunið inn að Arnarnesvogi, en þar tóku Garðhverfingar upp mó. Troðningur þessi var nefndur Móslóði. [...] Hann var við líði fram um 1920, en er nú að mestu uppgróinn. [...] Eftir honum var farið með klyfjahesta og reiddur mór úr Hraunholtsmýri, áður en akvegur kom til sögunnar.“ (Bls. 14-15, 17). Við Fornleifakönnun 1999 segir: „Þessi stígur hefur verið sá austasti af þeim sem lágu yfir hraunið milli Garða og Hraunsholts. Hann hefur af lýsingunni að dæma legið upp í hraunið á svipuðum slóðum og Álftanesvegur kemur nú niður úr því að sunnan, og þaðan legið til norðurs uns hann sameinaðist Fógetagötu í miðju hrauninu. Víða sjást troðningar á þessum slóðum en hvergi er hægt að rekja ákveðna götu alla þessa leið. Þessi leið hefur verið ívið greiðfærari með reiðingshesta heldur en aðalleiðin [...] sem lá norðar.“ (GK-185:043, bls. 9).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Gardahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Orrí Vésteinsson: 1999, Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk.

117887 185 - 68

Sérheiti: Álftanesgata

Hlutverk: Leið

Tegund: Gata

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 354317125 Y: 402497442

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er nefndur Gálgahraunsstígur nyrðri: „Stígur þessi lá yfir Gálgahraun rétt fyrir sunnan Hrauntangaflöt yfir í Hraunsholt við Hraunsvík.“ (B15). Við stíginn var útsýnisklettur, „Stóri-skyggjir: Klettur austarlega í Gálgahrauni suður frá Gálga, sunnan við Gálgahraunsstíg.“ En Litli-Skyggjir hét „annar klettur minni á Gálgahrauni sunnan Stóra-Skyggjir.“ (B20-21). Þarna er verið að lýsa hluta hinnar fornu þjóðleiðar frá Álftanesi inn til Reykjavíkur en hún nefndist einnig Fógetastígur. Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Gamli vegurinn (götuslóði) úr Reykjavík út á Álftanes lá yfir Hraunsholtslæk og út með ströndinni. Hann greindist í tvo slóða í Hraunviki. Hefur annar suðvestlæga stefnu nokkurn veginn á Holtsendann [...] Móslóði [185-67]. Hinn götuslóðinn úr Hraunviki hefur vestlæga stefnu, og hefur hann verið alfaraleið á liðnum öldum. Víða sjást djúpir troðningar og hófaför í klöppunum. Hann greinist um mitt hraunið. Liggur annar í Gardahverfið [185-54], en hinn út á Álftanes. Rétt sunnan við, þar sem vegirnir skiptast, er Skyggjir, stór, einstæður klettur. Skammt frá Skyggji var síðasta birkihríslan í Gardahrauni. Stóð hún af sér ágang manna og dýra fram undir 1940.“ (Bl. 17). Kristján Eldjárn skoðaði svo götuna árið 1979: „Alfaraleið hefur áður fyrri verið yfir Gálgahraun, frá Bessastöðum (eða Álftanesi) og til Arnarnesvogs og svo áfram til Kópavogs og Reykjavíkur. Hér er aðeins verið að tala um vegarspottann yfir Gálgahraun. Hann sést enn mjög greinilega og er ekki líklegur til að hverfa, þó að tímar líði.

Vestan hraunsins er auðvelt að greina hina gömlu götuslóð, þó að tímans tönn hafi nokkuð svo máð yfirbragð þeirra, og síðan sveiflar gatan sér upp á

hraunið, þar sem vel hefur þótt haga til, og er frá þeim stað ekki nema snertispölur að stekkjarsæðinu og réttinni [185-56/57] sem hér er í hraunjaðri. Eins og aðrar hraunslóðir hlykkjar gatan sig þvert yfir hraunið, eftir því sem best hefur þótt henta, sneiðir hjá grófustu svæðunum og lætur sig ekki muna um útúrdúra til þess að sem sléttast sé undir og helst grasi vaxið. Alls staðar er þó grunnt á grjótinu og víða stendur hraunið upp úr, en athyglisvert er að hvergi er mjög áberandi að mörkuð sé gatan í helluna undan hestahófum, aðeins eins og lítið eitt slípað; kannski er hraunið nokkuð hart. Að innanverðu kemur gatan út úr hrauninu niðri undir sjó, þar sem Arnarnesvogur teygir innsta eða vestasta anga sinn lengst inn í landið, og er lítill vandi að komast þaðan í skarðið sem er upphaf götunnar þarna megin. Gata þessi er merkileg, meðal annars fyrir það hve skýrt hún er mörkuð nú eins og nokkuð djúpur grasi gróinn skorningur. Maður undrast hvers vegna hún er svona djúp. Helst er að sjá að menn hafi hjálpað upp á hana heilmikið, en ekki að hún sé grafin af hestahófum einum saman. En hún er nú eflaust þrengri að sjá nú en hún hefur verið. Eins og kunnugt er, er Gálgahraun friðlýst, svo hér ekki hættu á ferð.“ Götunni var einnig lýst nákvæmlega við Fornleifakönnun 1999 vegna fyrirhugaðra breytinga á veginum milli Engidals og Selskarðs: „Troðningar sjást meðfram fjörunni í Hraunviki og upp með hraunbrúninni vestan við vikið, en um 50 m frá flæðarmáli, þar sem lítið vörðutyppi er á brúninni liggur gatan upp á hraunið og er þar geil í brúnina. Hraunið er allslétt um 400 m beint vestur frá Hraunviki og liggur leiðin um það slétta svæði og skiptist gatan sumstaðar í fleiri en eina rás en er allsstaðar mjög skýr. Hún liggur síðan í hlykk fram hjá hraunklettum þar sem hraunið er einna hæst og beygir til norðvesturs vestan við klettana. Þar sem gatan beygir er hraunið allslétt og gætu troðningar legið þaðan til suðurs og suðvesturs en ekki eru þeir skýrir. Frá beygjunni liggur gatan beint í um 300 m - og er þar samsíða fyrirhuguðu vegarsæði, sumstaðar innan við 20 m frá því, en fer undir veglínuna við hæl sem merktur er 1660 m. Þar beygir gatan til vesturs og liggur síðan niður úr hrauninu á móts við“ hleðslu sem mögulega er af gömlum stekki [nr. 59]. „Í flagmóunum vestan við hraunið má rekja götuna áfram til vesturs og hefur hún nokkuð beina stefnu á Selskarð. Þar sem gatan nálgast fjörumál í Lambhúsatjörn eru götupaldrar á stuttum kafla en síðan hverfur hún alveg í mýri og flög. Vestan við

Selskarð sést framhald götunnar en þar hefur verið gerður malarvegur, nú aflagður.

Líklegt er að gatan hafi klofnað við Selskarð og austari grein legið út á Bessastaði en hin á vesturhluta Álfтанess. Á móts við núverandi Garðaholtsveg liggur annar slóði upp í hraunið, um 100 m norðan við Garðastekk [...] og liggur til norðausturs og sameinast aðalgötunni eftir um 250 m. Þetta mun vera gatan sem lá í Garðahverfi. [...] Í hrauninu er gatan víðast alldjúp geil, allt að 1 m djúp og 1-2 m breið, algróin. Brotnað hefur af götunni á einum stað við Lambhúsatjörn. Þessi leið hefur verið notuð fram á síðustu ár 19. aldar en sumarið 1873 var lagður vegur yfir Flatahraun frá Sjónarhóli í Engidal, og framhald á honum áleiðis á Hraunsholtið 1879. Endanleg vegtenging við Reykjavík kom þó ekki fyrr en 1897-99. Eftir það mun aðalleiðin á Álfтанes hafa fylgt hinum uppbyggða vegi milli Hafnarfjarðar og Reykjavíkur og beygt útaf honum í Engidal.“ (GK-185: 075, bls. 10-11).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfтанeshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A17, 22-23 / Garðaland B15, 20-21. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7. Orri Vésteinsson: Fornleifakönnun. Álfтанesvegur milli Engidals og Selskarðs. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Rvk. 1999.

117887 185 - 69

Sérheiti: Dysjabrú

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354357901 Y: 401283657

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 náði Dysjamýri (185-70) frá Garðatúngarði (185-42) austur að Garðahrauni, frá Dysjamöl og Balatjörn upp að Garðaholti, en norðan við Bala er Mónef, „hraunsnef lítið [...] utan í þessu nefi má enn sjá gamalt vegspottabrot. Þar var vegabót til að auðvelda mönnum leið að Garðakirkju.“ Dysjabrú eða Dysjamýrarbrú hét vegur sá „er lá af Mónefi norður yfir mýrina upp í holtið“ (A107/B4, 104-5). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: Dysjamýri er milli Garðahrauns og Garðaholts. [...] Áður lá vegur af Mónefi yfir Dysjamýri. Hann var nefndur Dysja-

brú.“ (Bl. 3). Meðan Hafnarfirðingar áttu kirkjusókn að Görðum eða fram til 1908 þurftu þeir að fara þessa leið og var hún oftast nefnd brú eða brúin. Í lýsingu á kirkjuferð til Garða árið 1891 segir Ólafur Þorvaldsson þingvörður veginn yfir mýrina hafa verið allgóðan yfirferðar í þurru á sumrin en botnlaus aurbleyta í votviðrum, einkum þó þegar frost fór að leysa úr jörðu. Þegar svo var fóru menn frekar Kirkjustíg (185-75) (G.R.G: 83 o.þ.tilv.r.). Framhald Dysjabrúar í átt að Hafnarfirði lá meðfram hraunjaðrinum um Gatnamót (185-71/73).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfтанeshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A4, 107-9 / Garðaland B4, 103-5. Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117887 185 - 70

Sérheiti: Dysjamýri

Hlutverk: Mógrof

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354522443 Y: 400904010

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 náði Dysjamýri „frá Garðatúngarði austur að hrauni, frá Dysjamöl og Balatjörn upp að holti“, þ.e. Garðaholti, en norður frá Bala er Mónef „hraunsnef lítið, sem svo heitir.“ (Nr. 68) (B4, A107). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Dysjamýri er milli Garðahrauns og Garðaholts [...] á hraunjaðrinum með henni [...] norðan við Bala gengur Mónef fram í mýrina. Hér áður var tekinn upp mór í Dysjamýri, en því var hætt, þegar Guðmann [Magnússon] man eftir. Mórinn mun hafa verið þurrkaður á Mónefi.“ (Bl. 3). Skv. Jarðabók 1703 áttu flestar jarðir í Garðahverfi mótak í landi staðarins en þar segir: „Móskurður til eldiviðar hefur nægur verið, en fer í þurð og gjörist erfiður.“ (Bl. 80). Aðalmótekju-svæðið var þó í Hraunholtsmýri við Arnarnesvog (185-66).

Heimildaskrá

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A4, 107 / Garðaland B4, 103.

117887 185 - 71

Sérheiti: Gálgahraunsstígur syðri

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 tók Gálgahraunsstígur syðri við þar sem Dysjabrú (185-69) sleppti. Hann lá austur frá Mónafi upp á Flatahraun við Hvítaflöt nokkru norðar, framhá Oddsnefi og Bakkastekksnefi í hraunjaðrinum og um Gatnamót (185-73) yfir í Engidal: „Flatahraun: Svo hét hraunið við Garðaholtseindann allt austur í Engidal. Um það lá Gálgahraunsstígur syðri [...] sunnan við Ófeigskirkju [185-72] í Engidalshornið.“ (A4-11/B4-8). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir nánar: „Hvítaflöt er gróið hraunef á vinstri hönd, þar sem vegurinn til Hafnarfjarðar liggur upp á hraunið. Næsta nef þar fyrir ofan er Oddsnef. (Ath. G.S. segir, að Oddsnef hafi stundum verið kallað Hraunnef, en ekki kannast Guðmann [Magnússon á Dysjum] við það nafn). Þar sem hraunið skerst lengst út í Dysjamýri [185-70], fyrir innan Oddsnef, heitir Bakkastekksnef.“ (Bls. 3). Meðan Hafnarfirðingar áttu kirkjusókn að Görðum eða fram til 1908 þurftu þeir að fara þessa leið en í miklum leysingum fóru þeir frekar Kirkjustíg (185-74) síðasta spölinn. (G.R.G: 83 o.þ.tilv.r.).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A4-11 / Garðaland B4-8.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117887 185 - 72

Sérheiti: Ófeigskirkja

Hlutverk: Huldufólksbústaður?

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Framan við Flatahraun var klettur, sem hét Ófeigskirkja, en hann fór í veginn. Hann var þar sem gjóturnar byrjuðu.“ (Bls. 2). Skv. Örnefnaskrá 1964 var kletturinn austarlega á Flatahrauninu, norðan við Gálgahraunsstíg syðra (nr. 71). (A11, 24/B22). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir svo: „Ófeigskirkja nefndist klettur, sem brotinn var, þegar Álfanesvegurinn var lagður 1910. Hefur nafnið færzt á gervigíg aðeins norðan við Álfanesveginn. Íbúðarhúsið Hraun er skammt vestan við hann.“ (Bls. 17).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A11, 24 / Garðaland B22.

Mynd 23. Skemma 117887 185-73. (GS)

117887 185 - 73

Hlutverk: Skemma, Garður

Tegund: Garðlag ; Hús

Staðsetning: X: 354572592 Y: 401544775

Staðhættir

Suðvestan til í Garðaholti, norðvestur af Völvuleiði, fannst við Fornleifaskráningu 1984 kofi og sunnan hans kálgarður. Kofinn er ferhyrndur og utanmál hans 7,25 x 5 m. Hann er hlaðinn úr grjóti, norðausturhlíðin grafinn inn í hæðina og grasþak á honum. E.t.v. hefur þetta verið kartöflugeymsla. („1300-76“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-76“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

117887 185 - 74

Sérheiti: Gatnamót

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 eru Gatnamót sögð vera vestast við Garðaholtssenda. „Þar kom troðningur frá Hafnarfirði, troðningur Kirkjustígs frá Urriðakoti, og Setbergi. Þaðan lágu stígar að Garðahliði út á Álftanes, og þaðan lá Gálgahraunsstígurinn syðri yfir í Engidalsgötur.“ (B9).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðaland B9.

117887 185 - 75

Sérheiti: Kirkjustígur

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 lá Kirkjustígur „af Vegamótum eftir holtssendanum vestur eftir holtinu að Garðahliði [nr. 33] og heim að Görðum.“ (B26). Þegar Dysjabrú (nr. 69) var ófær vegna frostleysinga fóru menn frekar Kirkjustíg (G.R.G. 2001: 83 o.þ.tilv.r.).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A28 / Garðaland B26. Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, 2001: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III.

117887 185 - 76

Sérheiti: Hvíluhóll

Hlutverk: Landamerki, Áfangastaður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Landamerki Garðahverfis eru úr steyptri vörðu [nr. 77] á Balaklökk vestan við Skerseyrarmöl. Þaðan er bein lína í Hvíluhól, en sá hóll er fast norðaustan við Garðaveginn til Hafnarfjarðar. Á Hvíluhól lögðu menn

af sér byrði á leið til og frá Hafnarfirði. Úr vörðu á Hvíluhól er svo línan í vörðu [nr. 78] á hraunbrún sunnan við Engidal.“ (Bls. 2).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

117887 185 - 77

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir

Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 liggja landamerki Garðahverfis „úr steyptri vörðu á Balaklökk vestan við Skerseyrarmöl. Þaðan er bein lína í Hvíluhól (nr. 76), en sá hóll er fast norðaustan við Garðaveginn til Hafnarfjarðar.“ (Bls. 2).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

117887 185 - 78

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Úr vörðu á Hvíluhól [nr. 76] er svo línan í vörðu á hraunbrún sunnan við Engidal.“ (Bls. 2).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Hausstaðir

Saga

Hausstaðir eru nefndir meðal jarða í eigu Garðakirkju þegar í máldögum frá 1397⁶³ og 1477⁶⁴. Í Jarðaskrá kirkjunnar 1565, með Guðmund sem ábúanda⁶⁵ og í Gíslamáldaga 1570⁶⁶. Skv. Jarðabók voru þeir enn kirkjueign árið 1703, þá með tvo ábúendur⁶⁷. Í Manntali sama árs eru nefndir þeir

⁶³ Ísl. fbrs. IV: Bls. 107.

⁶⁴ Ísl. fbrs. VI: Bls. 123.

⁶⁵ Ísl. fbrs. XIV: Bls. 437.

⁶⁶ Ísl. fbrs. XV: Bls. 638.

⁶⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: Bls. 189-91.

Mynd 26. Húsagarður H-117891 190-4. (GS)

Guðmundur Jónsson með fjóra heimilismenn og Sigurður Jónsson með sjö og hafa búíð í Austurbæ og Vesturbæ.⁶⁸ Einnig er nefnt hjábýlisfólk⁶⁹ en fimm til sex hjáleigur hafa verið á jörðinni á fyrri öldum. Í Manntali 1801 hafði aðalábúandinn Þorvaldur Böðvarsson auk búskapar og útgerðar umsjá með Hausastaðaskóla⁷⁰ sem stofnaður var 1791 fyrir gjafafé Jóns Þorkelssonar Skálholtsrektors. Þorvaldur hafði 11 heimilismenn og í heimavist skólans voru 14 börn. Þetta manntalsár var einnig skráð á Hausastöðum jarðnæðislaust húsmannsfólk sem lifði á útgerð, ein fimm manna fjölskylda og önnur þriggja manna.⁷¹ Þær hafa þá ef til vill haft aðsetur á einhverju Hausastaðabýlinu en þó hvorki í þurrabúðinni Köldukinn (190-27) þar sem aðrir bjuggu né í Katrínarkoti (190-19) sem mun ekki hafa byggst fyrr en nokkru síðar. Á þessum tíma hefur verið menningarmiðstöð á Hausastöðum því þar var einnig þingstaður Álftaneshrepps (190-6). Skólinn var þó lagður niður árið 1812 og Hausastaðapinghá aðeins fjórum árum síðar flutt að Görðum.⁷² Skv. Manntali voru þá búsett á jörðinni Þorsteinn Magnússon hreppstjóri og kona hans Sigríður Magnúsdóttir úr Hlíð með fjögur börn og vinnu-

fólk, þeirra á meðal Guðmundur vefari, sonur Einars og Rannveigar á Bakka, og nafni hans Guðmundsson, 66 ára húsmáður. Alls voru heimilismenn 12. Aðrir ábúendur voru hjónin Þorvarður Jónsson grashúsmáður og Guðrún Jónsdóttir með tvo á sínu framfæri.⁷³ Þegar Manntal var tekið 1845 voru þau flutt í Krók (185-27) en tvö uppkomin börn hreppstjórans höfðu tekið við ábúð og grasnyt á Hausastöðum. Margrét var ekkja og tveggja barna móðir og hafði einn vinnumann en Þorsteinn bróðir hennar var með sjö í heimili og hjá honum bjó faðir þeirra systkina, hreppstjórinn gamli. Auk þeirra voru tveir tómthúsmenn og fiskarar.⁷⁴ Skv. Jarðatali 1847 voru Hausastaðir kirkjujörð og ábúendur þrír⁷⁵, þeir eru nefndir í Jarðabók 1961⁷⁶ og voru áfram í eigu kirkjunnar þegar Fasteignabækur voru gerðar árin 1932⁷⁷ og 1942-44.⁷⁸ Skv. Fasteignamatí ríkisins er jörðin enn í ábúð og skráður eigandi er Hörður Sigurvínsson.

Náttúrufar og jarðabætur

Kringum 1565 galt Hausastaðabóndinn landskuldina með mannláni um vertíð og mjöltunnu til Garða. Hést svo meðan Hausastaðakot lá und-

⁶⁸ Manntal á Íslandi 1703: Bls. 190-1/2.

⁶⁹ Manntal á Íslandi 1703: Bls. 18.

⁷⁰ Manntal á Íslandi 1801: Bls. 190-5.

⁷¹ Manntal á Íslandi 1801: Bls. 357-8.

⁷² Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Bls. 12.

⁷³ Manntal 1816: Bls. 411-12.

⁷⁴ Manntal 1845: Bls. 392-3.

⁷⁵ J. Johnsens: Bls. 92.

⁷⁶ Jarðabók 1961: Bls. 39.

⁷⁷ Fasteignabók 1932: Bls. 23.

⁷⁸ Fasteignabók 1941-1944: Bls. 81.

ir jörðinni eða fram um 1640. Kúgildi var eitt. Árið 1703 var jarðardýrleiki óviss en landskuldin alls eitt hundrað, nú goldin með sex fiskavættum í kaupstað. Kúgildi voru tvö og greidd í smjöri eða fiski en séra Ólafi í Görðum bar að uppþingja þau. Sigurður Jónsson átti þrjár kýr, kálf, þrjár ær, tvo tvevetra sauði og fimm veturgamla, fjögur lömb, hest og hross með folaldi en meðábúandi hans tvær kýr, hross með folaldi og lamb. Jörðin öll gat þó aðeins fóðrað fimm kýr og einn hest. Kvaðir voru dagsláttur, hrísshestur og hestlán af hvorum ábúanda. Bændur lögðu sjálfir við til húsabótar en höfðu eldiviðartak af mósukurði í landi Garðastaðar og sóttu hrís og kol í skóginn. Torfrista og stunga voru bágar, rekavon lítil en þó festifjara, næg fjöru-grasa- og sölvatekja, gagnvænleg hrognkelsafjara en lítil skelfiskfjara. Heimræði var árið um kring þótt landing væri bág og gengu skip ábúenda eftir hentugleikum. Árið 1847 var dýrleiki jarðarinnar enn óviss, landskuld hin sama og kúgildi sem áður tvö. 1861 voru Hausastaðir taldir 20,2 ný hundruð og 1932 með húsakosti metnir á 79 hundruð kr. Þá voru kúgildin orðin þrjú og þar voru 30 sauðir og eitt hross. Úr matjurtagörðum sem frá gerð Túnakorts 1918 höfðu stækkað úr 720 í 1400 m² fengust um 20 tonn á ári og jörðin hafði áfram hrognkelsaveiði og útræði. Jarðarmatið hafði á árunum 1942-4 lækkað í 54 hundruð krónur en í bústofninum voru fimm nautgripir, 26 sauðir og eitt hross og afrakstur garðanna um 25 tonn á ári. Auk fyrrgreindra hlunninda hafði jörðin mótekju og í Örnefnalýsingu 1976-7 kemur fram að þar var áfram sölvatekja, nánar tiltekið á Hausastaðagranda⁷⁹: „Sölvatekja var mikil á Granda. Voru sölin yfirleitt þurrkuð uppi á túni og þeim snúið með hrífu. Er sölin höfðu verið þurrkuð, voru þau látin í kassa úti í hlöðu. Kúnum voru svo gefin sölin, og þóttu þær mjólka vel af þeim. Lengst munu söl hafa verið tekin í Garðahverfi frá Hausastöðum, en þar var sölvatekjunní ekki alveg hætt fyrr en undir 1960.“⁸⁰ Skv. Örnefnaskrá 1964 var hrognkelsamið kallað Krókar í kloffningum utanvert við Grandahausinn. Hausastaðatún taldist með þeim stærri í Garðahverfi, um 1,8 ha árið 1918 en 2,6 ha 1932 og fengust af því 100 hestburðir í töðu en 60 í úthei. Á árunum 1942-44 voru hestburðir 150 í töðu en 40 í úthei. Norðvestan megin í túninu var Katrínarkot og sá hluti þess kallaður Katrínarkotstún. Skv. Örnefnalýsingu höfðu mismunandi túnskikar auk

⁷⁹ Kristján Eiríksson: Bls. 190-14.

⁸⁰ Kristján Eiríksson: Bls. 12.

Mynd 24. Hausastaðir H-117891 190-1. (RT)

þess eigin nöfn: Guðrúnarvöllur hét vestan Katrínarkots, líklega þar sem Katrínarkotsbúð (190-20) var í vesturhorni túnsins, en Högnavöllur lá vestan Hausastaðabæja niður að Skógtjörn. Hver Högni var er ekki vitað en nokkrar húsfreyjur á Hausastöðum báru gegnum tíðina hið vinsæla Guðrúnarnafn og hefur völlumurinn ef til vill heitið eftir einhverri þeirra. Norðarlega í túninu kringum hjáleiguna Köldukinn var svo Köldukinnarvöllur. Enn norðar og niður við litlu tjörnina sem liggur austur úr Skógtjörn norðan Hausastaða eru rústir sem líka gætu verið af býlum (190-28/9). Vestur frá jörðinni liggur Skrefla eða Skerfla, tanginn sem skilur tjörnina frá sjónum, og þar var tómtúsið Arndísarkot (190-32). Skrefla nær alveg að Oddakotsósi þar sem sjór flæddi áður en um hana og Skógtjörn lágu landamerki Garðakirkjulands. Við sjóinn neðan túna Katrínarkots og Hausastaða voru túngarðar eða sjógarðar (190-34/35) kenndir við bæina. Við suðausturmörk Hausastaða, u.þ.b. 200 m frá þeim, er nýbýlið Breiðholt, reist um 1962, en þar fyrir handan byrjar Hausastaðakotstún og breiðir úr sér norðaustar upp að Garðatúngarði sem skilur tún bæjanna frá nytjalandinu og nær norður að Skógtjörn. Í landi Hausastaða nokkru fyrir utan garð er nýbýlið Brautarholt.

Fornleifaskráning fyrir Hausastaði

117891 190 - 1

Sérheiti: Austurbær

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Heimild

Horfin: Að hluta undir núverandi hús

Staðsetning: X: 353403933 Y: 402106104

Mynd. 25. Hausastaðir H-117891 190-1. (RT)

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá gamla bæjastæðið í miðju túni og er þar ein bygging sem skiptist í sex hólf. Hún virðist vera úr torfi og snýr nokkurn veginn í suður. Aftan við hana eru húsatóftir upp við garðvegg. Líklega er þetta Austurbærinn sem nefndur er í Örnefnaskrá 1964. Vesturbærinn (190-2) fór í eyði um aldamótin 1900 en „bæirnir stóðu saman meðan tvíbýli var“ (Bt. A501-2). Í Örnefnalýsingu 1976-7 er lýst nýrri vistarverum: „Hausastaðir eru í norðvestur frá Grjóta [191-9]. Húsið stendur nokkuð hátt, og er útsýni gott frá því. Það var byggt árið 1920 á sama stað og gamli bærinn var áður. Fast norðan við íbúðarhúsið er hlaða með sambyggðu fjósi og fjárhúsi og einnig vatnsgeymi, sem regnvatni var safnað í. Vatnið úr honum rann svo í fjósið. Hlaðan var byggð um 1930.“ (Bls. 10). Með gamla bænum er átt við Austurbæinn því Katrínarkot (190-19/22) var um 1930 flutt þangað sem Vesturbærinn hafði staðið. Skv. Fasteignabókum 1932 (bls. 23) og 1942-4 (bls. 81) var nýja húsið úr timbri og járnvarið.

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Bæjatal A501-2 / B586-7.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 – 2

Sérheiti: Vesturbær

Hlutverk: Býli

Tegund: Heimild

Staðsetning: X:353403933 Y: 402106104

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá gamla bæjastæðið í miðju Hausastaðatúni. Á jörðinni var tvíbýli og er í Örnefnaskrá 1964 talað um Austurbæ (190-1) og Vesturbæ: „bæirnir stóðu saman meðan tvíbýli var“ (Bt. A501-2). Byggingin sem sést á Túnakortinu mun vera Austurbærinn en Vesturbærinn var samkvæmt Örnefnalýsingu 1976-7 „tómthús“. Hann „fór í eyði um aldamótin 1900, og var húsið þá flutt til Hafnarfjarðar“ en hjáleigan Katrínarkot (190-19/22) síðar færð í vesturstæðið: „Íbúðarhúsið í Katrínarkoti stendur norðvestan hlöðunnar og fjóssins á Hausastöðum, en þangað var það flutt árið 1930. Fjós og hlaða, byggð um svipað leyti, standa fast norðvestan við húsið. [...] Þar stóð áður vesturbærinn á Hausastöðum.“ (Bls. 10). Stæði Vesturbæjarins og síðar hins yngra Katrínarkots var því norðvestan gamla Austurbæjarins og núverandi íbúðarhúss.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Bæjatal A501-2 / B586-7.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 – 3

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353403933 Y: 402106104

Staðhættir

Sunnan við bæjarhúsin (190-1/2) er á Túnakortinu kálgarður og veggir hlaðnir meðfram honum að vestan og sunnan.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 4

Sérheiti: Húsagarður

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X:353435734 Y: 402079210

Staðhættir

Auk kálgarðsins sunnan bæjarhúsanna (190-1-3) sýnir Túnakortið 1918 ómerkta garð sem nær næstum að landamerkjagarði (190-34) Hausastaða og Hausastaðakots. Ef til vill er þetta svo nefndur Húsagarður en um hann segir í B-gerð Örnefnaskrár 1964: „Austan við Hausastaðahúsið eru ummerki garðs, þar er sagt að staðið hafi Thorkelliisjóðsskólinn.“ (156) Skv. A-gerð var þessi garður sunnan bæjarins (163). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Hliðhált, rétt austan við húsið, var gamall ferhyrndur garður, sem kallaður var Húsagarður. Hausastaðaskóli stóð áður í þessum garði. Nú er garður þessi nær alveg horfinn, þó má enn sjá hver stærð hans hefur verið. Þegar Ólafía [Eyjólfsdóttir á Hausastöðum] man fyrst eftir, mátti sjá hlaðna bekki þvers í garðinum.“ (Bls. 10). Skv. Fornleifaskráningu 1984 liggur garðurinn „rétt suður af Hausastöðum upp við og samsíða girðingu sem þarna er“. („1300-31“). Þarna er greinilega verið að fjalla um sama garðinn þótt ýmist sé hann sagður sunnan eða austan við húsið en e.t.v. er kálgarðinum sunnan megin að nokkru leyti ruglað saman við Húsagarð.

Lýsing

Meintur Húsagarður er á Túnakortinu ferhyrndur, afmarkaður með hlöðnum veggjum og hefur stefnuna austur-vestur. Austan og sunnan megin virðist vera gamalt garðlag sem ekki er haldið við. Milli þessa garðs og kálgarðsins liggur gata (190-7) yfir í átt að Hausastaðakoti. Uppistandandi garður er ferhyrndur, fallega hlaðinn úr grjóti með tveimur hleðslubrúnum og yfirgróinn. Hann er 8,75 m á lengd og 9,8 m á breidd, veggir um 1,1 m breiðir og 0,6 m háir, stefnan austur-vestur. Tryggvi Gunnarsson í Grjóta taldi garðinn hafa legið kringum Hausastaðaskóla og eystri vegginn hafa verið hluta landamerkjagarðsins milli Hausastaða og Hausastaðakots.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi:

Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A163 / Garðaland B156.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-31“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 27. Hausastaðaskóli H-117891 190-5. (RT)

117891 190- 5

Sérheiti: Hausastaðaskóli

Hlutverk: Skóli

Tegund: Tóftir

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353435734 Y:402079210

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 (A163/B156) og Örnefnalýsingu 1976-7 (bls. 10) stóð Hausastaðaskóli eða Thorkiliisjóðsskólinn áður í Húsagarði (190-4) í austanverðu Hausastaðatúni.

Aðrar upplýsingar

Fyrir andlát sitt 1759 gaf Jón Þorkelsson Thorchillius, skólameistari í Skálholti, eigur sínar til skólահalds í Kjalarnesþingi. Skóli var ekki stofnaður strax en ýmsar hugmyndir voru um staðsetningu hans. Stóð m.a. til að hann yrði í Njarðvík og Thodal stiftamtmaður vildi hafa hann í nágrenni stjörnuathugunarstöðvarinnar á Bessastöðum þannig að stjörnuathugunarmaðurinn sinnti jafnframt kennslu. Að lokum fengust þó Hausastaðir endurgjaldslaust úr landi Garða og var skólinn stofnaður þar árið 1791. Þegar Manntal var tekið um aldamótin var ábúandinn á Hausastöðum, Þorvaldur Böðvarsson, einnig skólահaldari (bls.

357). Þetta var fyrsti heimavistaraskólinn á Íslandi sérstaklega ætlaður alþýðubörnum. Hann var fyrir fátækar stúlkur og pilta úr Kjalarnesþingi og höfðu börn af Álftanesi ekki forgang umfram önnur. Markmiðið var „að ala upp mest þurfandi og fátækustu börn í Kjalarnesþingi; í stofnun þessari áttu börnin auk kristilegs uppeldis, að fá húsnæði, fót og fæði, alt þrífalega, en þó alþýðulega útilátið, þangað til þau gætu sjálf unnið fyrir sjer hjá öðrum.“ Börnin áttu að læra lestur og guðsorð, garðrækt og ýmis gagnleg störf. Í skipulagsskrá skólans var einnig kveðið nánar á um fæði þeirra, m.a. tekið fram að þau ættu að fá ferskt grænmeti. Börnin voru á aldrinum sjö til sextán ára en gert ráð fyrir að þau væru tólf, sex piltar og sex stúlkur. Þegar flest var voru sextán börn í skólanum en aðeins átta eða níu undir lokin. Þá var farið að sverfa að starfseminni vegna siglingateppu og dýrtíðar og var hann með öllu lagður niður árið 1812. Hreppstjórar Álftaneshrepps sendu þá sýslumanni bréf þar sem þeir fóru fram á aukið fé vegna barnanna sem komu úr skólanum: „Við beklögum Tíðanna óblíðn, sem stansa skilde þessa góðu guðlegu stiftun, og svifta mörg munadarlaus börn uppfastre og Forsorgun [...]“ (A.Ó.B: 117 o.þ.tilv.r.). Á 20 ára afmæli Flataskóla, áður Barnaskóla Garðahrepps, 18. okt. 1978, ákvað skólastjórinn að vinna að því að reistur yrði minnisvarði um Hausastaðaskóla. Þennan minnisvarða afhjúpaði svo Ólafía Eyjólfsdóttir, síðasti ábúandi Hausastaða, og stendur hann þar sem bugða er á veginum til bæjarins. (G.R.G: 12).

Heimildaskrá

Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftaness saga Bessastaðahreppur - fortíð og sagnir. 1996.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A163 / Garðaland B156.
Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.
Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

117891 190- 6

Sérheiti: Hausastaðapinghá

Hlutverk: Þingstaður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353403933 Y: 402106104

Staðhættir

Í Fornleifaskýrslu séra Markúsar Magnússonar árið 1820 segir: „Dómhringar (afmörkuð svæði þar sem dómar voru kveðnir upp). Merki sjást til eins slíks á jörð Garðakirkju, Hausastöðum, gömlum þingstað; hann er kringlóttur, um 30 fadmar að ummáli, en annars er ekkert merkilegt við hann.“ Skv. Örnefnaskrá 1964 var á Hausastöðum „þingstaður fyrir Álftaneshrepp, Hausastaðapinghá.“ Hann var fluttur að Görðum eftir konungsbréfi 23. feb. 1816 (G.R.G: 104 o.þ.tilv.r.).

Aðrar upplýsingar

Skv. Sóknarlýsingu 1842 skiptist Hausastaðaping-sókn í Garðakirkjusókn og Bessastaðasókn. Í Garðakirkjusókn voru 32 býli og sátu á þeim 41 bóndi, 14 hjáleigumenn og 34 þurrabúðarmenn (Bls. 123).

Heimildaskrá

Árni Helgason: „Lýsing Garðaprestakalls 1842“. Sýslulýsingar og sóknalýsingar Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III. Félagið Ingólfur gaf út. Rvk. 1937-9. Bls. 197-220.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A160 / Garðaland B153, Bæjatal A500 / B485.
Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.
Markús Magnússon: „Garðar á Álftanesi“. Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 fyrri hluti. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Rvk. 1983. Bls. 241-51.

117891 190 - 7

Sérheiti: Hausastaða-Norðurtraðir

Hlutverk: Traðir

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353487043 Y: 402048870

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggur gata frá Hausastöðum milli garða (190-3/4), um túnið austur að Hausastaðakoti og þaðan norður að hliði í Garðatún-garði. Hlaðnir veggir eru meðfram henni báðum megin síðasta spölinn. Þetta hljóta að vera Hausastaðatraðir, Hausastaða-Norðurtraðir eða Kotatraðir en „svo voru traðirnar heim að Hausastöðum og Kotinu kallaðar“ (B163-4), þær lágu

„austur frá Hausastöðum [...] norður í hlið á Garðatúngarði“, þ.e. Hausastaðahlið eða Kotahlið (A171/B161).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A161-4 / Garðaland B171-4. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlið (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 8

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353484131 Y: 402174095

Staðhættir

Norðaustur frá Hausastaðabænum (190-1/2), nokkru fyrir innan túngarð (190-34), sýnir Túnakortið 1918 útihús úr torfi. Tóftin af því er enn sýnileg.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlið (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190- 9

Sérheiti: Hausastaðabrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X:353488308 Y: 402242729

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er brunnur rétt utan Garðatúngarðs við enda Hausastaðabrunngötu (190-10) og Katrínarkotsbrunngötu (190-26). Í Örnefnaskrá 1964 er nefndur Hausastaðabrunnur: „Brunnur norðan bæjarins. Hlaðnar voru tröppur niður í hann. Vatnið spilltist af aðrennslisvatni.“ (B159). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 var Hausastaðabrunnur Katrínarkotsmegin: „rétt fyrir austan (u.þ.b 8 m) endann á Stíflisgarði“ (190-30), sem lá milli Skógtjarnar og syðsta hluta hennar, Litlutjarnar. „Í hann var sótt vatn frá Hausastöðum, Katrínarkoti [190-19] og Hausastaðakoti og stundum einnig frá Grjóta [191-9] og Móakoti. Ekki þraut í þessum brunni fyrr en á seinni

árum. Einar sex til sjö tröppur voru niður í brunninn. Hausastaðabrunnur lagðist af um 1927, og var þá grafinn brunnur frá Katrínarkoti [190-21]. Slóðar frá bæjunum að Hausastaðabrunni nefndust Brunngötur. Var ein frá hverjum bæ.“ (Bls. 13). Brunnurinn sem grafinn var við Katrínarkot reyndist illa og var því aftur gerður brunnur á slóðum gamla Hausastaðabrunnsins: „Litlamýri er fast austan við Litlutjörn, og flæðir sjórinn upp að henni. Á seinni árum gróf Valgeir, bróðir Ólafíu [á Hausastöðum], brunn í Litlumýri, og reyndist ágætt vatn í honum.“ (Bls. 14).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A166, 184, 186 / Garðaland B159, 172.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlið (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 10

Sérheiti: Hausastaðabrunngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353436445 Y: 402161408

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá götu sem liggur norður frá bænum meðfram garði eða girðingu sem skilur milli Hausastaða og Katrínarkots (190-19). Hún endar í hliði á Garðatúngarði en þar fyrir utan er brunnur. Þetta er líklega Hausastaðabrunngata sem nefnd er í Örnefnaskrá 1964: „Brunngatan lá frá Brunninum heim til bæjarinnar“ (A167). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 nefndist slóðar frá Hausastaðabrunni að Hausastöðum, Katrínarkoti og Hausastaðakoti Brunngötu (13) (sbr. 190-26).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A167 / Garðaland B159, 172. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190- 11

Sérheiti: Hausastaða-Suðurtraðir

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353371017 Y: 402053278

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá götu sem liggur suður frá bænum meðfram garði eða girðingu sem skilur milli Hausastaða og Katrínarkots. Þar sem hún endar virðist vera hlið á sjógarðinum. Í Örnefnaskrá 1964 er talað um Hausastaða-Suðurtraðir sem „lágu heiman frá bæ niður á Sjávarkampinn“ (A170) eða „að Sjávarhliði“ (B223), þ.e. Hausastaðasjávarhliði sem „var á garðinum ofan við sjávarkampinn“ (A169). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Vegurinn liggur á milli Hausastaða og Katrínarkots til sjávar, en þá beygir hann til vesturs út í Hliðsnes.“ (Bls. 10) (Hliðsnesgata sjá nr. 33).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A169-70 / Garðaland B176, 223.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, 2001: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III.

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Örnefni

Hausastaða-Suðurtraðir. Í nýlegu riti er auk þess talað um Hausastaðatraðir syðri og Hausastaðasjávargötu. (G.R.G. 2001: 104 o.þ.tilv.r.).

117891 190 - 12

Sérheiti: Hausastaðavör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353269747 Y: 401955296

Staðhættir

Í Jarðabókinni 1703 segir um Hausastaði: „Heimræði er árið um kring, en lending bág og ganga skip ábúenda eftir hentugleikum. Inntökuskip hafa hjer sjaldan verið og mega þó vera, tekur þá ábúandinn undirgift af þeim. En Selskarð, Garðastaðar kirkjujörð, brúkar hjer skipsuppsátur frí um lángan aldur og nær undir 30 ár verbúðar stöðu, sem ákomin skal vera eftir dispensation staðarhaldaranna.“ (Bls. 190-91). Líklegt virðist að lendingin eða vörin við Hausastaði hafi verið fyrir enda Hausastaðasjávargötu, utan við sjávarhliðið (190-11). Skv. Örnefnaskrá 1964 voru tvær varir vestan Hausastaðagranda en frá þeim var róið fram á Vöðla, „grynningar framan við Skerflu langt í sjó fram“ (A193). Þetta voru Katrínarkotsvör og Hausastaðavör (A195-8). Sú síðarnefnda lá næst fyrir austan þá fyrrnefndu (B186-8). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Hausastaðavör er vestast niður af Hausastaðatúni. Í henni fengu Selskarðsmenn oft að hafa bát, en ekki var talað um sérstaka Selskarðsvör. Vestast niður af Katrínarkotstúni [...] var Katrínarkotsvör.“ (nr. 17). Vöðlar eru staðsettir „milli Kringlu og Oddakotsóss [...] Þar eru leirur og hægt að vaða um fjörur.“ (Bls. 12).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A195-8 / Garðaland B186-8.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190 - 13

Sérheiti: Hausastaðaskipagerði

Hlutverk: Naust

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353269747 Y: 401955296

Staðhættir

Hausastaðaskipagerði var skv. Örnefnaskrá 1964 „skipagerði eða naust frá Hausastöðum“, nú „horfið“ (A210/B220).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A210 / Garðaland B220.

117891 190 - 14

Sérheiti: Hausastaðabryggja

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353225747 Y: 401849554

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir að Búðarós (190-15) sé „á milli Hausastaðabryggju og Sundskers“. (Bls. 5). Meira er ekki sagt um þessa bryggju og hvergi annars staðar á hana minnst. Hins vegar er Hausastaðagranda lýst nákvæmlega: „Fram af miðju Hausastaðatúni gengur skerjagrandi mikill í sjó fram, sem heitir Hausastaðagrandi, venjulega nefndur Grandi. Hann nær a.m.k. kílómetra út í fjörð. Grandi þessi kemur aðeins upp úr á fjöru. Hann liggur nokkurn veginn beint til suðvesturs. Svólítíð bil milli Grandans og lands hefur stundum verið nefnt Gedduós. Það þornar aðeins á stórstraumsfjöru. [...] Kringla heitir á Grandanum næst utan Gedduóss. Þar er Grandinn hæstur, og er Kringla því það fyrsta, sem upp úr kemur af honum. Þrír stórir steinar á Hausastaðagranda, út af Kringlu, heita Péturssteinar [190-36]. Þeir koma upp úr næst á eftir Kringlu, og er steinninn í miðri þeirra stærstur. Oft liggja uppi selir á Péturssteinum. Yzti hluti Hausastaðagranda nefnist Grandahaus. Er hann klofinn, og liggur annar endinn til suðvesturs, en hinn til suðausturs. Fé sótti mjög út á Grandann og vildi flæða þar. Sölvatekja var mikil á Granda.“ (Bls. 11-12). Grandinn og mismunandi hlutar hans eru einnig nefndir í Örnefnaskrá 1964: „Mikill grandi er liggur fram í sjó frá Hausastaðagarðshlíði og langt út [...] lægstur efst“ og Krókar heita „hrognkelsamið utanvert við Grandahausinn í Klofningum.“ (A254, 263, B246). E.t.v. er með Hausastaðabryggju átt við Hausastaðagranda þótt gleymst hafi að geta þess en hann er greinilega bryggjulaga. Þetta væri þá náttúruleg bryggja sambærileg Miðengibryggju (187-12) sem er „þangi vaxin flúð“, Bakkabryggju (182-11) sem er „skerjahryggur er liggur fram í sjó frá Bakka“ og Dysjabryggju (181-15), skerjarana sem „gengur í sjó fram suðvestur frá Dysjabæjunum“ (bls. 4). Auk annars á Grandanum er nefndur kletturinn Þórarinn „austan til við Kringlu“

(A257) og er hann forvitnilegur. Annar samnefndur klettur er skv. Örnefnalýsingum staðsettur á Dysjabryggju og má velta fyrir sér hvort þessir klettur hafi gegnt einhverju sérstöku hlutverki í tengslum við bryggjurnar.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A238-9, 254-63 / Garðaland B230-31, 246-55).

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190 - 15

Sérheiti: Búðarós

Hlutverk: Sjóbúð?, Verbúð?

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353225747 Y: 401849554

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Milli Bakkabryggju [182-11] og Hausastaðagranda [190-14] og innan við Sundsker og Nýjabæjarsker var áður fyrr einnig nefnd Garðatjörn. Með miklum fjörum verður hún vel afmörkuð af skerjahring. Eru kallaðir ósar eða sund á milli skerjanna. Bakkaós er á milli Nýjabæjarskers og Bakkabryggju og Búðarós á milli Hausastaðabryggju og Sundskers.“ (Bls. 4-5). Ekki er minnst á Búðarós í öðrum heimildum. Í Örnefnaskrá 1964 er hins vegar nefnt Búðarsund „milli Bakkabryggju og Sundskers“ (A249).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A249 / Garðaland B241.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190- 16

Sérheiti: Draugasker

Hlutverk: Draugur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X:352807792 Y: 401768255

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Fram af Miðengi er Miðengibryggja. Það er þangi vaxin flúð. Þar utar

er Hlíðarsker, en undan Katrínarkotstúni er Draugasker [...] vestasti hluti Garðahverfis heitir Skrefla, uppborinn sjávarbakkí, er hallar frá sjó.“ (Bls. 3-4). Í Örnefnaskrá 1964 eru nefndir Vöðlar, „grynningar suður frá Oddakotsós og Skreflu“ þar sem sjávarbotninn virðist vera að hækka. Draugasker „er á þurru um fjöru, fyrir miðri Skreflu“ (A193-4/B183). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Á milli Kringlu og Oddakotsóss eru Vöðlar. Þar eru leirur og hægt að vaða um fjörur. Aðeins úti í sjó, rétt fyrir vestan Granda, er svolítill steinþyrping, sem heitir Draugasker. Það fer í kaf með flóði.“ (Bls. 12). Ekki fylgir skerinu draugasaga en nafnið gæti bent til að þar hafi þótt vera draugangur.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir Guðmanni Magnússyni á Dysjum. 1958.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A188, 193-4 / Garðaland B178, 183, 185.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190 - 17

Sérheiti: Katrínarkotsvör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353209034 Y: 402001725

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 virðist mega sjá op eða hlið á sjógarðinum fyrir enda götu (190-18) sem liggur frá Katrínarkoti eldra (190-19) og er þar e.t.v. Katrínarkotsvör. Skv. Örnefnaskrá 1964 var hún „vestust allra varanna“ í Garðahverfi, „aðeins vestan við sjávarhliðið [190-11]“ (A195/B186). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Vestast niður af Katrínarkotstúni, fyrir vestan Draugasker [190-16], var Katrínarkotsvör. Hún hefur ekki verið notuð lengi.“ (Bls. 12).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A195 / Garðaland B186.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 18

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353255009 Y: 402064375

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggur gata frá Katrínarkoti (190-19) suðvestur að sjónum og virðist vera hlið á varnargarðinum þar sem hún endar.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 28. Katrínarkot H-117891 190-19. (RT)

117891 190 - 19

Sérheiti: Katrínarkot (eldra)

Hlutverk: Bústaður, Garður

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353291724 Y: 402093884

Staðhættir

Nokkuð vestar og nær sjó en Hausastaðabærinn sést á Túnakorti 1918 hið gamla Katrínarkot. Bærinn er úr torfi og skiptist í sjó hólfi. Hlaðnir veggir kringum garða ganga út frá framhúsunum. Í Örnefnaskrá 1964 er einnig talað um Niðurkot, e.t.v. vegna þess að býlið var niður við sjó: „Hjáleiga eða nýbýli stofnað um 1850 úr Hausastaðalandi [...] í Garðahverfi vestast [...] tún býlisins lá norðan og vestan Hausastaðatúns“ (Ghv. A132, 181, Bt. B490-91). Í Örnefnalýsingu 1976-

7 segir: „Þar byggðu fyrst hjón að nafni Eyjólfur og Katrín, líklega snemma á 19. öld, og dregur býlið nafn af konunni. Katrínarkoti fylgdi alltaf grasnyt. Bærinn var fluttur um 1930, þangað sem hann er nú, [...] og útihúsin einnig. Þar stóð áður vesturbærinn á Hausastöðum.“ (Bls. 10). Við Fornleifaskráningu 1984 segir að stæði gamla Katrínarkots sé „í túninu norð-vestur af núverandi Katrínarkoti [190-22] niður við sjóinn“ en kotið var flutt ofar „undan ágangi sjávar“. Núna er þarna lítill ávalur höll í mjög grónu túni („1300-29/55“).

Aðrar upplýsingar

Katrínarkot var eign Garðakirkju en lá sérstaklega undir Hausastöðum. Þess er hvorki getið í Jarðabókum né Manntölum frá 18. og 19. öld enda á það ekki að hafa byggst fyrr en um miðja 19. öld. Hjónin Katrín og Eyjólfur gætu þó verið skyld fólkinu sem bjó í svo kölluðu Tómothúsi (185-45) árið 1845. Þar hét húsfreyjan líka Katrín, var Eyjólfsdóttir og einn sona hennar hét Eyjólfur. Eiginmaðurinn er hins vegar sagður Jón Jónsson, „vitstola í 10 ár“. Athyglisvert er raunar að í Manntalinu er Tómothús talið upp á milli Hausastaða og Hausastaðakots eins og það sé staðsett á svipuðum slóðum og Katrínarkot. Freistandi væri að telja þetta eitt og sama býlið. Veikindi eiginmannsins gætu skýrt hvers vegna kotið hlaut nafn af konunni því allur búreksturinn hefur hvílt á henni. Það hefur auk þess komið í hlut elsta sonarins, Eyjólf, að styðja við bakið á Katrínu og þess vegna hafa seinni tíma menn talið þau hjón. Vitaskuld verður þó ekki fullyrt um þetta. Skv. Fasteignabók var jörðin með húsakosti metin á 127 hundruð kr. árið 1932, átti fjögur kúgildi, tíu sauði og tvö hross. Matjurtagarðar sem áður voru 1300 m² voru þá orðnir 1700 m² og gáfu 18 tunnur garðávaxta og túnið hafði stækkað úr 2 í 2,5 ha og fengust af því 100 hestburðir af töðu (bls. 23). Í Fasteignabók 1942-4 hafði landverðið lækkað í 119 hundruð kr. en fjölgað hafði í bústofninum því nautgripir voru átta, sauðir tíu og hrossin þrjú. Sami tunnufjöldi fékkst úr gördunum og áður en af túninu 190 hestburðir af töðu (bls. 81).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A181-2 / Garðaland B170-71, Bæjatal A505-6 / B490-91.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-29/55“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 20

Sérheiti: Katrínarkotsbúð

Hlutverk: Sjóbúð?

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353223948 Y: 402081384

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá ferhyrnt torfhús í suðurhorni Katrínarkotstúns rétt við sjógarðinn (190-35). Líklega er það Katrínarkotsbúð sem stóð við Skiptivöllinn á Hausastaðakambi, ofan varanna frá Hlíð, Móakoti, Hausastöðum, Selskarði og Katrínarkoti (188-11/13, 189-8, 191-17, 190-12/17). (G.R.G: 103 o.þ.tilv.r.). Þetta er nánar tiltekið á Guðrúnarvelli, í krikanum þar sem Hlíðsnesgata (190-33) frá Hausastaðasjávarhliði (190-11) og gatan út á Skreflu (190-31) mætast og sjást tóftirnar greinilega.

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

117891 190 - 21

Sérheiti: Katrínarkotsbrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Brunnur

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353334732 Y: 402094514

Mynd 29. Katrínarkotsbrunnur H-117891-190-21. (RT)

Staðhættir

Katrínarkotsbrunnur var skv. Örnefnaskrá 1964 „grafinn í túnið vestan bæjarins“ eftir að hætt var að nota Hausastaðabrunn (nr. 9) „en reyndist ekki vel. Vatnið var svo saltmengað.“ Katrínarkotsbrunnugatan yngri „lá frá heimabrunni til bæjar“ (A186/B172). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Í túninu skammt vestur af Katrínarkoti (u.þ.b. 60-70 m) er hlaðinn brunnur. Hann var hlaðinn 1927 eða 1928 og átti að vera fyrir bæði býlin (þ.e. Katrínarkot og Hausastaði), en reyndist ómögulegur vegna seltu. Katrínarkot stóð áður beint, örskammt, vestur af honum.“ (Bls. 10). Brunnur var síðan grafinn aftur þar sem gamli Hausastaðabrunnurinn var. (Bls. 14). Katrínarkotsbrunnur hefur samkvæmt þessu verið hlaðinn rétt áður en kotið var flutt í staði Vesturbæjarins á Hausastöðum, staðsettur mitt á milli eldra og yngra kotsins. Hann er vel varðveittur, fallega hlaðinn úr grjóti og hefur ótvírætt minjagildi.

Heimildaskrá

Gísli Sigurdsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A184, 186 / Garðaland B172). Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190 - 22

Sérheiti: Katrínarkot (yngra)

Hlutverk: Bústaður, Garður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353359957 Y: 402109152

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 eru tveir kálgarðar rétt vestan Hausastaða merktir Katrínarkoti. Þeir eru með hlöðnum veggjum og liggur landamerkjagarður

Hausastaða og Katrínarkots þvert á eystri garðinn. Þarna er einnig umgirtur túnblettur. Af Örnefnalýsingu 1976-7 að dæma hefur Katrínarkot yngra verið byggt við þessa garða en ekki fyrr en nokkru síðar: „Íbúðarhúsið í Katrínarkoti stendur norðvestan hlöðunnar og fjóssins á Hausastöðum, en þangað var það flutt árið 1930. Fjós og hlaða, byggð um svipað leyti, standa fast norðvestan við húsið. [...] Þar stóð áður vesturbærinn á Hausastöðum [190-2].“ (Bls. 10). Skv. Fasteignabók árið 1932 var nýi bærinn úr steini með miðstöð og vatnsveitu (bls. 23).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190 - 23

Sérheiti: Katrínarkot

Hlutverk: Hlandfor

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353359957 Y: 402109152

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá svolítið mannvirki rétt vestan við umgirtan túnblett og kálgarða við bæjarstaði Katrínarkots yngra (190-22) þar sem var áður Vesturbær Hausastaða (190-2). Líklega er þetta for eða skólþgryfja.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 24

Sérheiti: Katrínarkot

Hlutverk: Hesthús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta

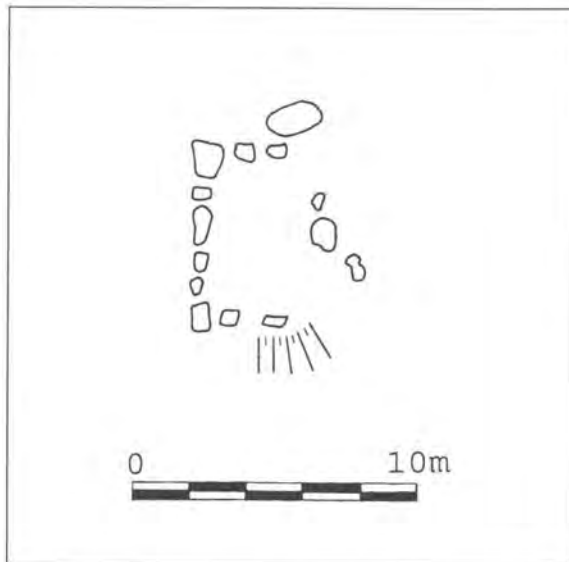
Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353254989 Y: 402180711

Staðhættir

Við Fornleifaskráningu 1984 fannst hesthúsatóft „aðeins norðvestur af Katrínarkoti (190-22), á

Teikn. 13. Katrínarkot 117891 190-24. Tófi/Útibús.

grænum bala niður við sjóinn“, þ.e. Skógtjörn. Af hesthúsinu sést „aðeins örlítil þúst“ og leifarnar eru „umfangslitlar“. Hledsluraðir sem mynda horn eru þó greinilegar, 3,35 x 3,4 m að stærð. („1300-29“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-29“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 25

Sérheiti: Katrínarkotsfjárhús

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353324311 Y: 402214312

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er útihús úr torfi sýnt við götu (190-31) norðan Katrínarkots (190-19), hugsanlega Katrínarkotsfjárhús sem var vestarlega í Katrínarkotstúni rétt niður við Skógtjörn (G.R.G: 113). Þarna er þó ekkert sjáanlegt lengur og hefur það líklega horfið í veginn sem nú liggur meðfram tjörninni.

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 26

Sérheiti: Katrínarkotsbrunnngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353401745 Y: 402145687

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 liggur gata norðaustur frá Katrínarkoti að Hausastaðabrunni (190-9) utan Garðatúngarðs (190-34/35, 185-42). Hún liggur nánast samhliða Hausastaðabrunngötu (190-10) svo líklega er þetta Katrínarkotsbrunnngatan eða Brunnngatan eldri sem skv. Örnefnaskrá 1964 „lá frá Hausastaðabrunni að Katrínarkoti“ (B173). Í Örnefnalýsingu 1976-7 eru slóðar frá brunninum að Katrínarkoti, Hausastöðum og Hausastaðakoti kallaðir Brunnngötur (bls. 13). Katrínarkotsbrunnngatan yngri lá hins vegar frá Katrínarkotsbrunni (190-21) sem byggður var um 1928 í túninu milli hins gamla og nýja staðis hjáleigunnar (190-19/22).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A185 / Garðaland B173.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 27

Sérheiti: Kaldakinn

Hlutverk: Býli, Garður

Tegund: Bæjarstaði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353374702 Y: 402173594

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var Kaldakinn býli eða „þurrabúð frá Hausastöðum“, norðan þeirra eða „norðast í Hausastaðatúni [...] niður undir Aukatjörn“. Köldukinnargerði hét „lítið gerði umhverfis þessa þurrabúð“ (Ghv. A175/Gl.B166, Bt. A507). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Köldukinn, þurrabúð frá Katrínarkoti (190-19/22), var norðan þess (þ.e. Katrínarkots), niður undir Skógtjörn. Tættur hennar sjást enn. Ólafíu [Eyjólfsdóttur á Hausastöðum] rámar aðeins í byggð í

Köldukinn, en hún fór í eyði rétt fyrir aldamótin 1900.“ (Bls. 13). Skv. Örnefnalýsingu 1958 var Högnavöllur niður undir sjó en „þar norðar [...] Köldukinnarvöllur [...]“ (bls. 4). Við Fornleifaskráningu 1984 er Kaldakinn sögð „norðaustan við Katrínarkot, neðan heimkeyrslu og kálgarðs sem þarna er, rétt við sjóinn. Austan þess er lítið steinsteyppt hús, reist fyrir barnaheimili“. Þarna er mjög grasi vaxið en mest áberandi er veggjabrot, um 8,5 m á lengd og 0,5 m á hæð. Brotið stefnir til sjávar en út frá því „í vesturátt virðist hafa verið ferhyrndur garður, nú fremur óljós“, um 11,5 m á breidd. Tryggvi Gunnarsson í Grjóta telur líka byggðina hafa lagst af í kringum aldamótin. („1300-30“).

Aðrar upplýsingar

Skv. Manntali bjuggu árið 1801 tveir jarðnæðislausir fiskarar ásamt konum sínum í húsmannsplássinu Köldukinn. Hjónin Halldór Stígsson og Guðrún Ögmundsdóttir áttu þrjú börn saman og hún auk þeirra einn son en hjónin Jón Gíslason og Margrét Þorsteinsdóttir voru barnlaus. (Bls. 358).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A175, 178-9 / Garðaland B165, 169, Bæjartal A507 / B492.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-30“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 28

Sérheiti: Rústirnar

Hlutverk: Býli, Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353433349 Y: 402215927

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést steinhús með þrískiptum garði norðan Katrínarkota (190-19/22) og Hausastaða (190-1/2). Þetta er nánar tiltekið rétt austan

við götu (190-31) í útjaðri túnsins. Hlaðnir veggir liggja kringum garðinn, milli norðurhluta hans sem er kálgarður, vesturhlutans sem er órákt og austurhlutans sem er túnblettur. Þetta gætu verið Rústirnar sem nefndar eru í Örnefnaskrá 1964: „Litlu norðar en Kaldakinn [190-27] voru rústir, líklega af bæ.“ (B167). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Rústir eru rétt norðan við Köldukinn, en ekki veit Ólafía, af hverju þær eru.“ (Bls. 13). Á þessum stað er enn þá mjög greinilegt grjóthlaðið gerði og má vel vera að ein þurrabúðin hafi verið þarna.

Aðrar upplýsingar

Auk ábúenda í Vesturbæ og Austurbæ Hausastaða (190-1/2) nefna Manntöl fjölskyldur í nafnlausum hjáleigum og tómtúsum og gætu Rústirnar og aðrar slíkar (190-29) sem eru nær Litlutjörn verið af einhverju þeirra. Árið 1703 bjuggu búi þau Jakob Stefánsson „hjábylismaður“, Álfheiður Sigurðardóttir „hans kvinna“ og Guðrún Bjarnadóttir „hennar móðir, ekkja“ (bls. 18). Árið 1801 voru tvær jarðnæðislausar fjölskyldur sem lifðu af fiskveiðum: Sigurður Þórðarson húsmáður og Anna Jónsdóttir með þrjú börn á aldrinum tveggja til ellefu ára, og Sæmundur Friðriksson húsmáður og Ástríður Jónsdóttir með eins árs dóttur (bls. 258). Ekki er greint frá húsfólki á Hausastöðum árið 1816 en 1845 voru komnir þeir Eiríkur Árnason 34 ára og Sigurður Jónsson 61 árs, titlaðir tómtúsmenn og fiskarar. Kona hins fyrrnefnda hét Guðlaug Sveinsdóttir og áttu þau ungan son en kona hins síðarnefnda var Jórunn Eyjólfsdóttir. (Bls. 393).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A177 / Garðaland B167.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Manntal á Íslandi árið 1703 tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín ásamt manntali 1729 í þrem sýslum. Rvk. 1924-1947.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 30. Tóft H-117891 190-29. (RT)

117891 190 - 29

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353465036 Y: 402246929

Staðhættir

Norðan við Köldukinn (190-27) og Rústirnar (190-28), eru aðrar rústir sem gætu verið af þriðja býlinu. Þetta er á bakka Litlutjarnar við Skógtjörn. Hjábýlis- og tómthúsfólk sem nefnt er í Manntölum gæti hafa búið þarna eða þar sem nú eru Rústirnar, ein fjölskylda árið 1703 (bls. 18), tvær 1801 (bls. 258) og aðrar tvær 1845 (bls. 393).

Heimildaskrá

Manntal á Íslandi árið 1703 tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín ásamt manntali 1729 í þrem sýslum. Rvk. 1924-1947.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

117891 190 - 30

Sérheiti: Stíflur

Hlutverk: Brú, Varnargarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353498211 Y: 4023073172

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 eru nefndar Stíflur eða Stíflurnar: „Utan við Köldukinn var hleðsla milli Skógtjarnar og Litlutjarnar, það var göngubrú áður en Álamyrrarbrúin kom.“ (B168). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Syðsti hluti Skógtjarnar eða tota norðaustur úr henni heitir Litlatjörn, stundum einnig nefnd Álattjörn. Hér áður þornaði hún að mestu um fjörur, en á seinni árum hefur hún farið heldur stækkandi. Stíflisgarður

hlaðinn úr grjóti, er á milli Litlutjarnar og Skógtjarnar (þ.e. aðaltjarnarinnar). Hann var stundum nefndur Stíflur. Á flóði féll sjór yfir hann miðjan, og hét þar Stífluskarð. Eftir garði þessum var gengið út á Álftanes og var reyndar aðalleiðin þangað hér áður. Nú fer Stíflisgarður alveg í kaf og er aldrei farinn. [...] Stíflishólar nefnist klettahryggur, sem gengur út í Skógtjörn austanverða. Þeir eru skammt norður frá Stíflisgarði.“ (Bls. 13-14).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Gardahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Gardahverfi A180 / Garðaland B168.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Gardahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190 - 31

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353299049 Y: 402199658

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggur gata úr norðri, líklega frá Stíflisgarði (190-30), meðfram vesturjaðri túnanna, framhá meintum Rústum (190-28) og Katrínarkotsfjárhúsi (190-25) suðvestur að hliði í sjógarðinum (190-34) við Katrínarkotsbúð (190-20). Líklega er þetta hluti þess vegar sem síðan lá áfram um Skreflu eða Skerflu út á Hliðsnes. Í Örnefnaskrá 1964 segir frá Skerflu: „Svo var tanginn kallaður, frá Hausastöðum allt vestur að Oddakotsós. Þar um liggja landamerki Garðakirkjulends. [...] Bakkinn eða tanginn allvel gróinn.“ (A188/B178). Í Örnefnalýsingu 1976-7 er svo veginum lýst: „Sléttur og grasi gróinn tangi liggur út í Hliðsnes á milli sjávar og Skógtjarnar. Vegurinn út í Hliðsnes liggur eftir honum. Tangi þessi heitir Skrefla. Næst túninu, norðan við Skreflu, er lægð, sem heitir Dalur. [...] Óshólmar ganga út í Skógtjörn, út frá vesturenda Skreflu, grasi gróit land og bleytusandur á milli. Þeir fara í kaf á flóði. Vestan við Óshólma var Ósinn. Um hann féll áður sjór á milli Hliðsness og Skreflu. Var þá eingöngu hægt að fara út í Hliðsnes á báti eða um fjöru. Ósinn var einnig nefndur Oddakotsós eftir býli, sem stóð rétt fyrir vestan hann, austast á Hliðsnesi. Nú hefur verið fyllt upp í Ósinn og því bílfært út í Hliðsnes, sem áður var eyja. Í Skógtjörn, fyrir vestan Ósinn, er Sandeyri. Hún stóð lengi vel nokkuð upp úr, og var hægt að fara hana út í Hliðsnes,

þótt nokkuð væri fallið í Ósinn. Austan við veginn, þar sem hann liggur niður að sjónum, suðvestur af Hausastaðahúsi, er tún Hausastaða. Það nær einnig alveg út að vegi til norðausturs.“ (Bls. 11). Núverandi vegur hefur trúlega verið lagður ofan á gömlu götuna.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A188 / Garðaland B178.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 32

Sérheiti: Arndísarkot

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353195611 Y: 402132869

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er nefnt Arndísarkot: „Kot þetta stóð á Skreflu. Sér enn rústirnar [...] Þurra-
búð [...] Þar bjó Arndís. [...] Dalur: Vestan og
neðan Katrínarkotstúns var lægð, í hana féll sjór úr
Skógtjörn. Lægðin nefndist Dalur.“ (Ghv. A189,
B177, Bt. A508). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir:
„Sléttur og grasi gróinn tangi liggur út í Hliðsnes
á milli sjávar og Skógtjarnar. Vegurinn [190-31] út
í Hliðsnes liggur eftir honum. Tangi þessi heitir
Skrefla. Næst túninu, norðan við Skreflu, er lægð,
sem heitir Dalur. Á flóði fellur sjórinn (úr Skóg-
tjörn) inn í hann. Þó er Dalurinn gróinn. Tóftar-
brot er nálægt miðjum Dalnum. Þar var eitt sinn
tómthús, nefnt Arndísarkot. Áður var Dalurinn
minni og tilheyrði Arndísarkot þá Skreflu.“ (Bls.
11). Tóftirnar eru enn sýnilegar.

Aðrar upplýsingar

Kotið er talið kennt við Arndísi Jónsdóttur (1745-
1806) sem kölluð var Barna-Arndís. (G.R.G: 12,
75). Frá Arndísi er sagt í Íslenskum sagnabáttum
frá 1954. Hún var ættuð úr Skaftafellssýslu en var
lengst af á hrakhólum, átti alls átta börn utan
hjonabands, þar af fimm með giftum mönnum,
og lenti í útistöðum við yfirvöld vegna þessa. Árið

1776 var hún gerð útlæg úr Sunnlendinga-
fjórðungi en þá hefur hún e.t.v. flust til Gull-
bringusýslu. Ekki eru heimildir um hvenær hún
bjó í Arndísarkoti en 1780 er vitað um hana í
Hvaleyrarkoti við Hafnarfjörð. 1784 var hún
dæmd í Spunahúsið í Kaupmannahöfn en þangað
fór hún ekki. Árið 1786 giftist Arndís Jóni Jóns-
syni nokkrum og með honum átti hún eina dótt-
ur. Þau bjuggu um nokkurt skeið að Eiði í Mos-
fellssveit. Þegar hún missti manninn sinn fluttist
hún til Reykjavíkur og bjó síðustu æviár sín í Skál-
holtskoti. (Bls. 5-25).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í
Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi:
Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964.
Garðahverfi A187-9 / Garðaland B177-8, 181,
Bæjatal A508 / B493.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og
leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar
III. Garðab. 2001.

Íslenskir sagnaþættir og þjóðsögur X. Safnað hefir
Guðni Jónsson. Rvk. 1954.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis
skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117891 190 - 33

Sérheiti: Hliðsnesgata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353272161 Y: 402024781

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er nefnd Hliðsnesgata sem „lá
frá Sjávarhliðinu vestur Skerflu yfir Oddakotsós
eða um Sandeyrina út að Hliðsnesi“ (B222). Í Ör-
nefnalýsingu 1976-7 segir: „Vegurinn liggur á
milli Hausastaða og Katrínarkots til sjávar, en þá
beygir hann til vesturs út í Hliðsnes.“ (Bls. 10)
(Hausastadasjávargata og Sjávarhlið sjá nr. 11).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: 1964, Skrá yfir örnefni og
fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaða-
hreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum:
Garðaland B222.

Kristján Eiríksson: 1976-7, Örnefnalýsing Garða-
hverfis skráð eftir lýsingu heimamanna.

Mynd 31. Hausastaðatúngarður H-117891 190-34. (RT)

117891 190- 34

Sérheiti: Hausastaðatúngarður

Hlutverk: Varnargarður, Túngarður, Landamerki

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353414581 Y: 402010935

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá að girt er kringum tún Hausastaða á alla vegu og einnig milli þess og Katrínarkots (190-19). Í Fasteignabókum árin 1932 (bls. 23) og 1942-4 (bls. 81) er talað um túngarð og hagagirðingu. Garðatúngarður (185-42) er norðan megin en Hausastaðatúngarður sunnan megin, nefndur í Örnefnaskrá 1964: „Hann lá á Sjávarkampinum, mikill grjótgarður“ (A168) og nefnist framhald hans Katrínarkots-túngarður (190-35). Auk þess eru þarna Hausastaðatúngerði neðri neðan Guðrúnarvallar og Högnavallar (G.R.G: 104), e.t.v. milli Hausastaða og Katrínarkots. Suðaustan megin milli Hausastaða og túnspildu frá Hausastaðakoti er sýnd vírgirðing á Túnakortinu en samsíða henni fannst við Fornleifaskráningu 1984 gamall yfirgróinn túngarður hlaðinn upp í 0,6 m hæð („1300-28“).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A168 / Garðaland B175.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Mynd 32. Hausastaðatúngarður H-117891 190-34. (RT)

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-28“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlið (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 35

Sérheiti: Katrínarkotstúngarður

Hlutverk: Túngarður, Varnargarður, Landamerki

Tegund: Heimild

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353261431 Y: 402160546

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá að girt er kringum allt Katrínarkotstún en skv. Fasteignabókum 1932 (bls. 23) og 1942-4 (bls. 81) eru þar túngarðar og hagagirðingar. Garðatúngarður (185-42) er norðan megin og í Örnefnaskrá 1964 er Katrínarkotstúngarður sagður sunnan megin: Hann var framhald Hausastaðatúngarðs (190-34) og „lá niður undir sjó, frá Sjávarhliðinu [190-11] vestur undir Dal“ á Skreflu „vestan og neðan Katrínarkotstúns“ (B174, 177). Á Túnakorti sést girðing við túnið vestan megin en skv. Örnefnalýsingu 1976-7 var a.m.k. byggður þar garður þegar kom fram á 20. öld: „Vestan við túnið í Katrínarkoti er hlaðinn torfgarður til varnar sjávangangi frá Skógtjörn, sem liggur vestan lands Katrínarkots og Hausastaða. Sigurjón Sigurðsson hlóð þennan garð um 1930.“ (Bl. 11). Garðurinn við Skógtjörn sést enn þá mjög skýrt.

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Mynd 33. Katrínarkotstúngarður H-117891 190-35. (RT)

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A183, 187 / Garðaland B174, 177.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117891 190 - 36

Sérheiti: Péturssteinar

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 352972410 Y: 401655645

Staðhættir

Í Fornleifaskýrslu sinni um Garða 1820 segir séra Markús Magnússon: „Á rífi fram undan Garðahverfinu eru þrjár steinar sem kallaðir eru Péturssteinar með bókstöfunum S.P.S.T. áhöggnum. Þeir eru taldir merkissteinar milli prestssetursins og nágrennajarðanna árið 1677 til afmörkunar á réttindum til sólva sem vaxa í fjörunni.“ (Bls. 244). Í Örnefnaskrá 1964 kemur fram að Péturssteinar eru á Hausastaðagranda (190-14): „Þrjár steinar er liggja úti á Grandanum miðsvæðis [...] Péturssteinn innsti: Allstór steinn á Grandanum austanverðum [...] Péturssteinn mið: Steinn þessi liggur nokkru utar og vestar [...] Péturssteinn ysti: Steinn þessi er yztur [...]“ (A258-61). Grandanum og mismunandi hlutum hans er lýst nákvæmlega í Örnefnalýsingu 1976-7: „Fram af miðju Hausastaðatúni gengur skerjagrandi mikill í sjó fram [...]

Grandi þessi kemur aðeins upp úr á fjöru. [...] Kringla heitir á Grandanum næst utan Gedduóss. Þar er Grandinn hæstur, og er Kringla því það fyrsta, sem upp úr kemur af honum. Þrjár stórir steinar á Hausastaðagranda, út af Kringlu, heita Péturssteinar. Þeir koma upp úr næst á eftir Kringlu, og er steinninn í miðið þeirra stærstur. Oft liggja uppi selir á Péturssteinum. [...] Sölvatekja var mikil á Granda. „ (Bls. 11-12). Þar eð kirkjan í Görðum var helguð heilögum Pétri hafa steinarnir e.t.v. verið kenndir við hann. (Ísl. fbr. IV: 107 og VI: 123).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A2258-61 / Garðaland B250-53.

Íslenskt fornbréfasafn IV 1265-1449. Kmh. 1897. Íslenskt fornbréfasafn VI 1245-1491. Rvk. 1900-1904.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Markús Magnússon: „Garðar á Álftanesi“. Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 fyrri hluti. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Rvk. 1983. Bls. 241-51.

Mynd 34. Tóft H-117891 190-38. (RT)

117891 190 - 37

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353536815 Y: 402496701

Staðhættir

Í Landamerkjaskrá frá 1890 segir að merki liggja úr Oddakotsós „norður í hóla hjá Skógtjörn, er þar hlaðin merkjavarða; þaðan í móti landi Skógtjarnar og Brekku í vörðu á hólum hjá Núpstíflum [...]“.

Heimildaskrá

Landamerkjaskrá nr. 154 fyrir Garðakirkju á Alptanesi. Þinglýst 8. maí 1890.

117891 190 - 38

Hlutverk: Útihús

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 353678651 Y: 402152520

Staðhættir

Í landi Hausastaða austan bæjanna (nr. 1-2), nokkru utan Garðatúngarðs, er útihúsatóft, nánar tiltekið staðsett í vegarkrikanum rétt norðan heimreiðarinnar að húsinu Brautarholti.

Hausastaðakot

Saga

Hausastaðakot var hjáleiga sem lá undir Hausastöðum fram um 1640 en í eigu Garðakirkju eins og aðrar jarðir í Garðahverfi. Við gerð Jarðabókar árið 1703 var ábúandi Nikulás Jónsson og hjá honum sex menn í heimili.⁸¹ Skv. Manntali bjó þar árið 1801 nafni hans sem var jarðnæðislaus húsmáður og fiskari með konu og tvö börn en annar ábúandi var Árni Jónsson bóndi og fiskari með konu og eitt barn.⁸² Í Manntali 1816 var ábúandi einn, Gísli Sigurðsson, með þrjá í heimili⁸³ en 1845 hafði aftur fjölgað í Koti eins og jörðin var einnig kölluð. Þar voru Ólafur Erlendsson hreppstjóri og fiskari og Helga Gamalielsdóttir, fyrrverandi vinnukona í Miðengi, börn þeirra tvö, tvær vinnukonur og niðurseta. Tómt húsmennirnir voru tveir, báðir með konur og má ætla að önnur hjónin hafi átt heimili í þurrabúðinni Grjóta (188-9).⁸⁴ Í Jarðatali 1847 er tilgreindur einn ábúandi og jörðin enn sögð kirkjueign.⁸⁵ Hún er nefnd í Jarðabók 1861⁸⁶ og hélst skv. Fasteignabókum undir kirkjunni 1932⁸⁷ og 1942-4.⁸⁸ Í Fasteignamati ríkisins má sjá að jörðin er enn í byggð en liggur nú undir Grjóta sem áður var þurrabúð (191-9). Núverandi eigandi Tryggvi Gunnarsson býr í Grjóta.

⁸¹ Jarðabók 1703: Bls. 189.

⁸² Manntal 1801: Bls. 357.

⁸³ Manntal 1816: Bls. 411.

⁸⁴ Manntal 1845: Bls. 393.

⁸⁵ J. Johnsens 1847: Bls. 93.

⁸⁶ Jarðabók 1861: Bls. 39.

⁸⁷ Fasteignabók 1932: Bls. 23.

⁸⁸ Fasteignabók 1942-1944: Bls. 81.

Náttúrufar og jarðabætur

Jarðardýrleiki var óviss árið 1703 en landskuld 40 álnir, borguð með tveimur fiskavættum í kaupstað. Kúgildi var eitt, greitt í smjöri til Garðastaðar og uppbygdi staðarhaldari það. Í búpeningi átti bóndi eitt hross og eina kú en fóðrast gátu tvær. Kvaðir voru hestlán, dagsláttur, hríshestur og mannlán allt árið. Ábúandi lagði sjálfur til húsa við en hafði móskurð í landi staðarins. Dýrleikinn var enn óviss 1847, landskuldin hin sama og kúgildið eitt en 1861 var jörðin talin 6,4 ný hundruð. 1932 var verð hennar með húsakosti 36 hundruð kr., kúgildi tvö, sauðir tíu og hrossið eitt. Afrakstur 1160 m² matjurtagarða voru 15 tonnur á ári. Jörðin hafði hrognkelsaveiði og útræði en uppsátur var í Hausastaðakotsvör (191-17). Á árunum 1942-4 hafði landverðið hækkað í 45 hundruð kr., í bústofninum voru fimm nautgripir, 14 sauðir og eitt hross og garðávextir um 13 tonnur á ári. Jörðin hélt fyrri hlunnindum. Árið 1918 var tún Hausastaðakots 1 ha en hafði 1932 stækkað í 1,5 ha og fengust af því 70 hestburðir af töðu en 104 á árunum 1942-4. Norðaustan megin var Garðatúngarður (185-42)/ 190-34) en girt var umhverfis allt túnið. Austan í því var Grjóti og þarnæst land Hlíðar en að vestan voru Hausastaðir. Spilda frá Hausastaðakotstúni teygði sig milli þess og Móakots niður að sjó.

Fornleifaskráning fyrir Hausastaðakot

117890 191 - 1

Sérheiti: Hausastaðakot

Hlutverk: Bústaður, Hlaða

Tegund: Bæjarstæði

Horfin: Að hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353528648 Y: 402028549

Staðhættir

Túnakortið 1918 virðist sýna tvö bæjarstæði með húsaþyrpingum í Hausastaðakotstúni og er hið suðaustara merkt Hausastaðakot. Miðað við aðrar heimildir og upplýsingar heimamanna er þetta þó villa: húsin sem eru norðvestar, nær Hausastöðum, hafa tilheyrð Hausastaðakoti, en í hinu stæðinu var þurrabúðin Grjóti (191-9). Í norðvestara stæðinu eru tvær byggingar og kálgarðar. Nyrðra húsið er úr torfi, skiptist í þrennt og er líklega kotið en skv.

Mynd 35. Hausastaðakot H-117890 191-1. (GS)

Örnefnaskrá 1964 var það hjáleiga eða þurrabúð frá Hausastöðum (A161). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Grjóti [...] er norðaustur af Hlíð. [...] Býlinu fylgir land Hausastaðakots, en það stóð mitt á milli Grjóta og Hausastaða.“ (Bl. 9). Þetta kemur saman við Fornleifaskráningu 1984 þar sem segir að kotið sé „í hánorður frá núverandi Grjóta og í vestur frá Brautarholti, sem er nýtt hús. Mitt á milli Grjóta og Hausastaða.“ Þarna er sléttlent og þar sem bærinn stóð er nú kálgarður „girtur á háhólnum“. („1300-23“).

Lýsing

Bæjarstæðið hefur verið jafnað út og eru lítil merki um húsaskipan. Grjót úr veggjum er þó sjáanlegt og virðast húsin hafa staðið í röð og snúið göflum í vestur út á sjó. „Komið mun hafa verið fyrst að bæjargöngum, syðst, og var eldhús þar fyrir austan. Aftan við norðurenda húsalengjunnar var hlaða sem vísar hornrétt á framhúsin, eða í N (10°) - greinilega yfirgróin, grjóthlaðin tóft. Lengd líkl. 4.1 og breidd 2.1.“

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A161 / Garðaland B154, Bæjatal A503 / B488.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-23“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117890 191 - 2

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er útihús rétt sunnan við kotið (191-1). Það er úr steini og hefur stefnuna vestur-austur.

117890 191 - 3

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353528648 Y: 402028549

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir kálgarða vestan, sunnan og austan við bæjarhúsin (191-1/2). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 „er nú kálgarður“ þar sem land

Hausastaðakots var (bls. 9) og við Fornleifaskráningu 1984 segir að kálgarðshleðslan sé það sem greinilegast er í bæjarstæðinu. Garðurinn liggur í boga vestur af þar sem húsin munu hafa staðið og nær austur fyrir suðurenda húsaradarinnar (191-1). Hann liggur um 9 m í norður frá bæjarhúsum en sveigir þá hornrétt til vesturs, um 23 m, en síðan um 29 m í suður. („1300-23“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-23“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117890 191 - 4

Sérheiti: Hausastaðakotsbrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Brunnur

Staðsetning: X: 353567135 Y: 402002415

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Brunnhola, nálægt einum metra á dýpt, u.þ.b. 20 m. suðaustur af Hausastaðakotsbæ, var nefnd Hausastaðakotsbrunnur.“ (Bl. 9). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er brunnurinn í sléttu mólendi „rétt suðaustan við kálgarðshleðslu bæjarins“. Brúnir hans sjást ekki en fyllt hefur verið upp í hann með smágrjóti sem myndar hring og er þvermálið um 1,20 m. („1300-59“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-59“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117890 191 - 5

Sérheiti: Hausastaðakotstraðir

Hlutverk: Traðir

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353561214 Y: 402021646

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá hvar gata liggur frá Hausastaðakoti norðaustur að hliði á túngarðinum. Líklega eru þetta Hausastaðakotstraðir sem

lágu frá bænum að Hausastaðakotshliði (G.R.G: 103 o.þ.tilv.rit).

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar. Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117890 191 - 6

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353583911 Y: 402028056

Staðhættir

Skv. Túnakortinu 1918 er útihús úr torfi við enda Hausastaðakotstraða, austan megin við Hausastaðakotshlið (191-5).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117890 191 - 7

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353546650 Y: 401984970

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggur gata frá Hausastaðakoti (nr. 1) yfir til þurrabúðarinnar Grjóta (nr. 9).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117890 191 - 8

Hlutverk: Útihús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353503977 Y: 401964940

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá útihús úr torfi miðja vegu milli Hausastaðakots og Grjóta, nokkru vestan götu milli bæjanna (nr. 7), og fannst þar tóft við Fornleifaskráningu 1984. („1300-24“).

Mynd. 36. Tóft H-117890 191-8. (GS)

Lýsing

Tóftin er ferhyrnd, innanmálið um 4,2 x 2,15 m. Veggir standa hátt og hún vísar í norður. E.t.v. er önnur tóft austan við hana en þar hefur grjóti verið safnað í haug, líklega úr túninu eins og oft var gert. Tryggvi Gunnarsson í Grjóta man ekki eftir húsinu í notkun.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-24“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 191 - 9

Sérheiti: Grjóti

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353557760 Y: 401930916

Staðhættir

Suðvestan í túni Hausastaðakots sýnir Túnakortið 1918 bæjarstæði sem að vísu er merkt kotinu en er þó skv. öðrum heimildum og frásögn heimamanna þurrabúðin Grjóti. Þarna eru þrjú aðskilin hús, tvö úr torfi með stefnuna suðvestur-norðaustur, að því er virðist á móti hvort öðru. Stærri húsið sem er norðar gæti verið gamli Grjótabærinn. Austar er þriðja húsið, byggt úr timbri, líklega nýja Grjótahúsið og sýnist anddyri þess snúa í norðvestur. Í Örnefnaskrá 1964 segir um Grjóta: „Býli í Garðahverfi, fyrrum þurrabúð, nú búð þar og liggur Hausastaðakot undir.“ (B128). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 er húsið sem nú kallast Grjóti „norðaustur af Hlíð [...] örfáum metrum

Mynd 37. Grjóti H-117892 191-9. (GS)

norðan þess sem þurrabúðin Grjóti var áður. Býlinu fylgir land Hausastaðakots, en það stóð mitt á milli Grjóta og Hausastaða.“ (Bls. 9). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er gamli bærinn Grjóti beint framman eða vestan við núverandi íbúðarhús. Þar er sléttlent en nokkuð grýtt umhverfis og vestur af er gamla heimatúnið. Aðeins kálgarðurinn er sýnilegur. („1300-32“).

Aðrar upplýsingar

Grjóti er ekki nefndur í heimildum fyrri alda en trúlega hefur eitthvað af tómthúsfólkinu sem skráð var í Hausastaðakoti árið 1845 búið þar. Annars vegar voru hjónin Ásgrímur Þorleifsson og Ragnheiður Jónsdóttir, hins vegar Guðmundur Erlendsson og Dorothea Einarsdóttir sem áður var vinnukona í Hlíð. Hin síðarnefndu áttu eitt barn. (Bls. 393).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A134 / Garðaland B128.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-32“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117890 191 - 10

Sérheiti: Grjóti

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353557760 Y: 401930916

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er útihús úr torfi rétt suðvestan við eða á móti Grjótabænum (191-9) og hefur stefnuna suðvestur-norðaustur.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 38. Grjótagerði H-117890 191-11. (RT)

117892 191 - 11

Sérheiti: Grjótagerði

Hlutverk: Garður, Tún

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353557760 **Y:** 401930916

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá garð með hlöðnum veggjum sunnan við Grjótahúsin (191-9/10). Hann liggur upp við traðir frá Móakoti sem skilja milli túna Hausastaðakots og Hlíðar og er merktur sem kálgarður. E.t.v. fellur hann þó að einhverju leyti saman við svo kallað Grjótagerði sem skv. Örnefnaskrá 1964 var tún býlisins, bæði grýtt og þýft en nú slétt, einnig kallað Grjótatún (A135, 225) en búðin Grjóti hefur varla haft mikla grasnyt. skv. Fornleifaskráningu 1984 eru garðhleðslur sýnilegar við býlið beggja megin girðingar sem nú skiptir milli þess og Hlíðar. („1300-32“).

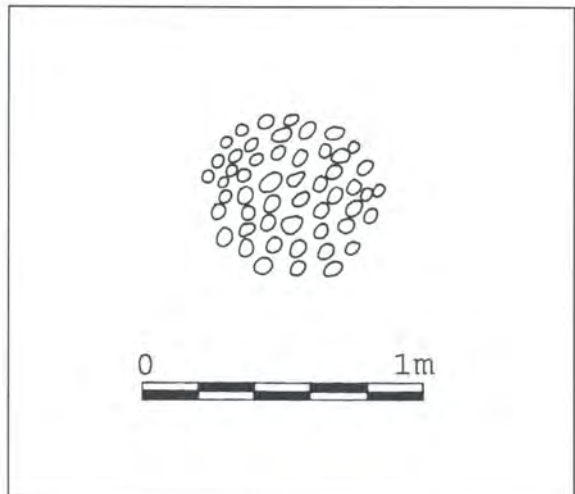
Lýsing

Veggjabykkt er um 1,5 m en hæð mest 0,6. Lengd garðsins Grjótamegin er um 18 m upp undir girðingu. Þar hverfur hann á kafla en byrjar síðan aftur Hlíðarmegin um 20,3 m frá girðingu. Samanlagt er lengdin um 33 m en austurhlíðin sveigir

í suðurendann nokkuð til vesturs. Suðurhluti kálgarðshleðslunnar er heill, bæði hlíðarnar og endinn. Í beinu framhaldi af austurhlíðinni, til norðurs framan við núverandi Grjóta, liggur annar grjótgarður og sameinast vesturhlíð garðs sem er með timburveggjum.

Heimildaskrá

Gísl Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A135, 225 / Garðaland B129, 218. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-32“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Teikn. 14. Hausastaðakot 117890 191-12. Brunnur.

117892 191 - 12

Sérheiti: Grjótabrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Brunnur

Staðsetning: X: 353588845 **Y:** 401954585

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er nefndur Grjótabrunnur, niður eða norður frá Grjóta (191-9): „Þar þrýtur vatn.“ (B130). E.t.v. er þetta vatnsbólíð sem skv. Fornleifaskráningu 1984 er rétt vestan við heimreiðina að Grjóta. Þvermál brunnsins er um 50-60 sm. Fyllt hefur verið upp í hann með steinum en sjá má grjóthlaðna brún. Að sögn Tryggva Gunnarssonar var þetta bara hola og safnaðist þarna grunnvatn. Svona holur voru líka rétt austan við Hausastaðakot og við Móakot. („1300-57“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A136 / Garðaland B130.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-57“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

117892 191 - 13

Sérheiti: Grjótabrunngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353588845 Y: 401954585

Staðhættir

Samkvæmt Örnefnaskrá 1964 lá Grjótabrunngata „frá Grjótabrunni [191-12] heim til bæjar.“ (B123).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A137 / Garðaland B132.

Mynd 39. Tóft H-117892 191-14. (GS)

117892 191 - 14

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Verkleifar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353532596 Y: 401925985

Staðhættir

Við Fornleifaskráningu 1984 fundust fjárhúsatóftir, við girðingarhorn Grjóta (191-9), um 17 m beint vestur af gömlu þurrabúðinni. Húsin eru beint norður af bæjarhúsum í Hlíð (188-1/2). Vestur af fjárhúsunum er slétt tún og hafíð. („1300-41“).

Lýsing

Þetta eru a.m.k. tvær yfirgrónar tóftir og vísa í vestur. Utanbreidd þeirrar syðri er um 9,2 m og á henni lágrest torfþak. Sú nyrðri er um 4,5 x 56,8 að innanmáli, veggir 1,65 m á breidd. Austur úr henni gengur niðursokkin grjóthleðsla og hverfur eftir um 7 m við girðinguna. Einhvern tímann voru þetta fjárhús frá Hlíð, einnig notuð sem ískofi.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-41“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Mynd 40. Skotbyrgi H-117890 191-15. (GS)

117890-191 - 15

Hlutverk: Skotbyrgi

Tegund: Stríðsminjar

Staðsetning: X: 353390491 Y: 401976281

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er aflöng spilda sem teygir sig suðvestur úr túni bæjarins merkt „Hausastaðakot Grýtt mjög“ en skv. Örnefnalýsingu 1976-7 átti jörðin „þar nokkurra metra landspildu til sjávar“ (bls. 10). Við Fornleifaskráningu 1984 fundust þarna „tóftir - Bretavirki frá stríðsárunum“, alveg upp að landamerkjagirðingu (190-34) að Hausastaðatúni, nokkru norðar og vestar en önnur tóft (191-16) sem Bretar hafa notað sem byrgi. „Vestan við er aflíðandi tún niður undir sjó.“ („1300-27“).

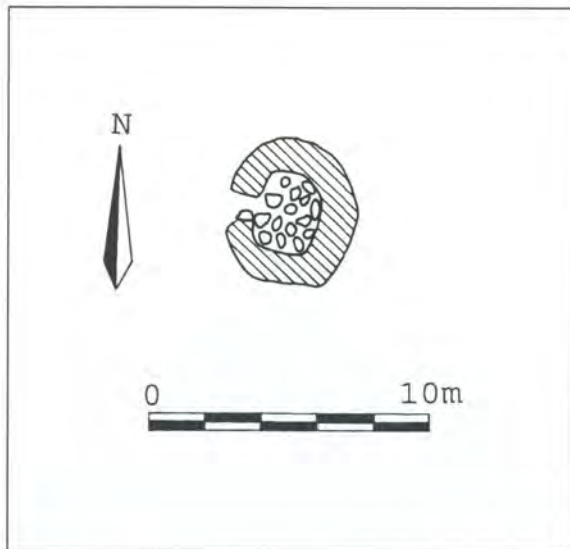
Lýsing

Þetta virðist vera tóftasamstæða, grafin inn í hól og nokkuð óreglulega skipulögð. Nyrsta tóftin er ferhyrnd, um 6,5 x 2,7 m að innanmáli og hefur stefnuna austur-vestur. Inngangur er e.t.v. austan megin. Upp við suðurvegg hennar er önnur mjög

ólöguleg tóft, um 4,4 m á breidd. Suðvestur úr henni gengur svo þriðja tóftin eins og rani í laginu.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-27“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Teikn. 15. Hausastaðakot 117890 191-16. Skotbyrgi.

117890 191 - 16

Hlutverk: Útihús, Skotbyrgi

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353374208 Y: 401966419

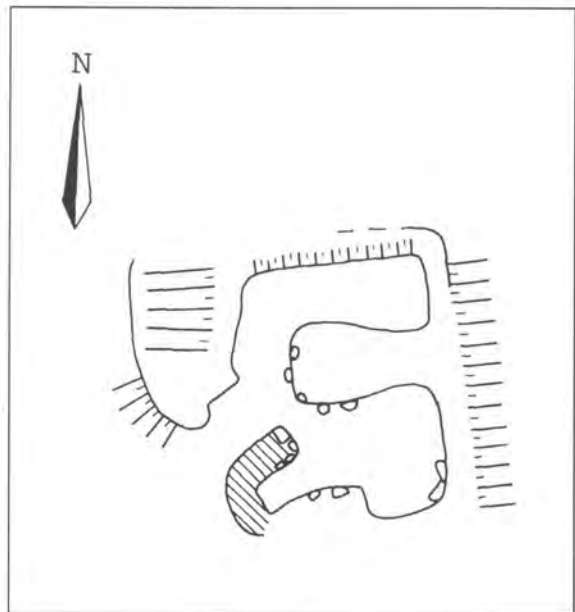
Staðhættir

Á Hausastaðakotsspildunni, miðja vega niður að sjó og upp við landamerkjagirðingu (190-34) að Hausastaðatúni, er skv. Túnakorti 1918 svolítið ferhyrningslaga útihús byggt úr steini, nánar tiltekið í norðvestur frá Móakoti en þar fannst tóft við Fornleifaskráningu 1984, suðvestan við Bretavirki. Húsið hefur trúlega verið grjóthlaðið því tóftin er full af grjóti. 1984. Lögun hennar er óljós en hún virðist ávöl, um 2 x 3 m að innanmáli, veggir 1-1,5 m á þykkt. Þetta hefur verið tóft þegar á stríðsárunum og hafa Bretar notað hana sem byrgi. („1300-26“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-26“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Teikn. 16. Hausastaðakot 117890 191-17. Stríðsminjar.

117890 191 - 17

Sérheiti: Hausastaðakotsvör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353295261 Y: 401902809

Staðhættir

Í B-gerð Örnefnaskrár 1964 er nefnd Kotavör: „Svo var Hausastaðakotsvör kölluð [...] vestan Hausastaðagranda.“ (188). Í A-gerð segir hins vegar að Kotavör sé annað nafn á Hausastaðavör en frá vörunum vestan Hausastaðagranda „var róíð fram vöðlana“ (A198). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 er Móakotsvör (189-8) beint niður undan tóftum Móakots og „Hausastaðakotsvör [...] litlu vestar, en Hausastaðakot átti þar nokkurra metra landspildu til sjávar“ (Bls. 10). Hana má sjá á Túnakorti 1918.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A198 / Garðaland B188.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 41. Tóft H-117890 191-18. (RT)

117890 191 - 18

Hlutverk: Útihús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353703812 Y: 402103007

Staðhættir

Í landi Hausastaðakots, norðaustan bæjarins (nr. 1), nokkru utan Garðatúngarðs, er útihúsatóft, nánar tiltekið staðsett í vegarkrikanum rétt austan heimreiðarinnar að húsinu Brautarholti.

Hlíð

Saga

Hlíð er talin meðal jarða í eigu Garðakirkju í máldögum þegar árin 1397⁸⁹ og 1477.⁹⁰ Hún er nefnd í Jarðaskrá kirkjunnar 1565, þá byggð Hákon⁹¹ og í Gíslamáldaga 1570.⁹² Hlíð var lögbyli þangað til Miðengi var hlutað úr landi hennar, skv. Jarðabók enn í eigu kirkjunnar árið 1703 og ábúendur þá orðnir tveir, Sigurður Sighvatsson með fimm í heimili og Bjarni Símonsson með fjóra⁹³ og hafa búið í Hlíðar-Vesturbæ og Austurbæ. Í Manntali sama árs er einnig tilgreind húskonan Hallgerður Ásbjörnsdóttir.⁹⁴ Skv. næsta Manntali bjuggu enn tveir bændur í Hlíð árið 1801. Hjá Sigvalda Guðmundssyni hreppstjóra og Margréti Pétursdóttur voru níu manns í heimili og jafnmargir hjá hjónunum Gísla Jónssyni og Þóru Daníelsdóttur. Auk þeirra voru tómthúshjónin Sigurður Sigurðs-

son og Arnbjörg Jónsdóttir⁹⁵, e.t.v. búsett í einhverju af þurrabýlunum sem vitað er um á jörðinni, t.d. Hlíðarkoti (188-23) eða Sólheimum (188-26). Þegar Manntal var tekið 1816 hafði heimilismönnum Sigvalda fjölgað í þrettán og m.a. bæst við systursonur hans, Samúel Jónsson, en Gísli var fluttur með sitt fólk og í hans stað kominn Halldór Erlendsson, kvæntur Elínu Þorsteinsdóttur. Alls voru sjö í heimili⁹⁶ en átta í Manntali 1845. Þá hafði sonum þeirra hjóna fjölgað en sá elsti Erlendur Halldórsson var orðinn heimilisfaðir og bóndi á Dysjum. Ábúendaskipti höfðu einnig orðið á hinum Hlíðarbænum, Samúel var fluttur í tómthús í Miðengi en um aðra í fjölskyldunni er ekki vitað. Nýi bóndinn hét Þórarinn Þorsteinsson og húsfreyjan Geirlaug Jónsdóttir, bæði fyrrverandi vinnuhjú séra Markúsar. Þau voru komin með fjórar dætur og einn son. Loks bjuggu á jörðinni tveir tómthúsmenn, Þórleikur Arngrímsson ásamt konu sinni og móður og Erlendur Jónsson úr hjáleigunni Holti (188-27) ásamt konu sinni Þóru Rafnsdóttur og tveimur börnum.⁹⁷ Skv. Jarðatali var þó aftur aðeins einn ábúandi tveimur árum síðar 1847, jörðin áfram kirkjueign,⁹⁸ einnig nefnd í Jarðabók árið 1861⁹⁹ og skv. fasteignabókum enn í eigu kirkjunnar 1932¹⁰⁰ og 1942-4.¹⁰¹

Náttúrufar og jarðabætur

Árið 1565 galt Hlíðarbóndinn Hákon þrjár fiskavættir í landskuld. Kvaðir voru mannslán og formennska, kúgildi eitt en áður höfðu verið tvö. 1703 var jarðardýrleiki óviss en landskuld alls 40 álnir sem skiptust milli Sigurðar og Bjarna og guldust með tveimur fiskavættum í kaupstað. Kúgildið hafði fyrir bón þeirra verið aukið í tvö og guldust í smjöri eða fiski til staðarhaldara sem bar að yngja þau upp. Í kvikfénaði átti hvor um sig tvær kýr sem fódruðust naumlega. Kvaðir sem skiptust milli ábúenda voru tvö mannslán árið um kring, tveir dagslættir og hrísshestar og tvö hestlán en hrís og hestar höfðu vegna fátæktar þeirra ekki verið heimt í þrjú til fjögur ár. Bjarni og Sigurður lögðu sjálfir við til húsabótar en höfðu eldiviðartak af móskurði í landi Garðastaðar. Árið 1847 var dýrleiki jarðarinnar enn óviss, landskuld hin sama

⁸⁹ Ísl.fbrs. IV: Bls.107.

⁹⁰ Ísl. fbrs. VI: Bls. 123.

⁹¹ Ísl. fbrs. XIV: Bls. 438.

⁹² Ísl. fbrs. XV: Bls. 638.

⁹³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: Bls. 188.

⁹⁴ Manntal 1703: Bls. 18.

⁹⁵ Manntal 1801: Bls. 356-7.

⁹⁶ Manntal 1816: Bls. 411.

⁹⁷ Manntal 1845: Bls. 394.

⁹⁸ J.Johnsens: Bls. 92.

⁹⁹ Jarðabók 1861: Bls.39.

¹⁰⁰ Fasteignabók 1932: Bls.23.

¹⁰¹ Fasteignabók 1942-4: Bls. 81.

Mynd 42. Hlíð H-117892 188-1. (RT)

og kúgildi sem áður tvö. 1861 var Hlíð talin 16,2 ný hundruð og 1932 með húsakosti metin á 93 hundruð kr. Þá voru kúgildi jarðarinnar fjögur en hún átti 80 sauði og tvö hross. Úr 2100,3 m² matjurtagörðum fengust 50 tonnur á ári og stundað var útræði og hrognkelsaveiði. Skv. Örnefnaskrá 1964 voru hrognkelsamið í Hlíðarþara utan Hlíðarvara (188-11/13) niður af bæjunum. Árin 1942-4 var verð jarðarinnar 90 hundruð kr. en í bústofninum voru þá fimm nautgripir, 43 sauðir og eitt hross og afrakstur gardanna um 46 tonnur á ári. Auk fyrrgreindra hlunninda hafði Hlíð mótekju.

Áfram var tvíbýli í Hlíð og skiptist túnið í Hlíðar-Vesturbæjartún sem var 1,2 ha árið 1918 og Hlíðar-Austurbæjartún sem var 1,4 ha. 1932 hafði heildartúnið stækkað í 3,2 ha og í heyafla fengust 145 hestburðir í töðu en 60 í útheyi. Á árunum 1942-4 gáfu túnin 200 hestburði í töðu og 40 í útheyi. 1964 var Hlíðartún talið „allstórt, allt að fjögur kýrgrös“ (B139-41). Hlíðarkot var norðan í því og auk þess þurrabúðin Gata (188-16) austur upp við Gardatúngarð. Túnið lá að sjó, umgirt girðingum og görðum (188-25) og á sjávarkambinum var sjóbúð kennd við Hlíð (188-10). Norðvestan megin var Móakot næst sjónum og Hausastaðakot nokkru ofar en suðaustan megin Miðengi og Háteigur. Í landi Hlíðar rétt utan Gardatúngarðs voru auk þess býlin Holt og Sólheimar.

Fornleifaskráning fyrir Hlíð

117892 188 - 1

Sérheiti: Hlíðar-Vesturbær

Hlutverk: Bústaður /

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353552902 Y: 401814740

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá þyrpingu húsa í gamla bæjarstæðinu í Hlíð og er hinn svo kallaði Hlíðar-Vesturbær væntanlega vestan megin. Hann skiptist í tvennt, austara húsið aflangt og hólfast aftur í tvennt. Þetta eru torfhús með standþili og snúa í suðvestur. Af Fasteignabókum má sjá að komið var timburhús árið 1932 (bls. 23) og járnvarið 1942-4 (bls. 81). Skv. Örnefnaskrá 1964 voru bæirnir tveir: „Býli í Gardahverfi, hjáleiga frá Görðum, þar var jafnaðarlegast tvíbýli.“ (A143/B135). Við þetta bætir Örnefnalýsing frá 1976-7: „Húsið í Hlíð er u.þ.b. 150 m beint í norður frá Miðengi, en nokkru lengra frá sjó. Í Hlíð var tvíbýli til 1924, en þá fær Gísli Guðjónsson alla jörðina og reisir þá hús það, er nú stendur. Það hefur að vísu verið stækkað síðan. Fjós og hlaða er rétt norðan þess. Íbúðarhúsið stendur á sama stað og Austurbærinn í Hlíð var áður, en fjósið og hlaðan þar sem Vesturbærinn stóð.“ (Bls. 7-8).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A143-5 / Garðaland B135-7.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 2

Sérheiti: Hlíðar-Austurbær

Hlutverk: Bústaður /

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353552902 Y: 401814740

Staðhættir

Austan megin í bæjarstæðinu, til hliðar við Hlíðar-Vesturbæ (188-1), er á Túnakorti 1918 stór bygging, líklega svo kallaður Hlíðar-Austurbær. Hann skiptist í sex hluta. Fremst eru tvö aflöng hús sem hvort um sig hólfast í tvennt og virðast snúa í suðvestur. Þvert á norðausturgafli suðaustara hússins liggur minna aflangt hús og samfast við hlið þess annað stærra. Húsin eru úr torfi og e.t.v. með standþili. Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 stóðu bæirnir fram til ársins 1924 en þá var reist nýtt íbúðarhús á þeim stað sem Austurbærinn var áður, um „150 m beint í norður frá Miðengi, en nokkru lengra frá sjó“ (bls. 7) og kemur það heim við staðsetningu bæjarins á kortinu.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A143, 145 / Garðaland B135, 137.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 3

Sérheiti: Hlíðar-Vesturbær

Hlutverk: Útihús /

Mynd 43. Hlíð H-117892 188-1. (RT)

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353552902 Y: 401814740

Staðhættir

Bak við og norðaustan við Hlíðar-Vesturbæ (188-1) sýnir Túnakortið 1918 þrjú samföst útihús úr torfi með stefnuna norðvestur-suðaustur.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 4

Sérheiti: Hlíðar-Vesturbær

Hlutverk: Hlandfor /

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353552902 Y: 401814740

Staðhættir

Fyrir norðurgafli þess af útihúsunum þremur (188-3) sem næst er Hlíðar-Vesturbæ (188-1), sýnir Túnakortið 1918 lítið mannvirki úr steini sem gæti verið for eða skólpgryfja.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 5

Sérheiti: Hlíðar-Austurbær

Hlutverk: Hlandfor

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353552902 Y: 401814740

Staðhættir

Suðaustan við Hlíðar-Austurbæ (188-2), fyrir austurgafli nyrsta hússins, er á Túnakortinu 1918 lítið mannvirki úr steini, líklega for eða skólp-gryfja.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 6

Sérheiti: Hlíðar-Austurbær

Hlutverk: Skemma

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353552902 Y: 401814740

Staðhættir

Suðaustan við Hlíðar-Austurbæ (188-2) og nokkru suðvestan forar (188-5) er á Túnakortinu 1918 lítið mannvirki úr timbri, líklega skemma eða hjallur.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 7

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353531129 Y: 401778701

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggja fimm samfastir kálgarðar með hlöðnum veggjum kringum bæjarhúsin að norðaustan, norðvestan og suðvestan. Af þeim er væntanlega kominn stóri kálgarðurinn sem í Örnefnalýsingu 1976-7 er sagður vera „fast vestan við íbúðarhúsið“ sem Gísli Guðjónsson reisti 1924 í stæði gamla Austurbæjarins (bls. 7-8). Hluti garðsins fannst við Fornleifaskráningu 1984 framan eða norðvestan „við bæinn í Hlíð en skrásetjari taldi þar vera gömlu heimakálgarðshleðsluna. Þarna er „yfirgróin grjóthleðsla, nú mjög lág“ og nær um 30 m til norðurs framan eða vestan „við núverandi íbúðarhús [...] þar kemur aðeins horn í hleðsluna

til austurs“, síðan heldur hún „áfram um 16 m til norðurs“. Hleðslan „myndar bakka þarna í túnið“ og er „uppfyllt að austan“. („1300-43“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-43“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 8

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

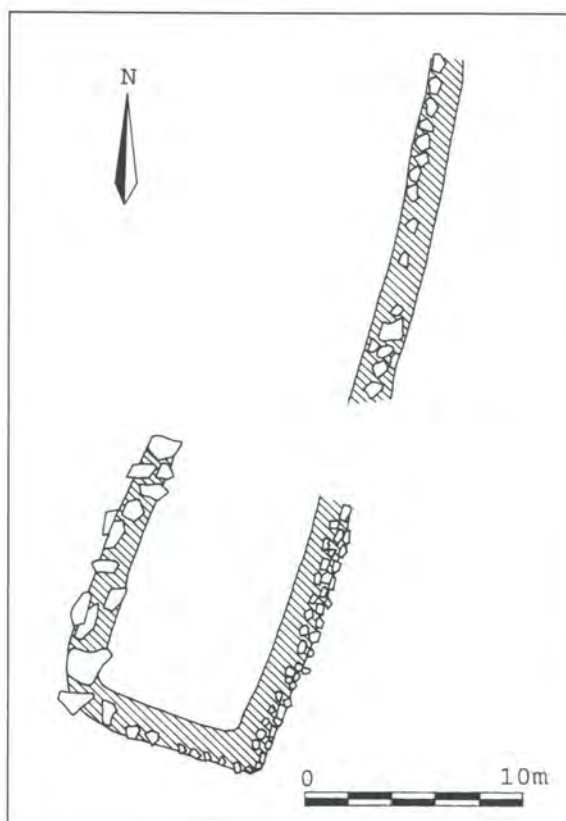
Staðsetning: X: 353475780 Y: 401786103

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá hvar gata liggur frá gamla bæjarstæðinu (188-1-7) í suðvestur að sjó og við enda hennar sýnist vera breitt hlið á varnargarðinum (188-25), líklega bátahlið (sbr. 188-11).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Teikn. 17. Grjóti 117892 188-9.

117892 188 - 9

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353468441 Y: 401792994

Staðhættir

Vestan gamla Hlíðarbæjarstæðisins (188-1-7), nokkuð norður frá miðri sjávangötunni (188-8), er á Túnakortinu 1918 útihústóft með stefnuna suðvestur-norðaustur.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 10

Sérheiti: Hlíðarbúð

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353432466 Y: 401769861

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er svolítið mannvirki byggt inn í sjógarðinn (188-25) rétt norðvestan við bátahlið (sbr. 188-11) og götu (188-8). Það er hlaðið úr grjóti og hólfast í tvennt. Trúlega er þetta Hlíðarbúð sem var á sjávarkambinum (G.R.G: 136 o.þ. til v.r.).

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 11

Sérheiti: Hlíðarvör vestri

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353361701 Y: 401758301

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 virðist mega sjá varir sitt hvor-um megin við enda sjávangötunnar (188-8) frá Hlíðarbæjum. Í Örnefnaskrá 1964 eru nefndar Hlíðarvör vestri eða Vesturbæjarvör sem „tilheyrði vesturbænum í Hlíð“ (A200-201) og Hlíðarvör eystri eða Austurbæjarvör (188-13) sem „tilheyrði Austurbænum“ (A202-3). Vesturbæjarvör er lík-

lega rétt fyrir neðan Hlíðarbúð (188-10). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Í fjörunni, beint niður af húsinu, er Hlíðarvör. Þar er fjaran nokkuð slétt, en safnaðist í hana stórgrýti á vetrum. Þurfti því að ryðja hana á vorin. Hlíð var á garðinum fyrir ofan vörina, og voru bátarnir settir um það, upp á tún, ef sjógangur var mikill.“ (Bl. 9). Umrætt bátahlið má sjá á Túnakortinu þar sem gatan endar milli vara og er það nokkuð breitt. Í Örnefnalýsingu segir enn fremur: „Efra-Hlíðarsker er örskammt frá landi, rétt vestan við vörina. Fram í það er gengt á hverri fjöru. Ytra-Hlíðarsker er u.þ.b. 40 m beint út af því. Út í það er aldrei vætt nema á stórstraumsfjöru.“ Skerin framan við voru kölluð Hlíðarklappir og utan þeirra var hrognkelsamið í Hlíðarþara. Hlíðarklakkar hétu „sandbungur út frá skerjunum og þörunum“. (A207-9, 252-3).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A200-203, 207-9, 252-3 / Garðaland B190-93, 197-9, 244-5.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 12

Sérheiti: Hlíðarskipagerði

Hlutverk: Naust

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353450838 Y: 401724302

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá svolítið mannvirki byggt inn í sjógarðinn (188-25), rétt suðaustan við bátahlið (sbr. 188-11). E.t.v. er þar Hlíðarskipagerði sem nefnt er í Örnefnaskrá 1964: „skipagerði eða naust frá Hlíðarbæjunum [...] sem nú er horfið“ (A221/B211).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A221 / Garðaland B211.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 13

Sérheiti: Hlíðarvör eystri

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353385516 Y: 401690982

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má líklega sjá Hlíðarvör eystri eða Austurbæjarvör neðan nausts (188-12), nokkru austan við bátahlið (sbr. 188-11) á sjógarðinum (188-25). Skv. Örnefnaskrá 1964 tilheyrði vörin Austurbænum (A202-3).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A200-203, 207-9, 252-3 / Garðaland B190-93, 197-9, 244-5.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 14

Sérheiti: Hlíðarbrunnagata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353537933 Y: 401741301

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá götu sem byrjar við skemmu (188-6) suðaustan Hlíðar-Austurbæjar og liggur þaðan suður um tún bæjanna og gegnum hlaðið í Miðengi. Líklega er þetta Hlíðarbrunnagata eða Brunngata sem skv. Örnefnaskrá 1964 lá frá Hlíð og Miðengi að Garðalind (185-20) „því þangað var sótt gott neysluvatn“ (B152). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 „lá brunnagata frá Hlíð niður fyrir neðan Miðengi og þaðan austur í Garðalind“ og var vatn í Hlíð aðallega sótt þangað (bls. 8).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A152 / Garðaland B152.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 15

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353651565 Y: 401778021

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 liggur ónefnd gata frá Hlíðarbæjum (188-1/2) austur um túnið. Hún kvíslast fljótlega í tvennt og liggur önnur kvíslin áfram austur yfir að Háteigi (185-37) en hin sveigir í norðaustur meðfram gerðum (188-17/19) hjá þurrabúðinni Götu (188-16). Leiðin liggur um hlið á Garðatúngarði (188-25) að Illugagerði (188-20) og býlinu Holti (188-27) fyrir utan. Á þeim kafla götunnar sem næstur er túngarðinum er hlaðinn veggur vestan megin.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 16

Sérheiti: Gata

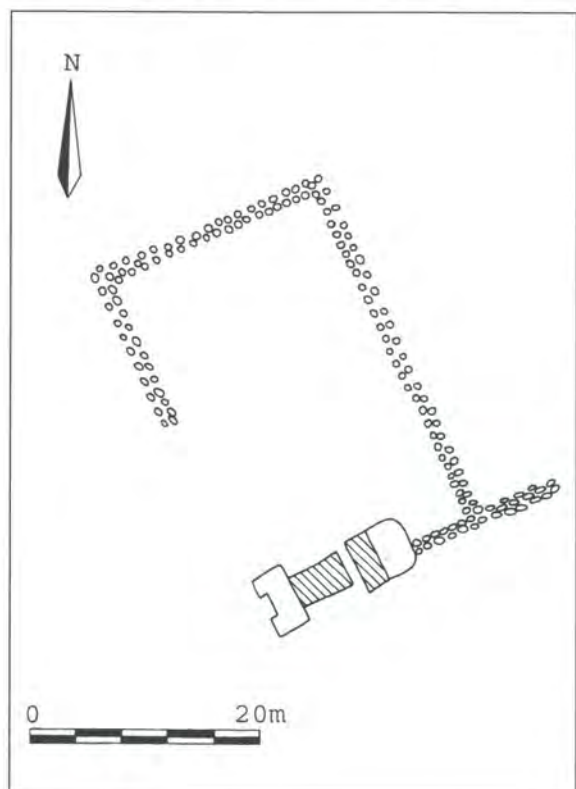
Hlutverk: Býli, Fjánhús

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353661771 Y: 401735181

Teikn. 18. Hlíð 117892 188-16.

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 eru gerði í túninu austan Hlíðarbæja upp við Garðatúngarð. Við suðaustur-enda þess syðsta (188-17) er hústóft úr torfi og grjóti, aflöng með stefnuna suðvestur-norðaustur. Trúlega er þetta Gata sem skv. Örnefnaskrá 1964 var „þurrabúð við vestur túngarð Garða, ofan við Hlíðarbæi“ (B117). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Í suðaustur (u.þ.b. 150 m) frá íbúðarhúsinu var grasbýli, sem hét Gata. Hún fór í eyði um síðustu aldamót, og féll þá túnið undir Austurbæinn í Hlíð. Var þá byggður þar á tóftunum bær yfir karl og kerlingu á vegum hreppsins. Þau fóru þaðan um 1925, og keypti þá Gísli [Guðjónsson] bæinn og hefur haft hann fyrir fjárhús síðan og gert á honum ýmsar breytingar.“ Gísli mundi eftir bænum í Götu en „Götuland girðir að mestu land Miðengis af til austurs. Spildan frá Götu, sem ræktuð er ofan Miðengistúns, er nefnd Götuvöllur, og tilheyrir hún Hlíð.“ (Bls. 7-8). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er Gata í eða við suðurhorn garðs „beint upp af Miðengi í suðaustur frá Hlíð“. Allt um kring er slétt graslendi og aflíðandi halli. Þarna eru tvö fjárhús úr torfi og grjóti með trégafla að ofan og bárujárnspaki. Aftara eða austara húsið er um 5 m langt að utan og vísar í suðvestur (240°) en hitt húsið kemur hornrétt framan eða vestan á það. Suðurendi garðhleðslunnar liggur nokkurn veginn á mitt austara húsið. Væntanlega eru þetta húsin sem Gísli byggði á bæjatóftunum. („1300-44“).

Aðrar upplýsingar

Gata, „húsmannspláss“, er nefnd í Manntölum árin 1801 (bls. 356) og 1816 (bls. 410-11) og bjuggu þar hjónin Guðmundur Þorsteinsson og Valgerður Þorkelsdóttir. Þau áttu tvö börn, Pál og Björgu, og um nokkurt skeið hafði hjá þeim heimili fátæk stúlka, Sigríður Gísladóttir. Fjölskyldan var jarðnæðislaus en stundaði sjóinn.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A121 / Garðaland B117. Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-44“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7. Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978. Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.

Mynd 44. Götugerði H-117892 188-17. (RT)

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 17

Sérheiti: Götugerði

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353641358 Y: 401761021

Staðhættir

Á Túnakorti eru garðar upp við Garðatúngarð á slóðum þurrabýlisins Götu (188-16). Sá syðsti, kallaður kálgarður, er ferhyrndur, hlaðinn í norðvestur-suðaustur. Í Örnefnaskrá 1964 er hann nefndur Götugerði: „lítið gerði kringum bæinn“ (A121). Sjálfur matjurtagarðurinn mun þó hafa heitið Götugerðisgarður (188-18) en hann var staðsettur við búðina fyrir innan gerðið. (A121-2/B118-19). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Götugerði var ofan við bæinn í Götu, og var hlaðinn garður í kringum það. Nú hefur það verið ræktað. Kálgarður frá Hlíð, sem var innan Götugerðis, var nefndur Götugerðisgarður.“ (Bls. 8). Grjóthlaðna gerðið sem þarna er varðveitt líkist a.m.k. ekki venjulegum kálgarði og á það raunar við um fleiri uppistandandi gerði í Garðahverfi. Skv. Fornleifaskráningu 1984 eru fjárhúsin sem Gísli Guðjónsson gerði úr bæjarhúsunum í suðurhorni gerðisins. Það er úr grjóti, um 31 x 19 m að stærð. („1300-44“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A121-2 / Garðaland B118-19.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-44“. Fornleifa-
skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis
skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117892 188 - 18

Sérheiti: Götugerðisgarður

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353641358 Y: 401761021

Staðhættir

Götugerði (188-17) sem liggur kringum býlið
Götu er á Túnakorti 1918 kallað kálgarður en
merkingin á líklega fremur við Götugerðisgarð
sem nefndur er í Örnefnaskrá 1964: „Grjótgarður
umhverfis gerðið“ eða „garður af grjóti umhverfis
þurrabúðina.“ (A121-2/B118-19). Það að Göt-
ugerðisgarður hafi legið kringum Götugerði sem
hann er kenndur við mun þó vera misskilningur
sprottinn af tvíþættri merkingu orðsins gerði sem
ýmist er haft um ræktarlandið sjálft eða girðing-
una kringum það. Rétt mun að Götugerðisgarður
hafi legið við býlið sjálft og þá inni í Götugerði.
Örnefnalýsing 1976-7 virðist taka af vafa um
þetta: „Götugerði var ofan við bæinn í Götu, og
var hlaðinn garður í kringum það. Nú hefur það
verið ræktað. Kálgarður frá Hlíð, sem var innan
Götugerðis, var nefndur Götugerðisgarður.“
(Bls.8).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í
Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi:
Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964.
Garðahverfi A121-2 / Garðaland B118-19.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis
skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir,
Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2
býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 19

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353683545 Y: 401756941

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 er merkt inn aflangt kúa-
gerði upp af Götugerði (188-17). Það afmarkast
að suðvestan af Götugerði en að norðaustan af

Garðatúngarði (188-25) og auk þess er a.m.k.
veggur suðaustan megin. Þetta er auglýsinglega sami
garður og við Fornleifaskráningu 1984 er sagður
liggja milli Götugerðis og landamerkjagarðs.
(„1300-44“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-44“. Fornleifa-
skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir,
Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2
býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 20

Sérheiti: Illugagerði

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353680143 Y: 401825620

Staðhættir

Rétt við norðurhorn kúagerðis (188-19), í
miðjum Garðatúngarði (188-25), er á Túnakort-
inu 1918 sýndur ferhyrndur kálgarður með grjót-
hlöðnum veggjum og stefnu með túngarðinum.
Þetta er trúlega Illugagerði sem skv. Örnefnaskrá
1964 var „rétt hjá Holtsgærði“, þ.e. stóra garðinum
sem sést austan við það á kortinu (188-28)
(A125). Illugagerði var „ræktað [...] þarna á holt-
inu. Það gerði Illugi Brynjólfsson, er bjó um alda-
mótin 1900 í Holti“ (B217) en þess má geta að al-
nafni hans og e.t.v. ættingi var bóndi á nágranna-
bænum Ráðagerði skv. Manntali 1816 (bls. 410)
og bjó þar fram um miðja 19. öldina (bls. 395).
Garðurinn fannst við Fornleifaskráningu 1984 og
er nánar tiltekið staðsettur framan og vestan við
núverandi Holt (188-27). („1300-44“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í
Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi:
Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964.
Garðahverfi A125 / Garðaland B217.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-44“. Fornleifa-
skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir,
Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2
býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 21

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353651565 Y: 401778021

Staðhættir

Upp við götuna rétt norðvestur af Götugerði (188-17) og kúagerði (188-19) er á Túnakortinu 1918 svolítið útihús úr steini.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 22

Sérheiti: Hlíðartraðir

Hlutverk: Traðir

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353605296 Y: 401854180

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggur gata norðaustur frá bæjarstæðinu (188-1-7) að hliði í túngarðinum. Líklega eru þetta Hlíðartraðir sem skv. Örnefnaskrá 1964 lágu heiman frá Hlíðarbæjum upp að Hlíðarhliði í Garðatúngarði (188-25) (A150-51).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A150-51 / Garðaland B133-4.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 23

Sérheiti: Hlíðarkot

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353522283 Y: 401861660

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var Hlíðarkot hjáleiga eða þurrabúð frá Hlíð og stóð vestan Hlíðarbæjanna „samhliða, með stétt“ (Bt. A499/B484), skv. Örnefnalýsingu 1976-7 „fast austan við Vesturbæinn. Kotið var löngu komið í eyði, þegar Gísli [Guðjónsson] kom að Hlíð“ 1924 (bls. 8). Skv.

Fornleifaskráningu 1984 var það í hlaðinu á Hlíð. Minjarnar eru þó horfnar og í þeirra stað komin geymsla. („1300-60“).

Aðrar upplýsingar

Hlíðarkot er ekki nefnt í heimildum frá 18. og 19. öld og ekki vitað hvenær það byggðist. Eitthvað af tómthúsfólkinu sem bjó í Hlíð þegar Manntöl voru gerð 1801 (bls. 357) og 1845 (bls. 394) gæti þó hafa átt heimili í kotinu.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A146 / Garðaland B138, Bæjatal A499 / B484.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-60“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 - 24

Sérheiti: Karkur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Brunnur

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353548139 Y: 401880699

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Brunnur í grjótinu mitt á milli Grjóta [191-9] og Hlíðar hét Karkur. Í hann safnaðist eingöngu rigningrvatn. Annars var vatn í Hlíð aðallega sótt í Garðalind [185-20].“ (Bl. 8). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er Karkur „um miðja vegu milli bæjanna“ og „grýtt allt um kring.“ Vatnsbólið var notað í minni Tryggva Gunnarssonar í Grjóta, þá „um 3 álnir á dýpt“. Brunnurinn er „um 0,75 í þvermál - ekki greinilega kringlóttur“, markaður með grjóti „á allar hliðar og sá í vatn, en hann er nú byrgður með fleka“. („1300-56“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-56“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117892 188 - 25

Sérheiti: Garðatúngarður

Hlutverk: Túngarður, Varnargarður, Landamerki

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353643400 Y: 401860300

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést hvernig girt er í kringum allt Hlíðartún með gördum og girðingum. Meðfram Hlíðartröðum (188-22) sem liggja frá Garðatúngarði til bæja (188-1/2) er garður hlaðinn suðvestur að heimakálgarðshleðslunni. Annar garður sem er enn austar skilur milli Götu (188-16) og Háteigs (185-37). Frá honum liggur síðan girðing í vestur milli Götu og Miðengis og við bæjastæði Hlíðar byrjar aftur garður sem nær suðvestur að sjó. Þar er sjóvarnargarðurinn hlaðinn eftir öllum sjávarkambinum framhjá Hlíðarvörum (188-11/13) og hefur framhald hans (189-11) varðveist neðan Móakots. Rétt austan varanna liggur girðing upp frá sjógarðinum að heimakálgarðshleðslunni og nokkru vestan þeirra liggur landamerkjagirðing milli Hlíðar og Móakots. Hún endar við austurvegg Móakotstraða sem liggja áfram norðaustur að Garðatúngarði. Skv. Fasteignabókum eru túngarðar og hagagirðingar við Hlíð árið 1932 (bls. 23) og áfram 1942-4 (bls. 81). Við Fornleifaskráningu 1984 fannst hluti Garðatúngarðs ofan Hlíðar en hleðslubrotið endar ofan við Grjóthúsið. Þetta er „þurr grjóthleðsla, þakin skófum og nokkuð gömul að sjá, [...] nú innan girðingar Hlíðarmegin á um 70 m kafla eða að heimkeyrslu Hlíðar - og síðan áfram svólíttinn spöl“. („1300-33“).

Lýsing

Í Örnefnalýsingu 1976-7 er sagt ýtarlega frá byggingu sjógarðsins: „Á sjávarbakkanum fyrir Hlíðartúni lét Gísli [Guðjónsson] hlaða sjóvarnargarð á árunum 1928-38. Var hann bæði hlaðinn úr fjöru-grjóti og grjóti, sem tekið var upp úr túninu. Grjótið í túninu var tekið upp með svonefndum grjótgálga, en slík verkfæri fluttust þá hingað til lands frá Noregi. Voru þeir ýmist gerðir af þrem eða fjórum löngum spýtum (u.þ.b. 3-4 m löngum). Spýturnar mættust í oddi, og var ein lengri og til stuðnings (tvær í fjögurra spýtna gálga). Efst

Mynd 45. Garðatúngarður H-117892 188-25. (GS)

í gálganum var þrískorin blökk og önnur tvískorin rétt fyrir neðan hana. Neðarlega á gálganum voru svo tannhjólin (tvö), og var sveifin fest á svera járnteina á milli aðalspýtnanna. Á endann á vírnunum var fest stór járnkjaftatöng til að grípa um steinana. Á veturna var grjótið klofið í hæfilega hleðslusteina. Fyrst voru klappaðar raufir í steinana með stuttu millibili. Mátti það helzt ekki vera lengra en spönn. Til þessa var notaður sérstakur klöppuhamar. Þá voru stálfleygar reknir niður í holurnar. Oddurinn mátti ekki nema við botn holunnar, því þá kom ekki þvinga á steininn. Til að koma í veg fyrir það var sett gyrdi báðum megin á fleyginn, og þrýstist það til hliðanna, um leið og fleygurinn var rekinn niður. Eftir að fleygunum hafði verið fest í raufunum, var rekið nokkuð jafnt á fleygaröðina. Klofnuðu steinarnir þá af þvinguninni, og urðu kantarnir merkilega sléttir. Steinarnir, sem voru klofnir, voru fyrst og fremst grágrýti.“ (Bls. 8-9).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-33/42“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot,

Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 188 – 26

Sérheiti: Sólheimar

Hlutverk: Býli

Tegund: Bæjarstæði

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353668576 Y: 401914019

Staðhættir

Sólheimar voru við heimkeyrsluna að Grjóta, rétt utan Garðatúngarðs að sögn Tryggva Gunnarsonar. Þar var tómthús en engar minjar fundust við Fornleifaskráningu árið 1984. („1300-34“).

Aðrar upplýsingar

Sólheimar eru ekki nefndir í heimildum fyrri alda og því ekki vitað hvenær þeir voru í ábúð. Eitthvað af tómthúsfólkinu sem getið er um í Hlíð í Mannrölum 1801 (bls. 357) og 1845 (bls. 394) hefur þó e.t.v. haldið til í þessu húsi.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-34“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Mannatal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978. Mannatal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

117892 188 – 27

Sérheiti: Holt

Hlutverk: Býli

Tegund: Heimild

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353697834 Y: 401835820

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var Holt „þurrabúð í Garðahverfi, ofan Hlíðarbæja“ (188-1/2) eða „hjáleiga vestan við Götu“ (188-16) (Bt. B478). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Í háaustur frá Hlíð er Holt. Þar er nú stórt timburhús, byggt nálægt 1942. Rétt fyrir norðan það er pakkhús. Gamli bærinn í Holti stóð u.þ.b. 20 m í suður frá íbúðarhúsinu, sem nú er. Svolítið gerði [188-28] var í kringum hann og kálgarður í því, framan við bæinn. Sá bær fór í eyði rétt fyrir aldamótin 1900, og var Holt ekki aftur í byggð, fyrr en reist var húsið, sem nú er. Holt stendur rétt ofan við túngarðinn í Hlíð (þ.e. garðinn, sem Garðaprestar létu hlaða ofan túna í Garðahverfi) [188-25].“ (Bl. 8).

Aðrar upplýsingar

Holt er fyrst nefnt í Manntali sem „húsmannsplass“ árið 1801 en þá bjó þar Sigurður Nikulás-son, jarðnæðislaus fiskari, ásamt konu sinni Álöfu Höskuldsdóttur og tveimur börnum (bls. 356). Þau voru flutt árið 1816 og í stað þeirra komið húsfólk úr Miðengi, Jón Erlendsson og Ólöf Helgadóttir en hann hefur trúlega verið bróðir Halldórs Erlendssonar Hlíðarbónda. Hjónin í Holti áttu tvo unglingsyni sem báðir hétu Erlendur og í heimili hjá þeim var einnig Guðrún Halldórsdóttir, 72 ára „niðurseta“. (Bl. 411). 29 árum síðar var Erlendur yngri kominn með eigin fjölskyldu í öðru tómthúsi í Hlíð en tvær nýjar fjölskyldur höfðu tekið við í Holti: annars vegar þau Guðmundur Jónsson, grashúsmáður og fiskari, og Helga Jónsdóttir með þrjú börn á aldrinum 16-22 ára, hins vegar hjónin Sigríður Guðmundsdóttir og Einar Guðmundsson, tómthúsmáður og fiskari (bls. 394-5).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A123 / Garðaland B215, Bæjatal A493 / B478).

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Rvk. 1978.

Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Rvk. 1973.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Rvk. 1982.

117892 188 – 28

Sérheiti: Holtsgerði

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Staðsetning: X: 353710082 Y: 401793661

Staðhættir

Á Túnakorti liggur stór ræktarblettur út frá Garðatúngarði (188-25) og Illugagerði (188-20) ofan Hlíðar. Hann er óreglulegur í lögun en þó nokkurn veginn ferhyrndur, umgirtur hlöðnum veggjum, með stefnu norðvestur-suðaustur. Þetta mun vera Holtsgerði en skv. Örnefnaskrá 1964 ræktaði Eyjólfur Eyjólfsson það umhverfis Holtsbæinn (188-27) (A124/B216). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Gamli bærinn í Holti stóð u.þ.b. 20 m í suður frá íbúðarhúsinu, sem nú er. Svolítið gerði var í kringum hann og kálgarður í því, framan við bæinn.“ (Bl. 8). Trúlega er þetta grjót-

Mynd 46. Holtsgerði H-117892-188-28. (GS)

hlaðni ferhyrindi garðurinn sem fannst við Fornleifaskráningu 1984. Hann liggur beint í suður út frá núverandi Holti, í smápýfi þar sem er grýtt á köflum. Hann er um 30 x 32 m að stærð með stefnu í vestur, veggirnir 1,8 m á breidd („1300-45“).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A124 / Garðaland B216.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-45“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Miðengi

Saga

Miðengi byggðist fyrst úr landi Hlíðar skömmu eftir 1600 og var skv. Jarðabók Árna og Páls í eigu Garðakirkju árið 1703. Ábúendurnir Ólafur Magnússon og Jakob Stefánsson skiptu þá jörðinni til helminga og voru þeir heimilismenn hjá hvorum en sá fjórði að hálfu.¹⁰² Þegar Manntal var tekið 1801 bjuggu þar Sigurður Halldórsson með fimm í heimili og ung hjón, Jón Erlendsson húsmáður og Ólöf Helgadóttir með eins árs gamlan son og fátæka stúlku.¹⁰³ Árið 1816 voru þau flutt í þurrabýlið Holt (188-27) í landi Hlíðar en í Miðengi komið annað húsfólk, Gísli Jónsson og Gróa Jónsdóttir með eina dóttur. Þá hafði Guðmundur Sigmundsson tekið við búskap á aðalbýlinu en hann átti konu og fjögur börn og

¹⁰² Manntal 1703: Bls. 186-7.

¹⁰³ Manntal 1801: Bls. 356.

auk þeirra voru þeir í heimili.¹⁰⁴ Í Manntali 1845 höfðu enn orðið ábúendaskipti. Þá hét grasbóndinn Sigurður Árnason, með konu, þrjú börn og vinnukonu. Einnig voru tómthúsmennirnir Sigurður Guðmundsson og Samúel Jónsson úr Hlíð. Sá fyrrnefndi var kvæntur Guðrúnu Ólafsdóttur og átti með henni þrjú börn og hjá þeim var Jón Pétursson sem lifði af sveit. Húsfreyja Samúels hét Arnleif Guðmundsdóttir og áttu þau þrjú börn. Einnig voru hjá þeim móðir húsbóndans og vinnumaður.¹⁰⁵ Í Jarðatali árið 1847 er þó aðeins tilgreindur einn ábúandi og jörðin sögð kirkju-eign.¹⁰⁶ Hún er nefnd í Jarðabókinni 1861¹⁰⁷ og var skv. Fasteignabókum enn kirkjujörð árin 1932¹⁰⁸ og 1942-44.¹⁰⁹ Hún hefur verið í ábúð fram á þennan dag og skráður eigandi í Fasteignamati ríkisins er Ágúst Kristjánsson.

Náttúrufar og jarðabætur

Jarðardýrleiki var óviss árið 1703 en í landskuld guldust 40 álnir í tveimur vættum fiska. Kúgildi var skv. fornri venju eitt en nú sitt hjá hvorum ábúanda, borguð í fiski eða smjöri til staðarhaldarans í Görðum sem uppbygdi þau. Kvaðir voru mannlán og dagsláttur af báðum árið um kring en hrísshestar og hestlán heimtust ekki vegna vanmagnis þeirra. Hvor hafði eina kýr sem jörðin fóðraði ríflega. Húsaveið fengu þeir hjá staðarhaldara og sóttu eldivið eða mó í nytjaland hverfisins. Jarðardýrleiki var enn óviss árið 1847, landskuld hin sama en kúgildið eitt. 1861 taldist Miðengi 12,5 ný hundruð en 1932 var matsverðið 30 hundruð kr. Þá voru kúgildin orðin fjögur, þar voru 80 sauðir og tvö hross og 1180 m² kálgarðar gáfu af sér 18 tonnur. Árin 1942-4 hafði matsverðið hækkað í 52 hundruð kr., í bústofninum voru fimm nautgripir, átta sauðir og 16 hross og 19 tonnur fengust af garðávöxtum. Jörðin hélt rétti til mótaks, útræði var þar og hrognkelsaveiði en uppsátur í Miðengisvör (187-11). Við gerð Túnakorts árið 1918 var Miðengistún 1,4 ha og hélst svo fram til 1932 eða lengur. Þá var heyaflí um 65 hestburðir í töðu en 80 árin 1942-4. Girt var kringum túnið á alla vegu með görðum og girðingum. Miðengi er niðri við sjó með Hlíð að norðan og norðaustan, Háteig (185-37), Ráðagerði og Garða austan megin. Skv. Örnefnalýsingu

¹⁰⁴ Manntal 1816: Bls. 410.

¹⁰⁵ Manntal 1845: Bls. 394.

¹⁰⁶ J. Johnsens: Bls. 92.

¹⁰⁷ Jarðabók 1861: Bls. 39.

¹⁰⁸ Fasteignabók 1932: Bls. 23.

¹⁰⁹ Fasteignabók 1942-44: Bls. 81.

Mynd 47. Miðengi M-117897 187-1. (RT)

1976-7 á jörðin einnig „land uppi á Garðaholti, og tilheyra því bæði Völvuleiði og Prestshóll [187-15/16] Einnig [...] miðhluti Dysjamýrar ofan Garðaholtsvegur [185-70]“ (bls. 7).

Fornleifaskráning fyrir Miðengi

117897 187 - 1

Sérheiti: Miðengi

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353542975 Y: 401662939

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá gamla bæjarstæðið sunnarlega í Miðengistúni, nálægt sjónum. Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Miðengi er niður frá Háteigi, og er sama heimreið að báðum bæjunum. Húsið í Miðengi stendur u.þ.b. 40-50 m fyrir ofan fjöru. Það var byggt fast aftan (norðaustan) við gamla bæinn (þ.e. þar sem hann var).“ (Bls. 6). Skv. Fornleifaskráningu 1984 stóð gamli bærinn beint framan við núverandi íbúðarhús, þar sem hlaðið er nú („1300-49“).

Lýsing

Bærinn á Túnakortinu samanstendur af um sex torfhúsum en eitt þeirra er opin tóft. Stefnan er suðvestur-norðaustur. Skrásetjari segir: „Hafa bæjarhúsin vísað til suðvesturs, út á sjóinn og má sjá á hleðsluraðir, niðurtroðnar í hlaðinu.“ Skv. Fasteignabók voru timburhús komin í Miðengi árið 1932.

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-49“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Mynd 48. Miðengi M-117897 187-1. (RT)

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117897 187 - 2

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353542975 Y: 401662939

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 eru útihús rétt vestan við bæinn, m.a. svolítið ferhyrnt steinhús. Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Fjós og hlaða eru u.þ.b 10 m vestur af íbúðarhúsinu. 100 ára gamall skúr er áfastur fjósinu að sunnan. Séra Jens Pálsson í Görðum lét flytja skúr þennan frá Útskálum.“ (Bls. 6). Jens var prestur í Görðum á tímabilinu 1895-1912.

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Sveinn Níelsson: Prestatal og prófasta á Íslandi. 2. útg. með viðaukum og breytingum eftir Hannes Þorsteinsson. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jók við. Rvk. 1950.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117897 187 - 3

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353542975 Y: 401662939

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 eru tvö samföst útihús rétt vestan við bæinn (187-1). Þau eru líklega úr steini og hafa stefnuna suðvestur-norðaustur.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117897 187 - 4

Sérheiti: Fjósgarður

Hlutverk: Garður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353573457 Y: 401651291

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá tvo kálgarða framan við bæjarhúsin (187-1-3) í Miðengi. Sá vestari við útihúsin er líklega sá sem skv. Örnefnalýsingu 1976-7 heitir „Fjósgarður“ (bls. 6).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 49. Framgarður M-117897 187-5. (RT)

117897 187 - 5

Sérheiti: Framgarður

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353521458 Y: 401656219

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er kálgarður suðaustan við bæjarhúsin, líklega sá sem kallaður er Framgarður í Örnefnalýsingu 1976-7: „Rétt suður af bænum [...] kálgarður, aflagður fyrir nokkrum árum.“ (Bls. 6). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er garðurinn „beint suður af íbúðarhúsinu“ („1300-49“).

Lýsing

Garðurinn á Túnakortinu er með hlöðnum veggjum, ferhyrndur og hefur stefnuna suðvestur-norðaustur. Kemur það heim við Fornleifaskráningu: „ferhyrndur, grjóthlaðinn garður, sem vísar á lengdina í átt til sjávar“, þ.e. í suðvestur. Utanlengd hans er um 32 m en breiddin 13,6 m. Vesturendinn er betur varðveittur, hæð 0,8 m.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-49“. Fornleifa-skráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 50. Götusteinn M-117897 187-6. (RT)

117897 187 - 6

Sérheiti: Götusteinn

Hlutverk:

Tegund: Álagablettur

Staðsetning: X: 353555526 Y: 401718488

Staðhættir

Götusteinn var skv. Örnefnaskrá 1964 „steinn er lá við götuna [188-14] milli Hlíðar og Miðengis. Á steini þessum voru þau ummæli, að hann mætti ekki hreyfa.“ (B142). Við þetta gerir Kristján Eiríksson athugasemd í Örnefnalýsingu 1976-7: „Nokkuð stór steinn er í Miðengistúni, fast vestan við brunngötuna frá Hlíð. G.S. nefnir hann Götusteinn í lýsingu sinni. Kristján [Eyjólfsson í Miðengi] segir það rangt, en man ekki rétta nafnið.“ (Bls. 7). Steinninn er enn á sama stað.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A159 / Garðaland B142.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117897 187 - 7

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353519216 Y: 401709977

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá lítið ferhyrnt torfhús við girðingu í norðvesturjaðri Miðengistúns. Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „U.þ.b 50 m norðvestur af hlöðunni, út við girðingu, milli Hlíðar og Miðengis, er kindakofi, sem tekur um 30 fjár.“ (Bls. 6).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117897 187 - 8

Sérheiti: Miðengistúngarður

Hlutverk: Varnargarður, Landamerki

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353539837 Y: 401604701

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá að varnargarður er neðan Miðengistúns og út frá honum liggja girðingar kringum túnið. Skv. Fasteignabók var Miðengi árið 1932 umgirt túngarði og haga-girðingu (bls. 23). Miðengistúngarður hét sá hluti sjógarðsins sem var þarna, skv. Örnefnaskrá 1964 „þykkur og mikill“ (A156). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Á bakkanum er grjóttgarður til varnar ágangi sjávar.“ (Bls. 7). Neðan túnsins er breið klapparfjara og klapparnef fram í sjó. Þarna

Mynd 51. Miðengistúngarður M-117897 187-8. (RT)

er ekkert landbrot en flæðir oft inn á lágt land innan við kambinn.

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A156,204, 210, 211-12 / Garðaland B148, 194, 200-202.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117897 187 - 9

Hlutverk: Naust

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353497699 Y: 401643228

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá lítið ferhyrnt mannvirki byggt utan í sjógarðinn (187-8), e.t.v. grjót-hlaðið naust.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117897 187 - 10

Sérheiti: Sjávangata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353544120 Y: 401642102

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá götu liggja frá bæjarhúsum (187-1-3), suðvestur milli garða (187-4/5) og niður að sjó. Virðist vera hlið á sjógarðinum (187-8) þar sem gatan endar. Væntanlega er þetta leiðin sem lýst er í Örnefnalýsingu 1976-7: „Gatan liggur frá íbúðarhúsinu á milli Framgarðs og Fjós-garðs, og skiptist hún neðan garðanna. Liggur Sjávangata beint niður að vörinni, en Brunngata suður að Brunni [187-13/14].“ (Bls. 7).

Heimildaskrá

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 52. Miðengisvör M-117897 187-11. (RT)

117897 187 - 11

Sérheiti: Miðengisvör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353450183 Y: 401590366

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sýnist vera breitt hlið á sjóvarnargarðinum (187-8) þar sem Sjávangata (187-10) endar en þar fyrir neðan er líklega Miðengisvör. Skv. Örnefnaskrá 1964 var hún „næst fyrir austan Hlíðarvarirnar [188-11/13]. Einnig grýtt.“ (B194). Miðengisklappir hétu „klappirnar í Miðengisvör“ (B200) og í sjónum fram undan henni var Miðengissker, e.t.v. sama og Miðengishryggur (A211-12 / B201-2). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Vörin, nefnd Miðengisvör af bæ, er beint niður undan húsinu. Ofan hennar er hlið á garðinum, og voru bátarnir settir um það upp á tún, þegar vont var á vetrum. Miðengisklappir heita stórar klappir, sem ganga fram í sjó vestan við Miðengisvör. Miðengissker er fram af þeim. Svólítið bil verður milli klappanna og skersins. Á flóði fellur alveg yfir Miðengissker.“ (Bls. 7).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: Garðahverfi A204, 210-12 / Garðaland B194, 200-202. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Örnefni

Miðengisvör, Miðengisklappir, Miðengissker, Miðengishryggur.

117897 187 - 12

Sérheiti: Miðengisbryggja

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353479769 Y: 401619485

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu frá 1958 segir: „Fram af Miðengi er Miðengisbryggja. Það er þangi vaxin flúð. Þar utar er Hlíðarsker [...].“ (Bls. 4). Þetta er náttúruleg bryggja af sama tagi og voru við Bakka, Dysjar og Hausastaði (182-11, 181-15, 190-14).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.

117897 187 - 13

Sérheiti: Miðengisbrunnngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353581664 Y: 401611939

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var Miðengisbrunnur (187-14) „neðan og sunnan bæjarins“ (A157) og lá Miðengisbrunnngata neðan frá honum „heim til bæjar“ (A158 / B150). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Gata liggur frá íbúðarhúsinu á milli Framgarðs og Fjósgarðs, og skiptist hún neðan garðanna. Liggur Sjávargata [187-10] beint niður að vörinni, en Brunnngata suður að Brunni.“ (Bls. 7).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A157-8 / Garðaland B149-50.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117897 187 - 14

Sérheiti: Miðengisbrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353581664 Y: 401611939

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést brunnur utarlega í túninu, suðaustan bæjarstæðisins (187-1-3), nálægt mörkum Miðengis og Garða. Miðengisbrunnur er nefndur í Örnefnaskrá 1964, „neðan og sunnan bæjarins. Ekki gott vatn.“ (A157). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 var hann „u.þ.b. 20-25 m norðaustur af hólnum“, þar sem sjóbúð (185-14) var áður „á kampinum milli Miðengis og Garða [...] Af heimaþólki var hann bara nefndur Brunnur. Vont vatn þótti í honum og saltblandað.“ (Bls. 7).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A157 / Garðaland B149.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 53. Völvuleiði M-117897 187-15. (GS)

117897 187 - 15

Sérheiti: Völvuleiði

Hlutverk: Legstaður

Tegund: Dys

Staðsetning: X: 354645630 Y: 401502509

Staðhættir

Í Fornleifaskýrslu sinni árið 1820 segir séra Markús Magnússon: „Hér eru engir haugar eða fornmannaleiði nema ef telja skyldi hér fyrir ofan prestssetrið á Garðaholti það sem kallað er Völvuleiði, sem fornar sagnir eru um að þar sé grafín Völva (spákona) sem farið hafi um í heiðni. En við leit finnst þar engar menjar eða leifar af nokkru

tagi.“ (Bls. 242). Við þetta gerir Kálund eftirfarandi athugasemd 1984: „Samkvæmt fornleifaskýrslu (1820) fundust á Álftanesi nokkrar fornaldargrafir, sennilega þó ekki raunsannar [...] meðal þeirra „völvuleiði“ [...]“ (bls. 19). Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Syðst á Garðaholti heitir Holtsendi, þar sem nú eru geysimiklar sandgrýfur. Það, sem mest ber á holtinu, er, að á því sunnarlega er smáhæð, sem heitir Völvuleiði.“ (Bls. 1). Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Svo var allmikil þúst kölluð austarlega á Holtinu. Þúst þessa bar all hátt.“ (B27). „Kirkjustígur [185-75] lá af Flatahrauni vestur eftir holtinu norðan við Völvuleiði og Torfavarða [185-49]“ (A30). Örnefnalýsing 1976-7 hefur þetta: „Þá á Miðengi land uppi á Garðaholti, og tilheyra því bæði Völvuleiði og Prestshóll [187-16] Á háholtinu, suðaustan við Garðaholtsveg (þ.e. vegarins (svo) yfir holtið), er þúfa, sem kölluð er Völvuleiði. Torfavarða var gegnt Völvuleiði, hinum megin við veginn.“ (Bls. 7, 14). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er Völvuleiði „uppi á háhæð vestan við Þjóðveginn út á Álftanes, sunnan vegar út að Görðum, syðst á Garðaholti“. Þar er miðlungsrýttur melur, nokkuð grösugur allt um kring. Hóllinn sést greinilega langt að, grænni en umhverfið og stendur hátt. Hann er grasi vaxinn en sjá má grjót og hola er í honum miðjum. Hann er um 11 m að lengd og breidd og snýr í austur (100°) út úr holunni. („1300-75“).

Heimildaskrá

Markús Magnússon: „Garðar á Álftanesi“. Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 fyrri hluti. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Rvk. 1983. Bls. 241-51.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A28-9 / Garðaland B26-7.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-75“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

P.E. Kristian Kálund: Íslenzkir sögustaðir 1. Sunnlendingafjórðungur. Íslenzk þýðing: Haraldur Matthíasson. Rvk. 1984.

117897 187 - 16

Sérheiti: Presthóll

Hlutverk: Huldufólksbústaður

Tegund: Álagablettur

Staðsetning: X: 3546135144 Y: 401816050

Staðhættir

Í Örnefnalýsingu 1958 segir: „Það, sem mest ber á holtinu, er, að á því sunnarlega er smáhæð, sem heitir Völvuleiði [187-15]. Heldur vestar heitir Torfavarða [185-49]. Enn vestar, austanvert, þar sem Garðavegur kemur á Álftanesveg, er grasi gróinn klapparhóll, ber að norðan og vestan. Þessi hóll heitir Presthóll. Þar hlóð sr. Jón Loftsson, sem hér var prestur 1562, vörðu og dvaldi þar öllum stundum.“ (Bls. 1-2). Skv. Örnefnaskrá 1964 er þetta „grágrýtisklapparhóll við vegamót Garðaholts- og Álftanesveg“ (A34) en í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Presthóll er stór kletthóll, klofinn endilangs, í krikanum austan við Garðaholtsveg, þar sem hann liggur af Álftanesvegi.“ (Bls. 14). Kristján Eldjárn skoðaði hólinn árið 1978: „Þar sem vegurinn út á Álftanes liggur yfir Garðaholtið er til vinstri handar (þegar út á nesid er ekið) dálftill kletthóll, (eða kannski réttara að segja klappahóll), sem heitir Presthóll. Um hann eru þjóðsögur og mun vera huldufólk í.“ Kannski Garðapresturinn hafi átt vingott við það en hóllinn hans er enn á sínum stað.

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A34 / Garðaland B33.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Kristján Eldjárn: Garðar, Garðahreppi, Gullbringusýslu. Minnisþingur úr skoðunarferð, dags. 20. sept. 1978.

Móakot

Saga

Móakot var hjáleiga frá Görðum, byggð úr landi Hlíðar um miðja 17. öld eða í minni manna sem lifðu þegar Jarðabók var gerð árið 1703. Þáverandi ábúandi hét Oddur Ásbjörnsson og voru fjórir í heimili.¹¹⁰ Í Manntali 1801 bjuggu hins vegar tveir bændur á jörðinni, Páll nokkur Ásgrímsson, „bonde af jordbrug og fiskerie“, ásamt konu, tveimur vinnumönnum, vinnukonu og hreppsómaga, svo og tómtúsmaðurinn Nikulás Guðmundsson ásamt konu, syni og hreppsómaga.¹¹¹

¹¹⁰ Manntal 1703: Bls.188-9.

¹¹¹ Manntal 1801: Bls. 357.

Mynd 54. Móakot. M-181140-189-1. (GS)

Skv. seinni Manntölum fækkaði fólkinu aftur eftir það. Árið 1816 höfðu hjónin Guðmundur Guðmundsson og Hlaðgerður Einarsdóttir tekið við og var hjá þeim ein vinnukona og niðursetningur.¹¹² 1845 var Guðmundur látinn en Hlaðgerður átræð að aldri orðin niðursetningur hjá nýrri fjölskyldu, Eyjúlfi Hendrikssyni, Guðrúnu Eyvindsdóttur og þremur börnum.¹¹³ Skv. Jarðatali tveimur árum síðar var ábúandi áfram einn og jörðin í eigu kirkjunnar,¹¹⁴ hún er nefnd í Jarðabók 1861¹¹⁵ og síðan í Fasteignabók 1932,¹¹⁶ enn kirkjujörð. Upp úr því fór hún þó í eyði skv. Örnefnalýsingu frá 1976-7 og skiptist túnið nú milli Hausastaðakots og Hlíðar.¹¹⁷

Náttúrufar og jarðabætur

Árið 1703 var dýrleiki jarðarinnar óviss en landskuld 40 álnir og galst með tveimur fiskavættum í kaupstað. Kúgildi var eitt og greitt fyrir það í smjöri eða þjónustulaunum til staðarhaldara sem uppbygndi það. Í bústofninum voru tvær kýr, hestur og hross og fóðruðust kýrnar naumlega. Um og eftir miðja 17. öldina átti ábúandi fjögurra manna

far hálf á móti Garðapresti og var formaður fyrir því en hvor lagði til helming kostnaðar. Ef menn brugðust á þetta far var honum hins vegar frjálst að „brúka sinn eigin bát, tveggja manna far, skilmálalaust“. Við gerð Jarðabókarinnar hafði þetta breyst þannig að mannlánið kvittaðist „með smíðum til fimm aura“ og Oddur hafði „frjálst orðlof að láta sína báta ganga, tveggja manna för eður þriggja“. Aðrar kvaðir voru dagsláttur sem einnig galst í smíðum, hrísshestur og hestlán. Bóndi varð sjálfur að leggja til húsavið „yfir 40 ár uppbótarlaust“ en hafði eldiviðartak af móskurði í nytjalandi staðarins. Árið 1847 var jarðardýrleiki enn óviss, landskuld hin sama og kúgildið áfram eitt en 1861 taldist jörðin 6,6 ný hundruð. Árið 1932 var verð hennar með húsakosti 33 hundruð kr., þar var einn sauður og 21 hross og úr 88 m² matjurtagörðum fengust 15 tonn. Móakotstún var lítill kýrgrasvöllur í kring um bæinn, skv. Túnakorti 1 ha árið 1918 en um þriðjungur norðan í því stórgrýttur. Túnið stækkaði í 1,3 ha áður en yfir lauk og gaf 72 hestburði af töðu. Það lá að sjónum og var sjógarður (189-11) þeim megin en girðingar milli þess og næstu bæjatúna. Norðvestan megin var spilda frá Hausastaðakoti og henni næst Hausastaðatún, norðan megin var auk Hausastaðakots þurrabúðin Grjóti (191-9) og austan megin Hlíð.

¹¹² Manntal 1816: Bls. 411.

¹¹³ Manntal 1845: Bls. 393.

¹¹⁴ J. Johnsen: Bls. 92.

¹¹⁵ Jarðabók 1861: Bls. 39.

¹¹⁶ Fasteignabók 1932: Bls. 23.

¹¹⁷ Kristján Eiríksson: Bls. 10.

Mynd 55. Móakot. M-181140 189-1. (GS)

Fornleifaskráning fyrir Móakot

181140 189 - 1

Sérheiti: Móakot

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

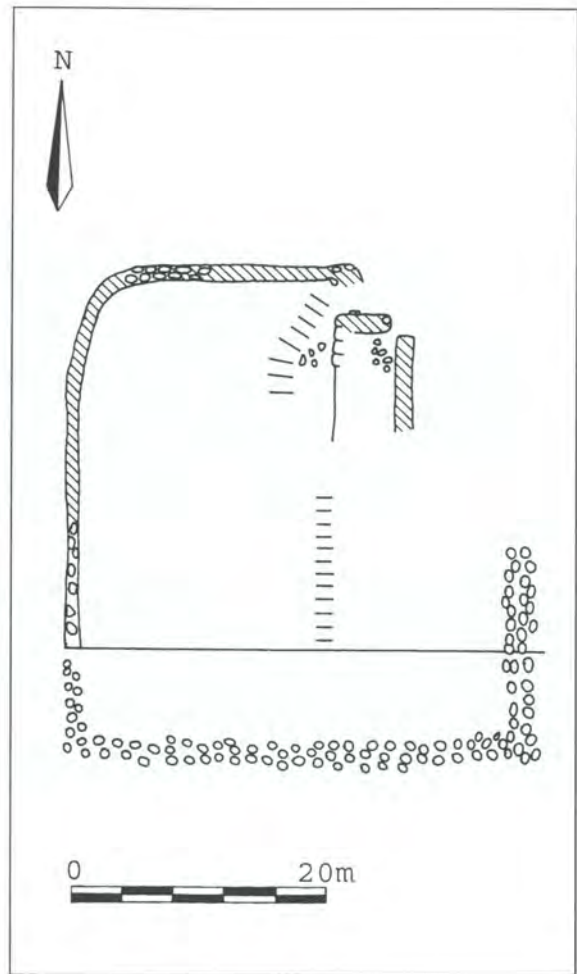
Staðsetning: X: 353429020 Y: 401927763

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést bæjarstæði Móakots nokkurn veginn í miðju túni, suðvestan Hausastaðakots og norðvestan Hlíðarbæja. Skv. Örnefnaskrá 1964 var býlið „hjáleiga frá Görðum. Ofar en Hlíð.“ (B143) en í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Móakot var u.þ.b 150 m suðvestur af Hausastaðakoti. Það fór í eyði um 1930. Svóltill blettur kringum kotið var nefndur Móakotstún. Bæjartóftirnar eru í landi Hausastaðakots, en túninu er skipt á milli Hlíðar og Hausastaðakots, og á Hlíð eystri hlutann.“ (Bls. 10). Við Fornleifaskráningu 1984 var Móakot staðsett „norðvestur af Grjóta, norðan við Hlíð [...] slétt tún fyrir vestan og norðan - aflíðandi gróin en grýtt brekka að baki“ („1300-25“).

Lýsing

Á Túnakortinu hólfast bærinn í fernt, byggingarfenið er torf en standpíl á tveimur framhúsum, stærstu hólfunum, en þau snúa suðvestur að sjónum. Það kemur heim við lýsingu skrásetjara sem segir lengd bæjarhúsa til vesturs vera 5,85 m og þau hafa vísað göflum út á sjó. Aðeins mótar fyrir veggjum, um 1 m á breidd. Skv. Fasteignabók stóð þessi torfbær enn árið 1932 (bls. 23).

Teikn. 19. Móakot 181140 189-1.

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Gardahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Gardahverfi A139 / Gardaland B143.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-25“. Fornleifaskráning í Gardabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Gardahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Gardahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181140 189 - 2

Hlutverk: Útihús

Tegund: Tóftir

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353446420 Y: 401979929

Mynd 56. Tóftir M-181140 189-2. (RT)

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir tvö samföst útihús úr torfi bak við og norðaustan bæjarins (189-1). Ekki er alveg ljóst hvort þessi þúst séu leifar af útihúsum.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Mynd 57. Tóftir M-181140 189-2. (RT)

181140 189 - 3

Hlutverk: Hlandfor

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353429020 Y: 401927763

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er svolítil for eða skólpgryfja úr steini rétt aftan við vestasta bæjarhúsið (189-1).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181140 189 - 4

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353429020 Y: 401927763

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir kálgarða suðvestan, sunnan og suðaustan bæjarins (189-1) en skv. Fornleifaskráningu 1984 eru hleðslur kálgarðs og kartöflugarðs vestur af bæjarhúsalengjunni („1300-25“).

Lýsing

Kálgarðurinn er beint vestur af hústóftinni en í suðurenda hans aflangur kartöflugarður og girðing milli þeirra. Frá húsinu eru um 26 m að vesturvegg kálgarðsins og 3 m í norðurvegginn sem er um 29 m langur að girðingu. Garðurinn virðist opinn til austurs. Stallur hefur myndast við frambrún kálgarðshleðslunnar. Kartöflugarðurinn er um 34 x 7 m að innanmáli með stefnuna vestur-austur. Garðveggir eru 1-1,5 m á breidd, grjót-hlaðnir í austurhlutanum.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-25“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands. Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181140 189 - 5

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Brunnur

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353446420 Y: 401979929

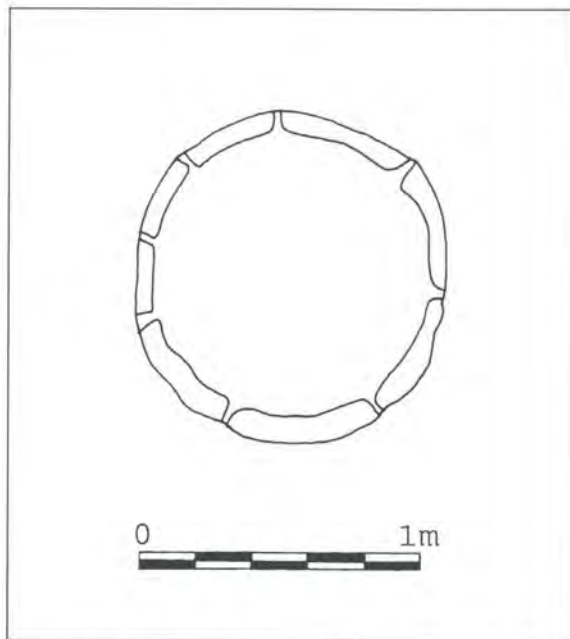
Staðhættir

Í þýfi um 17 m norðaustur frá Móakoti fannst við Fornleifaskráningu 1984 brunnur. Hann er hringlaga, um 1 m í þvermál og 1,5 m niður að vatnsyfirborði. Hann er hlaðinn úr grjóti og stendur opinn en gaddavír hefur verið settur fyrir („1300-58“).

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-58“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Teikn. 20. Móakot 181140 189-5. Brunnur.

181140 189 - 6

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353393850 Y: 401881516

Staðhættir

Túnakortið 1918 sýnir götu sem liggur frá bæjarhúsum (189-1), suðvestur milli kálgarða (189-4) og niður að hliði í sjógarðinum (189-11) þar sem líklega er Móakotsvör (189-8).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181140 189 - 7

Sérheiti: Móakotsbúð

Hlutverk: Sjóbúð?

Tegund: Heimild

Staðhættir

Móakotsbúð var við Skiptivöllinn á Hausastaðakambi, búð og hjallur frá Móakoti (G.R.G: 125 o.þ.tilv.rr).

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

181140 189 - 8

Sérheiti: Móakotsvör

Hlutverk: Vör

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353330913 Y: 401851178

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 virðist mega sjá vör fyrir enda götunnar (189-6) sem liggur frá Móakoti að sjó. Skv. Örnefnaskrá 1964 var Móakotsvör „nokkru sunnar en Hausastaðavör [190-12] vestust varanna, innan Hausastaðagranda [190-14]“ og Móakotsklappir eða Móakotssker voru „rétt við Móakotsvörina“ (A199, 205-6/B189). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Móakotsvör er beint niður undan tóftunum“, þ.e. bæjatóftunum (189-1). „Hausastaðakotsvör er litlu vestar [191-17]“ (bls. 10).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfthaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A199, 205-6 / Garðaland B189, 195-6.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181140 189 - 9

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353429020 Y: 401927763

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 liggur gata frá Móakoti yfir að Hlíðarbæjum (188-1/2).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181140 189 - 10

Hlutverk: Traðir

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353573775 Y: 401917774

Staðhættir

Skv. Túnakorti 1918 liggja traðir úr austurhorni Móakotstúns beint norðaustur framhjá Grjóta (191-9) og út að hliði í Garðatúngarði (185-42) sem í Örnefnaskrá 1964 er nefnt Móakotshlið eða Grjótahlið (B145).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A141-2 / Garðaland B145.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

117892 189 - 11

Hlutverk: Varnargarður, Landamerki

Tegund: Garðlag

Horfin: Að hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Landbrot /Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353357199 Y: 401902974

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 sést að girt er kringum allt Móakotstún og liggur sjógarður eftir sjávarkampinum. Skv. Fasteignabók var þar túngarður og hagagirðing árið 1932 (bls. 23). Hluti varnargarðsins fannst við Fornleifaskráningu 1984: „Niður við sjóinn vestan við Hlíð [...] Fallega hlaðinn grjótgarður“, um 1,2 m á hæð og 1,5 m á breidd og nær frá girðingu milli Hlíðar og Grjóta („1300-42“).

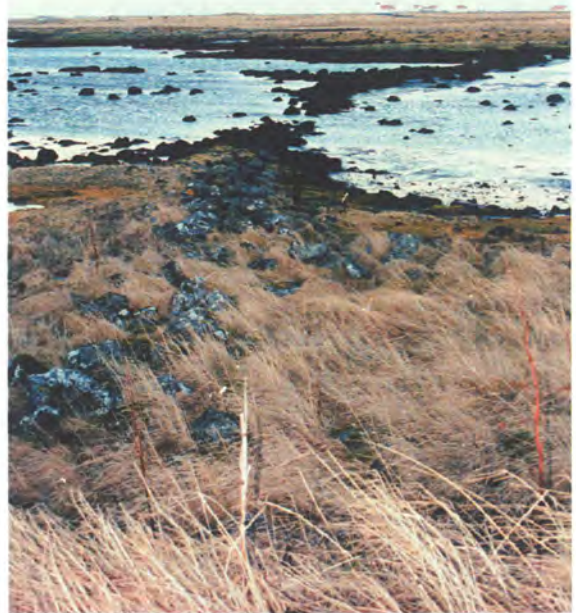
Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-42“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.

Mynd 58. Varnargarður M-181140 189-11. (GS)

Mynd 59. Landamerkjagarður M-181140 189-11. (RT)

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Nýibær

Saga

Nýjabæjar er fyrst getið í Jarðaskrá Garðakirkju árið 1565, þá leigður Guðmundi.¹¹⁸ Í Jarðabók 1703 er svo talað um hálfbýli með hálftrúarsvar sem Guðmundar tveir, Ólafsson og Bjarnarson, skiptu til helminga, þrír heimilismenn hjá þeim fyrrnefnda en fimm hjá þeim síðarnefnda.¹¹⁹ Í Manntali tæpri öld síðar 1801 voru heimilin hins vegar orðin fjögur. Jarðnyt höfðu Þorvaldur Magnússon og kona hans Guðrún Ásgrímsdóttir, hjá þeim fóstursonur og vinnukona. Auk þeirra var húsfólk sem lifði alfarið af fiskveiðum, annars vegar hjónin Magnús Jónsson og Borghildur Jónsdóttir, hins vegar Brynjólfur Sveinsson og Guðrún Þorleifsdóttir sem áttu tveggja ára barn.

Sérstöðu hafði Þorkell Þorkelsson smiður sem lifði af handverki sínu og hafði þrjá í heimili.¹²⁰

¹¹⁸ Ísl. fbrs. XIV: Bls. 437.

¹¹⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: Bls. 184.

¹²⁰ Manntal 1801: Bls. 358-9.

Flestallt þetta fólk fór annað á næstu 15 árum og settust þau Brynjólfur og Guðrún að í Sjávangötu (185-10). Sjálfur var Þorvaldur bóndi þó enn búsettur í Nýjabæ þegar Manntal var tekið árið 1816 og giftur í annað sinn. Eiginkonan Vilborg Jónsdóttir hafði með sér þrjú uppkomin börn og einnig var á heimilinu Guðrún, niðurseta á miðjum aldri.¹²¹ Í Manntali 1845 voru ábúendur tveir, Jón Gíslason sem hafði gras og Sveinbjörn Jónsson fiskari, hvor um sig með sex í heimili. Hjá Sveinbirni bjuggu meðal annarra Sigríður Þorsteinsdóttir húskona og 25 ára gamall sonur hennar.¹²² Þegar Jarðatal var tekið 1847 var ábúandi þó aftur aðeins einn en Nýibær áfram kirkjueign,¹²³ einnig nefndur í Jarðabók árið 1961¹²⁴ og í Fasteignabókum 1932¹²⁵ og 1942-44.¹²⁶ Skv. Fasteignamati ríkisins er jörðin enn í ábúð og nú í eigu Ragnheiðar Jónsdóttur.

Náttúrufar og jarðabætur

Árið 1565 galt ábúandi í landskuld þrjár fiskavættir, vallarslátt og skipsróður allt árið en jörðinni fylgdi eitt kúgildi. 1703 var jarðardýrleiki óviss og landskuld 80 álnir eða 40 á hvorn ábúanda, borguð með þremur vættum fiska og vallarslætti. Báðir höfðu tvö leigukúgildi sem þeir guldu með smjöri að frádregnum 5 álnum fyrir fæði sláttumannsins. Bar staðarhaldara að uppyngja kúgildin. Nafnarnir Ólafsson og Bjarnarson höfðu engan kvikfénað annan en fóðrast kunnu naumlega þrjár kýr. Kvaðir voru dagsláttur af hvorum, hrísshestur og hestlán. Mannslán sem var eitt af allri jörðinni guldu þeir þetta ár með hálfum skipshlut af eigin bátum en höfðu frí skipsuppsátur í Nýjabæjarvör (184-12) í fjörunni neðan Bakka. Þeir lögðu sjálfir við til húsabótar en nutu skógartaks, eldingartorfs og annarra þvílíkra hlunninda úr landi Garða. Árið 1847 var dýrleiki jarðarinnar enn óviss en þar voru tvö kúgildi. 1861 var jörðin talin 10,4 ný hundruð. Þegar kom fram á næstu öld var landverðið með húsakosti 44-5 hundruð kr. Árið 1932 voru kúgildin þrjú, á jörðinni 30 sauðir og tvö hross og afrakstur 1200 m² matjurtagarða 20 tunnur. 1942-4 átti jörðin í kvikfénaði fimm nautgripi, 42 sauði og eitt hross og í matjurtum fengust 25 tunnur. Stundað var útræði og hrognkelsaveiði og mór hafður í eldivið.

¹²¹ Manntal 1816: Bls. 409.

¹²² Manntal 1845: Bls. 395-6.

¹²³ J. Johnsens: Bls. 92.

¹²⁴ Jarðabók 1961: Bls. 38.

¹²⁵ Fasteignabók 1932: Bls. 23.

¹²⁶ Fasteignabók 1942-1944: Bls. 81.

Nýjabæjartún var allstórt, 1,9 ha þegar Túnakort var gert árið 1918 og stækkaði á fjórtán árum í 2,2 ha sem gáfu 112 töðuhestburði en 170 árin 1942-4. Jörðin er með þeim syðstu í Garðahverfi, fjær sjónum, austur upp við Garðatúngarð (184-11), með Dysjamýri (185-70) þar fyrir utan. Handan túngarðsins er nú nýbýlið Grund. Norðan megin Nýjabæjartúns er svo girðing að Króki og Görðum en vestan megin að Pálshúsum.

Örnefni

Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Vestur af Bakkabryggju [182-11] er Nýjabæjarsker. Í mestu fjörunum kemur upp grandir sem hægt er að ganga eftir frá Bakkabryggju út í Nýjabæjarsker. Sögn er um að bærinn í Nýjabæ hafi fyrir löngu staðið úti í Nýjabæjarskeri. Það fer í kaf með öllum flóðum.“

Fornleifaskráning fyrir Nýjabæ

117898-184 - 1

Sérheiti: Nýibær

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarstæði

Horfin: Að hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 354000967 Y: 401400369

Staðhættir

Á Túnakorti má sjá stæði Nýjabæjar með þyrpingu húsa og garða norðarlega í Nýjabæjartúni. Bærinn er úr torfi og hólfast í þrennt með stefnu suðvestur-norðaustur. Í Örnefnaskrá 1964 segir að hann sé „neðar í túni en Krókur“ (185-27) (A74) og Örnefnalýsing 1976-7 bætir við: „Nýibær er upp af Pálshúsum, og liggja túnin saman. Hlaða og fjós eru rétt austur af gamla húsinu. Nú hefur nýtt hús verið byggt í Nýjabæ í túnjaðrinum austur við veginn. Nýbýlið Grund, sem byggt var nálægt 1950, er ofan og austan við túngarðinn. Því fylgir ekki grasnyt, aðeins lítil lóð. „ (Bl. 5). Skv. Fasteignabókum var komið timburhús í Nýjabæ árið 1932 (bls. 23) og járnvarið 1942-4 ef ekki fyrr (bls. 81). Núverandi íbúðarhús hefur vafalaust raskað eldri byggingaleifum. Erfitt er að meta hvort einhverjar leifar bæjarhúsanna geti enn leynst undir sverðinum.

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu

samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkv. lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A74 / Garðaland B70. Bæjartal A478 / B463.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 2

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353429020 Y: 401927763

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er útihús úr steini norðvestan við bæinn (184-1). Það skiptist í tvennt og er annað hólfíð aflangt en hitt minna og ferningslaga. Stefnan er norðvestur-suðaustur.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 3

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353429020 Y: 401927763

Staðhættir

Við norðurhorn bæjarins (184-1) er á Túnakorti 1918 útihús úr torfi, aflangt og tvískipt og hefur stefnuna suðaustur-norðvestur. Ekki sjást nú leifar þess.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 4

Hlutverk: Hlandfor

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353429020 Y: 401927763

Staðhættir

Rétt austan við torfútihúsið (184-3) sýnir Túnakortið 1918 lítið ferhyrnt mannvirki sem gæti verið for eða skólpgryfja. Ekki sjást nú leifar þess.

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 5

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Horfin: Að hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 354004517 Y: 401382472

Staðhættir

Á Túnakortinu 1918 má sjá garða með hlöðnum veggjum liggja kringum bæjarhúsin (184-1-3).

Heimildaskrá

Uppdráttur af tünnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 6

Sérheiti: Nýjabæjarbrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353975502 Y: 401377226

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 var „allgott vatnsból, Nýjabæjarbrunnur, „rétt neðan til við bæinn“ (184-1) (B75). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 var það „u.þ.b 40-50 m suður af gamla bænum í Nýjabæ“ (bls. 5). Brunnurinn er ekki sýndur á Túnakorti.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A77 / Garðaland B75.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

117898 184 - 7**Sérheiti:** Nýjabæjarbrunnata**Hlutverk:** Leið**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 353330913 Y: 401851178**Staðhættir**

Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Nýjabæjarbrunnata: Hún lá frá Brunninum [184-6] heim til bæjar [184-1] og fjóss.“ (B76).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A78 / Garðaland B76.

117898 184 - 8**Hlutverk:** Útihús**Tegund:** Heimild**Horfin:** Já**Staðsetning:** X: 353330913 Y: 401851178**Staðhættir**

Á Túnakortinu 1918 má sjá útihús við garðsenda austan megin í túninu, líklega úr steini.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 9**Sérheiti:** Nýjabæjartraðir**Hlutverk:** Traðir**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 354036367 Y: 401345433**Staðhættir**

Á Túnakorti 1918 má sjá götu sem liggur suður að hliði á Garðatúngarði (184-11) og eru þetta líklega Nýjabæjartraðir sem nefndar eru í Örnefnaskrá 1964: „Þær lágu heima frá bæ út að hliði túngarðsins“, þ.e. Nýjabæjarhliði sem „var aðalhlið eystri bæja hverfisins“ (A76, 79) en þangað lágu líka Pálshúsatraðir (183-7) og Dysjatraðir (181-10).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A76, 79 / Garðaland B72-3.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 10**Sérheiti:** Stöðullinn**Hlutverk:** Kvíar**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 354070860 Y: 401314476**Staðhættir**

Í Örnefnaskrá 1964 segir um Stöðulinn: „Hann var við Nýjabæjarhlið. Var Stöðull fyrir alla bæina Nýjabæ, Pálshús, Bakka og Dysjar.“ (B74).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A80 / Garðaland B74.

117898 184 - 11**Sérheiti:** Garðatúngarður**Hlutverk:** Túngarður, Landamerki**Tegund:** Garðlag**Horfin:** Að hluta**Hættumat:** Mikil hætta**Hættuorsök:** Verklegar framkvæmdir**Staðsetning:** X: 353975466 Y: 401442843**Staðhættir**

Á Túnakorti 1918 má sjá að girt er kringum Nýjabæ alla leið. Milli hans og Pálshúsa sýnist vera girðing en garður gegnt Króki (185-27) og meðfram austur- og suðurhliðum túnsins sem snúa út frá hverfinu liggur Garðatúngarður. Skv. Fasteignabók er túngarður og hagagirðing umhverfis Nýjabæ árið 1932 (bls. 23).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.

117898 184 - 12**Sérheiti:** Nýjabæjarvör**Hlutverk:** Uppsátur**Tegund:** Heimild**Horfin:** Já**Hættuorsök:** Landbrot**Staðsetning:** X: 353912185 Y: 400962408

Staðhættir

Í Jarðabók 1703 segir: „Skipsuppsátur heyrir þessu býli til í Bakkavörum frí.“ (Bls. 185). Þegar fram leið hefur þó verið farið að kenna vörina við Nýjabæ og hefur hún verið rétt við Bakkavör (182-12), vestan Dysjavarar (181-14) (G.R.G.: 129 o.þ. til v.r.). Ekki sjást neinar leifar af vörinni og að öllum líkindum hefur hún horfin vegna landbrots.

Heimildaskrá

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar Safn til sögu Garðabæjar III. Garðab. 2001.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

Pálshús

Saga

Pálshús birtast fyrst í Jarðaskrá Garðakirkju árið 1565, hjáleiga frá Görðum byggð Herjólfu.¹²⁷ Í Jarðabók 1703 eru þau sögð „hjáleiga fyrirsvarslaus“, ábúandi Loftur Jónsson¹²⁸ og skv. Manntali sama árs fimm heimilismenn auk hans: eiginkonan Aldís Ormsdóttir, þrjú börn og tvítugur „vinnupiltur“.¹²⁹ Þegar Manntal var tekið 1801 bjuggu í Pálshúsum hjónin Jón Magnússon og Guðrún Þorbjörnsdóttir ásamt fimm manns¹³⁰ en í seinni Manntölum hafði heldur fjölgað í húsunum. Árið 1816 voru þar Höskuldur Þorsteinsson og Kristrún Guðlaugsdóttir með fjögur börn og vinnufólk, heimilismenn 12 talsins.¹³¹ Höskuldur var enn bóndi í Pálshúsum 1845 en virðist hafa misst konuna því hún er ekki nefnd. Yngsti sonurinn, Jón, var orðinn hafnsögumaður á Bakka (182-10) og eldri börnin hafa væntanlega líka verið flutt að heiman. Bóndi var hins vegar kominn með 12 ára gamlan fósturson og á heimilinu voru tvær nýjar vinnukonur, nýr vinnumaður og tveir niðursetningar. Í ónafngreindu tómthúsi bjuggu Eyjólfur Guðmundsson fiskari, Sólveig Einarisdóttir vinnukona og sonur þeirra, Guðmundur.¹³² Skv. Jarðatali var þó aðeins einn ábúandi í Pálshúsum árið 1847, þau voru enn í eigu kirkjunnar (bls. 93), nefnd í Jarðabók 1861

(bls. 38) og svo í Fasteignabókum 1932 (bls. 23) og 1942-4 (bls. 81), kirkjujarðir sem áður. Skv. Fasteignamati ríkisins eru þau enn í byggð og skráður eigandi Jósep Guðjónsson.

Náttúrufar og jarðabætur

Árið 1565 leigði Herjólfur Pálshús fyrir þrjár fiskavættir og réri auk þess fyrir skipi Garða eftir vilja Jóns Loftssonar staðarhaldara. Kúgildi var eitt. Árið 1703 var jarðardýrleiki óviss en 45 álna landskuld galt Loftur með tveimur fjórðungum fiska í kaupstað. Leigukúgildi var enn eitt, borgað í fiski eða smjöri til séra Ólafs í Görðum sem á móti bar að uppþingja það. Í kvikfénaði átti jörðin tvær kýr og fódraði þær, eina ær, veturgamlan sauð, lamb og eitt hross. Miðað við einbýli voru kvaðir sérlega miklar á Pálshúsum: dagsláttur, tveggja daga hestlán, hrísshestur tekinn í almennungi og mannlán árið um kring. Bóndi varð að láta eina vinnupiltinn sinn róa til fiskjar á skipi prestsins og þurfti auk þess líkt og á fyrri öldum sjálfur að vera formaður. Lofti var því gert nánast ómögulegt að manna eigin bát og þar eð hann mátti ekki heldur taka inn aðkomuskip verður ekki séð að uppsátur jarðarinnar í Pálshúsavör (183-11) hafi nýst honum. Hann lagði loks sjálfur efni til húsabótar en sótti eldivið í torf og skóg Garða. Árið 1847 var verðmæti jarðarinnar enn óvíst, landskuld hin sama og kúgildi eitt en 1861 var hún talin 10,8 ný hundruð. 1932 var verðið 85 hundruð kr., kúgildin voru orðin þrjú, 90 sauðir og tvö hross. Úr 900 m² görðum fengust 15 tunnur matjurta. 1942-4 hafði jarðarverðið hækkað í 96 hundruð kr., bústofninn taldi sjö nautgripa, 70 sauði og eitt hross og garðarnir gáfu 19 tunnur. Pálshúsatún var frekar stórt, stækkaði á tímabilinu 1918-32 úr 1,5 í 2,2 ha og líklega enn meir næsta áratuginn því þá jókst heyaflinn úr 90 töðuhestburðum í 220. Skv. Örnefnaskrá 1964 skiptist túnið í Vesturtún og Austurtún en austast hét Pálshúsagerði (183-6) (B78-81). Þeim megin lágu Pálshús að hluta að Garðatúngarði (185-42) og Dysjamýri (185-70) en norðaustur var garður eða girðing milli þeirra og Nýjabæjar. Við norðurjaðar túnsins var Garðamýri (185-21) og handan hennar Garðar sjálfir. Að vestan var girt gegnt Bakka og að sunnan gegnt Dysjum.

¹²⁷ Ísl. fbrs. XIV: Bls. 438.

¹²⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: Bls. 85.

¹²⁹ Manntal 1703. Bls. 359.

¹³⁰ Manntal 1801: Bls. 359.

¹³¹ Manntal 1816: Bls. 408.

¹³² Manntal 1845: Bls. 396.

Fornleifaskráning fyrir Pálshús

117899 183 - 1

Sérheiti: Pálshús

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Mannvirki

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Á Túnakorti árið 1918 má sjá bæjarstæði Pálshúsa austan megin í túninu. Bærinn er byggður úr torfi og hólfast í fimm hluta með stefnu nokkurn veginn suður-norður. Skv. Fasteignabókum er komið timburhús árið 1932 (bls. 23), járnvarið 1942-4 eða fyrr (bls. 81). Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Pálshús: Hjáleiga frá Garðastað neðan til við Nýjabæ, þar á bala.“ (B77). Skv. Örnefnalýsingu 1976-7 eru Pálshús „skammt norðan Dysja, en lengra frá sjónum“ (bls. 4).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938. 1942-1944.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A81 / Garðaland B77.

Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117899 183 - 2

Hlutverk: Garður

Tegund: Heimild

Horfin: Að hluta

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 er ferhyrndur garður með hlöðnum veggjum austan Pálshúsabæjar (183-1).

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117899 183 - 3

Hlutverk: Útihús, Garður

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Sunnan megin við bæinn (183-1) sýnir Túnakortið 1918 útihús úr torfi samfast garði með hlöðnum veggjum.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117899 183 - 4

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Suðvestan bæjarins (183-1), milli tveggja garða (183-3/5), má á Túnakortinu 1918 sjá tvískipt útihús úr timbri.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117899 183 - 5

Hlutverk: Garður, Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Vestan megin við bæinn (183-1) sýnir Túnakortið 1918 ferhyrndan garð og sýnist vera tóft af útihúsi við suðurenda hans.

Heimildaskrá

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117899 183 - 6

Sérheiti: Pálshúsagerði

Hlutverk: Akur?

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 segir um Pálshúsagerði: „Svo var hluti túnsins nær Austurtúngarði Garðastaðar kallaður. Bendir það til akuryrkju?“ (B81).

117899 183 – 7

Sérheiti: Pálshúsatraðir

Hlutverk: Traðir

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 354027121 Y: 401323403

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá traðir sem liggja austur frá Pálshúsum og kvíslast síðan í norðaustur að hliði á Garðatúngarði á mörkum við Nýjabæ og í suður að Dysjum. Skv. Örnefnaskrá 1964 lágu Pálshúsatraðir „heiman frá bæ niður að Dysjatröðum [181-10] austur í hlið á Garðastaðartúngarði [...] sem þénaði einnig Dysjum og Bakka.“ Pálshúshlið hét það og var trúlega sama og Nýjabæjarhlið (184-9) sem var.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A88-9 / Garðaland B85-6.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.

117899 183 – 8

Sérheiti: Pálshúsabrunnur

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 er Pálshúsabrunnur „rétt fyrir ofan bæinn. Allgott vatnsból“ (B83). Hann sést ekki á Túnakorti.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A86 / Garðaland B83.

117899 183 – 9

Sérheiti: Pálshúsabrunngata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353950624 Y: 401245105

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 segir: „Pálshúsabrunngata: Gatan lá frá brunninum heim á bæ.“ (B84).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A87 / Garðaland B84.

117899 183 – 10

Sérheiti: Pálshúsasjávargata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353793310 Y: 401151394

Staðhættir

Bakkahryggur var skv. Örnefnaskrá 1964 „hryggur er lá eftir vesturtúninu heiman frá bæ allt niður undir Bakka“ og Pálshúsasjávargata „lá fram Bakkahrygg að sjó í Pálshúsavör“. (B82, 87).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A90-91 / Garðaland B87, 82.

117899 183 – 11

Sérheiti: Pálshúsavör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Landbrot

Staðsetning: X: 353674860 Y: 401053367

Staðhættir

Í Jarðabók 1703 segir um réttindi ábúanda í Pálshúsum: „Uppsátur hefur staðarhaldarinn unt hönum hjer til þar sem heita Pálshúsavarir. En inn-tökuskip má hann engin taka.“ (Bl. 184). Skv. Örnefnaskrá 1964 var Pálshúsavör í smá viki austan Bakkabæjar, eða „austan til við lítið nef í Bakkafjöru“. (A117).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A117 / Garðaland B114.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III bindi.

Mynd 60. Ráðagerði R-181137 186-1. (GS)

Ráðagerði

Saga

Ráðagerði er fyrst nefnt í Jarðabók árið 1703, þá hjáleiga frá Görðum. Þjuggu tveir ábúendur á sín hvorum helmingi, Stígur Jónsson og ekkjan Halldóra Illugadóttir, hvort með tvo heimilismenn.¹³³ Í Manntali 1801 bjó þar svo Tómas Tómasson gullsmiður, bóndi og útgerðarmaður, með níu í heimili.¹³⁴ Í Manntali 1816 hafði Illugi Brynjólfsson tekið við ábúð ásamt konu sinni Flórentínu Jónsdóttur og voru heimilismenn alls 11, auk vinnufólks þrjú lítil börn, húskonan Valgerður Ögmundsdóttir og tvær dætur hennar.¹³⁵ Þegar Manntal var tekið 29 árum síðar var þetta fólk flest farið, Guðríður, dóttir þeirra Illuga og Flórentínu, var orðin vinnukona hjá séra Árna og Sigríði prestsfrú í Görðum en Tómas Gíslason og Signý Eiríksdóttir höfðu tekið við búskap í Ráðagerði. Sjö aðrir voru í heimili og þeirra á meðal raunar Illugi, gamli húsbóndinn, orðinn 69 ára og lifði af vinnu sinni. Annar ábúandi var silfursmiðurinn Sigurður Benediktsson með sjö í heimili.¹³⁶ Árið 1847 voru enn tveir bændur á þessari Garðakirkjufjörð,¹³⁷ hún er nefnd í

¹³³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: Bls. 85.

¹³⁴ Manntal 1801: Bls. 356.

¹³⁵ Manntal 1816: Bls. 410.

¹³⁶ Manntal 1845: Bls. 395.

¹³⁷ J. Johnsens: Bls. 92.

Jarðabók 1861¹³⁸ en síðan ekki. Túnakort sýnir árið 1918 bæ þar sem Ráðagerði á að hafa verið en án nafns og gæti það bent til að býlið hafi verið komið í eyði á þeim tíma.

Náttúrufar og jarðabætur

Árið 1703 var jarðardýrleiki óviss en landskuld 30 álnir hjá hvorum ábúanda og galst með fiski í kaupstað. Leigukúgildi voru tvö og séra Ólafi Péturssyni borgað með fiski eða smjöri en hann upp-yngdi þau. Halldóra og Stígur höfðu hvort um sig eina kýr. Kvaðir voru mannlán af báðum árið um kring, dagslættir, hrísshestar og hestlán. Garðar lögðu við til húsabótar og jörðin hafði móskurð í landi þeirra. Árið 1847 var jarðardýrleiki enn óviss, landskuldin hafði hækkað um helming en kúgildin voru tvö sem áður. 1861 var jörðin talin 9,9 ný hundruð. Rétt norðvestan við Ráðagerði, upp við túngarð, var Háteigur og höfðu býlin sameiginlegt tún sem var þó framan af kennt við Ráðagerði. Austan og sunnan megin var túnið frá Görðum en suðvestan megin Miðengi.

Örnefni

Í forlið nafnsins Ráðagerði virðist vera orðið ráði en það vísaði í fornu máli sérstaklega til galtar sem hluta svínahjarðar¹³⁹. Nafnið sker sig að þessu leyti

¹³⁸ Jarðabók 1861: Bls. 38.

¹³⁹ Björn M. Olsen: Bls. 96.

frá öðrum svona nöfnum í Garðahverfi því gerðin þar eru ekki kennd við skepnur heldur við þau býli sem þau tilheyra t.d. Götugerði (188-7), Grjóta-gerði (191-9) og Köldukinnargerði (190-27). Þessi nöfn eiga auk þess ekki við býlin sjálf heldur raunveruleg grjóthlaðin gerði. Sams konar grjótgerði sem varðveitt er við Ráðagerðisbæinn (1886-1) hefur hins vegar fengið nafnið Ráðagerðisgarður (186-2) og hlýtur sá a.m.k. að vera yngri en það Ráðagerði sem hann er kenndur við. Þótt sjálft býlið Ráðagerði sé e.t.v. ekki mjög gamalt gæti nafnið þannig verið eldra og virðist trúlegt að upprunalega hafi það átt við gerði þar sem farið hefur fram svínarækt. Þess má geta að á suðvesturhorni landsins heita þrjár bæir Ráðagerði og einn í Rangárvallasýslu.

Fornleifaskráning fyrir Ráðagerði

181137 186 - 1

Sérheiti: Ráðagerði

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarstæði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353774035 Y: 401678105

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá hús úr steini eða torfi ofarlega í túninu rétt suðaustan Háteigs (185-37) og Götu (188-16), norðvestan Garða. Húsið hefur stefnuna norðvestur-suðaustur og kálgarðar (186-2) eru til hliðar við það en líklega er þetta bæjarstæði Ráðagerðis sem nefnt er í Örnefnalýsingu 1958 (bls. 3) og síðan í Örnefnaskrá 1964: „Fyrir um býli, hjáleiga frá Görðum, stendur ofar en Gata [...]“ litlu austar en Háteigur sem það liggur nú undir. (Gl. B120, Bt. A490, B476). Í Örnefnalýsingu 1976-7 segir: „Ráðagerði var í Háteigstúni nærri túngarði milli Garða og Háteigs, neðanhallt við húsið í Háteigi. Það er farið í eyði fyrir lifandi löngu.“ (Bl. 6). Skv. Fornleifaskráningu 1984 er þetta í grösugum aflíðandi halla á milli Háteigs og Garðakirkju. Um 19,15 m frá garðhleðslu sem þarna er sést óljós steinaröð, líklega frambrún bæjarins. „Tvær grjóthrúgur eru í sömu línu.“ („1300-47“).

Heimildaskrá

Ari Gíslason: Örnefnalýsing Garðahverfis. 1958.
Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi:

Mynd 61. Ráðagerðisgarður R-181137 186-2. (RT)

Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964.
Garðahverfi A126 / Garðaland B120, Bæjatal A490 / B475-6.

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-47“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181137 186 - 2

Sérheiti: Ráðagerðisgarður

Hlutverk: Garður

Tegund: Gerði

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Verklegar framkvæmdir

Staðsetning: X: 353774035 Y: 401678105

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 má sjá tvískiptan kálgarð með hlöðnum veggjum austan og sunnan við Ráðagerðisbæinn (186-1) og er það e.t.v. kartöflugarður sem tilgreindur er í Örnefnalýsingu 1976-7 „með grjótgarði í kring, nefndur Ráðagerðisgarður.“ Skv. Fornleifaskráningu 1984 er þetta ferhyrnd garðhleðsla, um 33 x 21,8 m að stærð, veggir 23,4 m á breidd og hefur eins og á Túnakortinu stefnuna suðvestur-norðaustur. („1300-47“). Garðurinn er enn uppistandandi.

Heimildaskrá

Guðrún Sveinbjarnardóttir: „1300-47“. Fornleifaskráning í Garðabæ 1984. Þjóðminjasafn Íslands.
Kristján Eiríksson: Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna. 1976-7.

Uppdráttur af túnnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181137 186 - 3

Sérheiti: Ráðagerðistraðir

Hlutverk: Traðir

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353774035 Y: 401678105

Staðhættir

Skv. Örnefnaskrá 1964 lágú Ráðagerðistraðir „heiman frá bæ upp í Garðatúngarð“ og um Ráðagerðishlíð (A129-30/B123-4). Þær sjást ekki á Túnakorti.

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A129-30 / Garðaland B123-4.

181137 186 - 4

Hlutverk: Þingstaður?

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðsetning: X: 353774035 Y: 401678105

Staðhættir

Lýsingu Garðaprestakalls 1842 segir: „Gerði tvö, sem sumir ætla, að séu dómhringir, finnast. Hið annað á Hofsstöðum, hitt í Ráðagerðistúni, sem er næsti bær við Garða.“ (Bls. 218). Hinn gamli þingstaður Álftnesinga var þó í dómhring (190-6) á Hausastöðum áður en hann var fluttur að Görðum eftir konungstilskipun 23. feb. 1816. Ekki fundust neinar minjar við vettvangsskráninguna en leifar af gerðinu geta leynst undir sverðinum.

Heimildaskrá

Árni Helgason: „Lýsing Garðaprestakalls 1842“. Sýslulýsingar og sóknalýsingar Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III. Félagið Ingólfur gaf út Rvk. 1937-9. Bls. 197-220.

181137 186 - 5

Sérheiti: Ráðagerðistúngarður

Hlutverk: Túngarður, Landamerki

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353774035 Y: 401678105

Staðhættir

Á Túnakorti 1918 eru Ráðagerði og Háteigur saman í túni og girt í kring á alla vegu. Norðaustan megin er Garðatúngarður, suðaustan megin gegnt Görðum er girðing og norðvestan megin Ráðagerðistúngarður sem nefndur er í Örnefnaskrá 1964: „Túngarður á vesturhlíð túnsins“ (A128). Skv. Fasteignabók eru árið 1932 túngarður og hagagirðing kringum tún Háteigs sem áður heyrði undir Ráðagerði (bls. 23).

Heimildaskrá

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A127-8 / Garðaland B121-2.

Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

181137 186 - 6

Sérheiti: Ráðagerðisvör

Hlutverk: Uppsátur

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 353485446 Y: 401543766

Staðhættir

Í Örnefnaskrá 1964 er Ráðagerðisvör sögð vera í Garðasjó rétt hjá Háteigsvör (A216/B205). (Háteigsvör sjá Garða nr. 18).

Heimildaskrá

Gísli Sigurðsson: Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum: 1964. Garðahverfi A216 / Garðaland B206.

Samantekt

Á hinu skráða svæði eru mjög margar og afar merkilegar minjar um búsetu; um sjósókn, búskap, samgöngur, trúarlíf, skólalald og jafnvel réttarsögu. Í ofanálag hefur byggðin verið girt með gördum, varnargarður lá meðfram sjónum og norðaustanmegin teygði sig hinn mikli Garðatúngarður, frá Balatjörn í suðaustri, um Dysjamýri og Garðaholt, til Skógtjarnar í norðvestri. Mannvirkjagerð af þessu tagi hefur tíðkast frá fornu fari og eru varðveittir garðar annars staðar sem vörðu heilu byggðalögin, t.d. Skagagarður á Garðskaga og Bjarnargarður í Landbroti.

Elstu minjarnar í Garðahverfi og næsta nágrenni eru trúlega frá landnámi en á síðmiðöldum má ef til vill segja að hér hafi staðið þorp eða að minnsta kosti vísir að þorpi. Er óhætt að segja að “menningarlandslag” af þessu tagi sé fátítt ef ekki einstakt.

Menningarlandslag er hugtak sem hefur hlotið aukið vægi innan þjóðminjavörslunnar hin seinni ár. Er þá átt við samspil manngerðra minja innbyrðis sem og tengsl þeirra við náttúru og sögu. Slík heild kann að hafa áhrif á varðveislugildi minjanna auk þess sem hún segir fyllri sögu um búsetu og kjör manna til forna en einstakar minjar út af fyrir sig.

Hugtakið menningarlandslag hefur einnig verið í umræðunni í tengslum við svokallaða menningarartengda ferðaþjónustu og má segja að nú sé viss vakning í notkun menningararfsins til kynningar á landi og þjóð. Þá er ekki einungis um að ræða sögu slóðir eða fornfræga staði heldur einnig staði sem bera gömlu verklagi, byggingaháttum og landnotkun vitni. Kynning á fornleifum er ekki síður mikilvæg heimamönnum og eykur áhuga og skilning á nánasta umhverfi og þeirri byggðasögu sem lesa má út úr menningarlandslagi.

Við fornleifaskráningu eru einatt gerðar tillögur um hvernig varðveita megi fornminjar í landslaginu og gera þær aðgengilegar og kynna þær fyrir almenningi. Með því að minjarnar eru inni á svæði þar sem fyrirhugað er að reisa íbúðabyggð má vera að aðgangur yrði að einhverju leyti takmörkunum háður en ljóst er að Garðahverfið á sér áhugaverða sögu, þar sem náttúruminjar, fornminjar, saga og útsýni mynda heild sem gefa svæðinu sérstakt gildi.

Fornleifar eru vitaskuld einnig metnar út frá eigin verðleikum, hve sjaldgæfar þær eru og hvert fræðslugildi þeirra er. En það kann enn fremur að

skipta máli hvaða þýðingu þær hafa fyrir rannsóknir og að hvaða leyti þær þykja geta fært mönnum nýja vitneskju um mannlíf til forna.

Af framansögðu er ljóst að það er mikils um vert að svipurinn á hinu forna skipulagi Garðahverfis fái að halda sér og sérstaklega verði gætt að fornminjum við gerð nýs skipulags á svæðinu.

Minjar í Garðahverfi

Minjar skráðar úr heimildum og á vettvangi voru alls 251 á jörðunum í Garðahverfi. Eftirfarandi skrá er yfirlit úr gagnagrunninum Sarpi 1. janúar 2003:

Garðar.....	78
Nýibær.....	12
Pálshús.....	11
Dysjar.....	20
Bakki.....	14
Miðengi.....	16
Ráðagerði.....	6
Hlíð.....	28
Móakot.....	11
Hausastaðir.....	37
Hausastaðakot.....	18
Alls.....	251

Niðurstaðan sýnir að minjar eru óvenjulega margar á svo litlu svæði, sem kallar á nákvæmt eftirlit fornleifafræðings bæði með skipulagsgerð og þegar framkvæmdir hefjast. Er rétt að ítreka að víða kunni fornleifar að leynast í jörðu sem ekki er unnt að greina á yfirborðinu og hafa ekki verið skráðar. Þess vegna verður ávallt að hafa aðgát við hvers konar rask þar sem vænta má fornleifa.

Eftirfarandi kaflar eiga að gefa dálítið yfirlit um fornleifar sem varðveist hafa í hverfinu, þ.e. uppistandandi eða sýnilegar rústir, og kunna að þykja merkilegar. Einkum eru þetta tóftir í bæjastæðum, bæði bæjahús og útihús, brunnar og grjóthlaðnir garðar eða gerði sem eru einkennandi fyrir hverfið og hlutar Garðatúngarðs sem lá meðfram hverfinu að austan. Þar sem garðarnir eru heilir og aflokaðir flokkast þeir undir gerði, en annars undir garðlög. Túngarðar og varnargarðar (sjógarðar) kallast einnig garðlög.

Yfirlitið er ekki tæmandi, einungis til glöggvunar.

Bakki

Á Bakka eru minjar meira og minna horfnar, enda var bærinn margfluttur undan sjó gegnum aldirnar. Þar er þó að finna rústir af rétt, Bakkastekk og skotbyrgis úr seinni heimsstyrjöld.

Dysjar

Gömlu Dysjabæirnir eru nánast alveg horfnir út í sjó. Þó eru til leifar af Gamlakoti og gerði.

Garðar

Burstabærinn Krókur er í Görðum, kirkjugarðurinn, Garðatúngarður og bæjarstæðið í Görðum (sjálfur Garðabærinn) kann að geyma leifar frá landnámi. Þar er og að finna rústir þurrabýlanna Garðabúðar, Garðhúss, Hóls og Sjávargötu og hjáleigunnar Háteigs með myndarlegu gerði. Hugsanlega hafa fundist rústir hjáleigunnar Mýrarhúss og einhvers staðar undir sverðinum leynast leifar Óskarsbúðar. Utan garðs eru rústir þurrabúðarinnar Hallar með einkar vel varðveittu gerði. Mæðgnadys er samkvæmt sögnum legstaður griðkonu frá Görðum með barn sitt ungt. Við brún Gálgahrauns er að finna Garðastekk, fjárrétt og fjárborg og ekki má gleyma sjálfum Gálgaklettum í hrauninu, sem voru aftökustaður. Í Görðum er jafnframt Garðaviti, viti og skotbyrgi úr seinna stríði ásamt fleiri stríðsminjum.

Hausastaðakot

Leifar Hausastaðakots hafa verið jafnaðar við jörðu, en munu koma í ljós um leið og grafið yrði. Þar eru einnig garðlög, leifar útihúsa, hjáleigunnar Grjóta með hlöðnu gerði og brunni. Enn fremur stríðsminjar, svo sem skotbyrgi.

Hausastaðir

Á Hausastöðum er Hausastaðaskóli, fyrsti heimavistarskólinn sérstaklega ætlaður almúgabörnum,

1759. Þar er auk rústa ónefnds býlis, gerðis og útihúsa Katrínarkot en í kringum það eru margar minjar: Brunnur, sjóbúð og hesthús. Þá eru leifar hjáleiganna Köldukinnar og Arndísarkots. Þar eru og leifar túngarðs og varnargarðs niður við sjó. Samkvæmt heimildum á að vera unnt að finna steina sem nefnast Péturssteinar og eru með áletrun og voru landamerki. Í landi Hausastaða á að hafa verið dómhringur.

Hlíð

Enn er búið í Hlíð. Meðal fornminja á jörðinni eru garðlag, leifar gamalla býla, Götu, Hlíðarkots, Holtsgarðis, Illugarðis og Sólheima, og brunnur sem nefndist Karkur.

Miðengi

Íbúðarhús stendur á jörðinni Miðengi, þar sem ætla má að bærinn hafi staðið frá öndverðu. Þar er að finna garðlög, álagabletti sem nefnast Götu-steininn annars vegar og hins vegar Presthóll, og Völvuleiði þar sem sagan segir að Völva sé grafin.

Móakot

Best varðveitta bæjarstæðið í Garðahverfi, óraskað af seinni tíma framkvæmdum, er á jörðinni Móakoti. Þar er að finna bæjarrústir með brunni og leifar útihúsa, túngarðs og varnargarðs.

Nýibær

Fátt er minja í Nýjabæ, eingöngu ógreinilegar rústir bæjarins.

Ráðagerði

Um Ráðagerði er vel hlaðið gerði og innan þess leifar bæjarhúsa.

Niðurstöður

Garðabær á þess kost að samræma nýja byggð, úti-
vist og minjavernd með því að varðveita og hlúa að
fornminjum í Garðahverfi. Ef vel tekst til má ætla
að bæði næðust takmörk minjavörslunnar og
skipulagsins að mynda hverfi sem er fallegt og
eftirsóknarvert að búa í. Hugsanlega má hafa
hliðsjón af hinu gamla gatnakerfi, traðanna á milli
bæja, og gefa götum og görðum nöfn sem þegar
eru til í umhverfinu.

Frá sjónarmiði minjavörslunnar er þýðingarmikið
að varðveita sem mest af minjum í Garða-
hverfi og samhengi þeirra. Með því að fornleifa-
fræðingur tæki virkan þátt í skipulagsvinnu bæjar-
yfirvalda í Garðabæ má ef til vill sameina hags-
muni minjavörslunnar og framkvæmdaraðila.

Gefur augaleið að fornleifar verða fyrir raski, ef
ráðist verður í framkvæmdir, en til þess þarf ávallt
leyfi Fornleifaverndar ríkisins, sem kann að setja
skilyrði um undangengna fornleifarannsókn, ekki
síst ef hrófla þarf við bæjarhólum. Gildir einu þótt
allir bæjarhólarnir í Garðahverfi hafi orðið fyrir
hnjaski vegna þess að byggt hefur verið ofan á þá,
- bæirnir hafa alltaf staðið á sama stað -, eða vegna
landbrots. Bæjarhóllinn á Móakoti er einn af
fáum, sem er algerlega óspilltur af nútíma fram-
kvæmdum, og gefur það honum að sjálfsögðu
aukið gildi.

Garðatúngarð ber að varðveita í heild sinni, ef
nokkur kostur er, og gerði í kringum heillegustu
kotbýlin. Sjálfsagt er að velta því fyrir sér, hvort
eðlilegt sé að byggja Garðatúngarð upp, þar sem
hann er hruninn.

Merkilega brunna er að finna á svæðinu. Garða-
lind er hjarta þessa svæðis og forna þéttbýlis. Allar
götur lágu til Garðalindar, sem var eina vatnsból
íbúa, þegar önnur þraut.

Sums staðar eru leifar um búskap og sjósókn,
sem er eðlilegt að varðveita og vernda.

Mælt er til að upplýsingaskilti verði sett upp á
völdum stöðum í Garðahverfi til að vekja athygli á
minjastöðunum og hinum fornu leiðum og
auðvelda aðgang almennings að þeim. Væri held-
ur ekki úr vegi að prenta kort og/eða bækling um
Garðahverfi, sem mætti t.d. vera til sölu í bursta-
bænum Króki, en hann verður opinn almennungi.

Ekki verður skilið við þessa almennu umfjöllun
um minjar í Garðahverfi öðru vísi en að nefna
kirkjugarðinn í Görðum, þótt harla ólíklegt sé að
honum verði raskað með áformuðum fram-
kvæmdum. Þar er að finna suma merkilegustu leg-
steina á Íslandi og er einboðið að vekja athygli á
því á staðnum og fá forvörð til að skrá þá og meta
ástand þeirra.

Heimildaskrá

Óprentaðar heimildir

Örnefnastofnun

Ari Gíslason: *Örnefnalýsing Garðahverfis*. 1958.
Gísli Sigurðsson: *Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álfþaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði og Hraunum*: 1964.
Garðahverfi A114-15, 241 / Garðaland B110-11, 233, Bæjatal A485 / B470. 233 / Garðahverfi B114-15, 241. Bæjartal 470.
Kristján Eiríksson: *Örnefnalýsing Garðahverfis skráð eftir lýsingu heimamanna*. 1976-7.

Þjóðminjasafn Íslands

Guðrún Sveinbjarnardóttir: *Fornleifaskráning í Garðabæ* 1984.
Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson: *Fornleifaskráning í Garðabæ* 1984.

Þjóðskjalasafn Íslands

Túnakort. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi frá 1918: Garðar, Krókur, Nýibær.
Túnakort. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Bakki, Pálshús, Dysjar (Desjar) frá 1918.
Túnakort. Uppdráttur af túnum í Garðahverfi: Hausastaðir, Hausastaðakot, Katrínarkot, Móakot, Hlíð (2 býli), Háteigur, Miðengi frá 1918.

Prentaðar heimildir

Árni Helgason: „*Lýsing Garðaprestakalls 1842*“.

Biskupa sögur, gefnar út af Hinu íslenska bókmenntafélagi. I. Kaupmannahöfn. 1858.

Björn M. Ólsen: „*Um kornyrkju á Íslandi að fornu*.“ Búnaðarrit 3. Reykjavík. 1910.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 41, 8. sept. 1931 öðlast gildi 1. apríl 1932.

Fasteignabók löggilt af Fjármálaráðuneytinu samkvæmt lögum nr. 3, 6. jan. 1938.
1942-1944.

Sigurður Nordal og Þórbergur Þórðarson. *Gráskinna hin meiri I*. 3. útg. Reykjavík. 1983.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson: *Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar*. Safn til sögu Garðabæjar III. Garðabæ 2001.

Íslenskt fornbréfasafn I 834-1264. Kph. 1857-1876.

Íslenskt fornbréfasafn II 1253-1350. Kaupmannahöfn. 1893.

Íslenskt fornbréfasafn IV 1265-1449. Kaupmannahöfn. 1897.

Íslenskt fornbréfasafn VI 1245-1491. Reykjavík. 1900-1904.

Íslenskt fornbréfasafn XII 1200-1554. Reykjavík. 1923-1932.

Íslenskt fornbréfasafn XIV 1551-1567. Reykjavík. 1944-1949.

Íslenskt fornbréfasafn XV 1567-1570 (og síðar). Reykjavík. 1947-1950.

Íslenskt fornrit XI. Reykjavík. 1950.

Íslenskt fornrit I. Reykjavík. 1968.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns gefin út af Hinu íslenska fræðafélagi í Kaupmannahöfn. Þriðja bindi. Kaupmannahöfn 1923.

J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágrípi úr búnaðartöflum 1835-1845 og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu. Kaupmannahöfn 1847.

Landamerkjaskrá nr. 154 fyrir Garðakirkju á Álptanesi. Þinglýst 8. maí 1890.

Landnám Ingólfs. *Safn til sögu þess III*. Félagið Ingólfur gaf út. Reykjavík. 1937-9.

Manntal á Íslandi árið 1703 tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín ásamt manntali 1729 í þrem sýslum. Reykjavík. 1924-1947.

Manntal á Íslandi 1801 suðuramt. Reykjavík. 1978.

Manntal á Íslandi 1816 V. hefti. Reykjavík. 1973.

Manntal á Íslandi 1845 suðuramt. Reykjavík. 1982.

Markús Magnússon: „Garðar á Álftanesi“. Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 fyrri hluti. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Reykjavík. 1983. Bls. 241-51.

Ný Jarðabók fyrir Ísland, samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861.

Orri Vésteinsson: 1999, *Fornleifakönnun. Álftanesvegur milli Engidals og Selskarðs*. Fornleifastofnun Íslands FS087-99081. Reykjavík.

Ólafur Þorvaldsson: *Harðsporar*. Reykjavík. 1951.

Sturlunga saga efter membranen Króksfjarðarbók udfyldt efter Reykjarfjarðarbók. Udgiven af det Kongelige nordiske oldskrift-selskab. II. Kmh. og Kristiania 1911.

Sveinn Nielsson: *Prestatal og prófasta á Íslandi*. 2. útg. með viðaukum og breytingum eftir Hannes Þorsteinsson. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jók við. Reykjavík. 1950.

Þorsteinn Jósepsson og Steindór Steindórsson: *Landið þitt Ísland II*. Reykjavík. 1993.

Fylgiskjöl

Fornleifalisti fyrir Garðahverfi

Bakki

	Hnit	Hnit	Hlutverk	Tegund	S.nr. A
182397-182-1	353724155	401155977	Bústaður	Tóft	1300-62
182397-182-1	353724155	401155977	Hlaða	Tóft	1300-62
182397-182-2	353724155	401155977	Útihús	Heimild	1300-62
182397-182-3	353728970	401126778	Jarðhús	Hús	1300-62
182397-182-4	353728970	401126778	Skotbyrgi	Stríðsminjar	1300-62
182397-182-5	353718949	401138513	Útihús?	Frásögn	1300-62
182397-182-6	353718949	401138513	Fiskbyrgi	Frásögn	1300-62
182397-182-7	353796859	401235312	Leið	Heimild	
182397-182-8	353756988	401102045	Leið	Heimild	
182397-182-9	353718949	401138513	Garður	Heimild	
182397-182-10	353657874	401161210	Býli	Heimild	
182397-182-11	353569636	401147734	Lending	Heimild	
182397-182-12	353783278	401029484	Uppsátur	Heimild	
182397-182-13	353675018	401537497	Naust	Heimild	
182397-182-14	354755333	401124861	Stekkur	Tóft + Gerði	1300-65

Dysjar

117886-181-1	354021034	401005991	Bústaður	Bæjarstæði	1300-64
117886-181-2	354021034	401005991	Bústaður	Bæjarstæði	1300-64
117886-181-3	354021034	401005991	Útihús	Heimild	
117886-181-4	354021034	401005991	Útihús	Heimild	
117886-181-5	354021034	401005991	Útihús	Heimild	
117886-181-6	354021034	401005991	Hlandfor	Heimild	
117886-181-7	354021034	401005991	Útihús	Heimild	
117886-181-8	354054127	400971083	Fjós	Tóft	1300-64
117886-181-8	354054127	400971083	Hlaða	Tóft	1300-64
117886-181-9	354021034	401005991	Garður	Garðlag	1300-64
117886-181-10	353999340	401084882	Traðir	Heimild	
117886-181-11	354041416	401065548	Garður	Heimild	
117886-181-11	354041416	401065548	Útihús	Heimild	
117886-181-12	354090360	401057875	Brunnur	Heimild	
117886-181-13	354069666	401034708	Leið	Heimild	
117886-181-14	354062779	400919322	Naust	Náttúruminjar	1300-68
117886-181-14	354062779	400919322	Uppsátur	Náttúruminjar	1300-68
117886-181-15	353977199	400933915	Lending	Náttúruminjar	1300-67
117886-181-16	354273160	400822652	Fiskvinnsla	Tóft	1300-69
117886-181-17	353946751	401124606	Býli	Bæjarstæði	1300-63
117886-181-18	353946751	401124606	Garður	Garðlag	1300-63
117886-181-19	353830842	401102526	Útihús	Heimild	
117886-181-20	354044731	401084386	Landamerki	Heimild	
117886-181-20	354044731	401084386	Túngarður	Heimild	
117886-181-20	354044731	401084386	Varnargarður	Heimild	

Garðar	Hnit	Hnit	Hlutverk	Tegund	S.nr. A
117887-185-1	353895382	401582329	Bústaður	Heimild	
117887-185-2	353895382	401582329	Hlandfor	Heimild	
117887-185-3	353895382	401582329	Útihús	Heimild	
117887-185-4	353895382	401582329	Útihús	Heimild	
117887-185-5	353895382	401582329	Útihús	Heimild	
117887-185-6	353854949	401597462	Kirkja	Heimild	
117887-185-7	353837367	401547795	Legstaður	Kirkjugarður	1300-54
117887-185-8	353791011	401677993	Garður	Garðlag	1300-53
117887-185-9	353738462	401570948	Leið	Heimild	
117887-185-10	353650247	401574938	Býli	Bæjarstæði	1300-50
117887-185-11	353650247	401574938	Garður	Gerði	1300-50
117887-185-12	353675255	401537327	Býli	Bæjarstæði	1300-51
117887-185-13	353675255	401537327	Garður	Garðlag	1300-51
117887-185-14	353584130	401531026	Býli	Bæjarstæði	1300-48
117887-185-15	353584130	401531026	Býli	Heimild	
117887-185-15	353584130	401531026	Útihús	Heimild	
117887-185-16	353467912	401510506	Uppsátur	Heimild	
117887-185-17	353467912	401510506	Naust	Heimild	
117887-185-18	353467912	401510506	Uppsátur	Heimild	
117887-185-19	353467912	401510506	Uppsátur	Heimild	
117887-185-20	353800532	401443113	Vatnsból	Lind	1300-37
117887-185-21	353732367	401388435	Rista	Náttúruminjar	1300-53
117887-185-22	353825400	401435456	Útihús	Tóft	1300-53
117887-185-23	353825400	401435456	Óþekkt	Náttúruminjar	1300-53
117887-185-24	353838828	401463496	Leið	Heimild	
117887-185-25	353931252	401507982	Leið	Heimild	
117887-185-26	353992075	401551036	Leið	Heimild	
117887-185-27	354030155	401512296	Býli	Bæjarstæði	1300-74
117887-185-28	354030155	401512296	Útihús	Heimild	
117887-185-29	354030155	401512296	Garður	Garðlag	1300-74
117887-185-30	354030155	401512296	Brunnur	Heimild	
117887-185-31	354043468	401538372	Traðir	Heimild	
117887-185-32	354102732	401524702	Skóli	Heimild	
117887-185-33	353963120	401656151	Traðir	Heimild	
117887-185-34	353947936	401688164	Býli	Bæjarstæði	1300-36
117887-185-34	353947936	401688164	Garður	Bæjarstæði	1300-36
117887-185-35	353947936	401688164	Brunnur	Heimild	
117887-185-36	353773539	401698512	Leið	Heimild	
117887-185-37	353731826	401726179	Býli	Heimild	
117887-185-38	353731826	401726179	Útihús	Heimild	
117887-185-39	353758773	401729131	Brunnur?	Heimild	
117887-185-40	353750685	401707423	Garður	Gerði	1300-46
117887-185-41	353664098	401695799	Útihús	Heimild	
117887-185-42	353839150	401719290	Landamerki	Garðlag	1300-36
117887-185-42	353839150	401719290	Túngarður	Garðlag	1300-36
117887-185-43	353672224	401485197	Býli	Bæjarstæði	
117887-185-44	354222853	400941974	Býli	Heimild	
117887-185-45	353732367	401388435	Býli	Heimild	
117887-185-46	353917880	401807575	Skotbyrgi	Tóft	1300-39
117887-185-46	353917880	401807575	Viti	Tóft	1300-39
117887-185-47	354030274	401711141	Býli	Tóft	1300-35

	Hnit	Hnit	Hlutverk	Tegund	S.nr. A
117887-185-48	354001399	401698176	Garður	Gerði	1300-35
117887-185-49	354140470	401734802	Samgöngubót	Heimild	
117887-185-50	354585578	401422934	Rista?	Heimild	
117887-185-51	354249620	401690644	Skotbyrgi	Stríðsminjar	1300-40
117887-185-52	354093540	401847004	Skotbyrgi	Stríðsminjar	1300-38
117887-185-53	354305553	401961280	Legstaður	Heimild	
117887-185-54	354410480	402003137	Leið	Heimild	
117887-185-55	353897158	402066647	Áfangastaður	Heimild	
117887-185-56	354888001	401964216	Fjánhús	Tóft	1300-80
117887-185-56	354888001	401964216	Stekkur	Tóft	1300-80
117887-185-57	354876365	401929870	Rétt	Rétt	1300-82
117887-185-58	354870583	401972260	Garður	Garðlag	
117887-185-59	354907044	401948734	Fjárborg	Tóft	1300-81
117887-185-60	354817640	402265723	Stekkur	Tóft	
117887-185-61	354797555	402583384	Aftaka	Sögustaður	
117887-185-62	354622029	402470806	Naust	Hleðsla	
117887-185-63			Garður	Gerði	
117887-185-64			Landamerki?	Varða	
117887-185-65	355899890	402866970	Æðarfugl	Tóft	
117887-185-66			Mógröf	Heimild	
117887-185-67			Leið	Heimild	
117887-185-68	354317125	402497442	Leið	Gata	
117887-185-69	354357901	401283657	Leið	Heimild	
117887-185-70	354522443	400904010	Mógröf	Heimild	
117887-185-71			Leið	Heimild	
117887-185-72			Huldufólksbústaður	Heimild	1300-76
117887-185-73	354572592	401544775	Garður	Garðlag	1300-76
117887-185-73	354572592	401544775	Skemma	Garðlag	1300-76
117887-185-74			Leið	Heimild	
117887-185-75			Leið	Heimild	
117887-185-76			Áfangastaður	Heimild	
117887-185-76			Landamerki	Heimild	
117887-185-77			Landamerki	Heimild	
117887-185-78			Landamerki	Heimild	

Hausastaðir

117891-190-1	353403933	402106104	Bústaður	Heimild	
117891-190-2	353403933	402106104	Byli	Heimild	
117891-190-3	353403933	402106104	Kálgarður	Heimild	
117891-190-4	353435734	402079210	Garður	Gerði	1300-31
117891-190-5	353435734	402079210	Skóli	Heimild	
117891-190-6	353403933	402106104	Þingstaður	Heimild	
117891-190-7	353487043	402048870	Traðir	Heimild	
117891-190-8	353484131	402174095	Útihús	Heimild	
117891-190-9	353488308	402242729	Brunnur	Heimild	
117891-190-10	353436445	402161408	Leið	Heimild	
117891-190-11	353371017	402053278	Leið	Heimild	
117891-190-11	353371017	402053278	Traðir	Heimild	
117891-190-12	353269747	401955296	Uppsátur	Heimild	
117891-190-13	353269747	401955296	Naust	Heimild	

	Hnit	Hnit	Hlutverk	Tegund	S.nr. A
117891-190-14	353225747	401849554	Lending	Heimild	
117891-190-15	353225747	401849554	Sjóbúð?	Heimild	
117891-190-15	353225747	401849554	Verbúð?	Heimild	
117891-190-16	352807792	401768255	Draugur	Heimild	
117891-190-17	353209034	402001725	Uppsátur	Heimild	
117891-190-18	353255009	402064375	Leið	Heimild	
117891-190-19	353291724	402093884	Bústaður	Bæjarstæði	1300-55
117891-190-19	353291724	402093884	Garður	Bæjarstæði	1300-55
117891-190-20	353223948	402081384	Sjóbúð?	Tóft	
117891-190-21	353334732	402094514	Brunnur	Brunnur	
117891-190-22	353359957	402109152	Bústaður	Heimild	
117891-190-22	353359957	402109152	Garður	Heimild	
117891-190-23	353359957	402109152	Hlandfor	Heimild	
117891-190-24	353254989	402180711	Hesthús	Tóft	1300-29
117891-190-25	353324311	402214312	Fjánhús	Heimild	
117891-190-26	353401745	402145687	Leið	Heimild	
117891-190-27	353374702	402173594	Býli	Bæjarstæði	1300-30
117891-190-27	353374702	402173594	Garður	Bæjarstæði	1300-30
117891-190-28	353433349	402215927	Býli	Gerði	
117891-190-28	353433349	402215927	Garður	Gerði	
117891-190-29	353465036	402246929	Býli	Bæjarstæði	
117891-190-30	353498211	4023073172	Brú	Heimild	
117891-190-30	353498211	4023073172	Varnargarður	Heimild	
117891-190-31	353299049	402199658	Leið	Heimild	
117891-190-32	353195611	402132869	Býli	Bæjarstæði	
117891-190-33	353272161	402024781	Leið	Heimild	
117891-190-33	353272161	402024781	Leið	Heimild	
117891-190-34	353414581	402010935	Landamerki	Garðlag	1300-28
117891-190-34	353414581	402010935	Túngarður	Garðlag	1300-28
117891-190-34	353414581	402010935	Varnargarður	Garðlag	1300-28
117891-190-35	353261431	402160546	Landamerki	Heimild	
117891-190-35	353261431	402160546	Túngarður	Heimild	
117891-190-35	353261431	402160546	Varnargarður	Heimild	
117891-190-36	352972410	401655645	Landamerki	Heimild	
117891-190-37	353536815	402496701	Landamerki	Heimild	
117891-190-38	353678651	402152520	Útihús	Tóft	

Hausastaðakot

117890-191					
117890-191-1	353528648	402028549	Bústaður	Bæjarstæði	1300-23
117890-191-1	353528648	402028549	Hlaða	Bæjarstæði	1300-23
117890-191-2	353528648	402028549	Útihús	Heimild	
117890-191-3	353528648	402028549	Garður	Garðlag	1300-23
117890-191-4	353567135	402002415	Brunnur	Brunnur	1300-59
117890-191-5	353561214	402021646	Traðir	Heimild	
117890-191-6	353583911	402028056	Útihús	Heimild	
117890-191-7	353546650	401984970	Leið	Heimild	1300-24
117890-191-8	353503977	401964940	Útihús	Tóft	1300-24
117890-191-9	353557760	401930916	Býli	Bæjarstæði	1300-32
117890-191-10	353557760	401930916	Útihús	Heimild	1300-32

	Hnit	Hnit	Hlutverk	Tegund	S.nr. A
117890-191-11	353557760	401930916	Garður	Garðlag	1300-32
117890-191-11	353557760	401930916	Tún	Garðlag	1300-32
117890-191-12	353588845	401954585	Brunnur	Brunnur	1300-57
117890-191-13	353588845	401954585	Leið	Heimild	
117890-191-14	353532596	401925985	Fjánhús	Tóft	1300-41
117890-191-15	353390491	401976281	Skotbyrgi	Stríðsminjar	1300-27
117890-191-16	353374208	401966419	Skotbyrgi	Tóft	1300-26
117890-191-16	353374208	401966419	Útihús	Tóft	1300-26
117890-191-17	353295261	401902809	Uppsátur	Heimild	
117890-191-18	353703812	402103007	Útihús	Tóft	

Hlið

117892-188

117892-188-1	353552902	401814740	Bústaður	Heimild	
117892-188-2	353552902	401814740	Bústaður	Heimild	
117892-188-3	353552902	401814740	Útihús	Heimild	
117892-188-4	353552902	401814740	Hlandfor	Heimild	
117892-188-5	353552902	401814740	Hlandfor	Heimild	
117892-188-6	353552902	401814740	Skemma	Heimild	
117892-188-7	353531129	401778701	Garður	Garðlag	1300-43
117892-188-8	353475780	401786103	Leið	Heimild	
117892-188-9	353468441	401792994	Útihús	Heimild	
117892-188-10	353432466	401769861	Sjóbúð	Heimild	
117892-188-11	353361701	401758301	Uppsátur	Heimild	
117892-188-12	353450838	401724302	Naust	Heimild	
117892-188-13	353385516	401690982	Uppsátur	Heimild	
117892-188-14	353537933	401741301	Leið	Heimild	
117892-188-15	353651565	401778021	Leið	Heimild	
117892-188-16	353661771	401735181	Býli	Bæjarstæði	1300-44
117892-188-16	353661771	401735181	Fjánhús	Bæjarstæði	1300-44
117892-188-17	353641358	401761021	Garður	Gerði	1300-44
117892-188-18	353641358	401761021	Kálgarður	Heimild	
117892-188-19	353683545	401756941	Garður	Garðlag	1300-44
117892-188-20	353680143	401825620	Garður	Gerði	1300-44
117892-188-21	353651565	401778021	Útihús	Heimild	
117892-188-22	353605296	401854180	Traðir	Heimild	
117892-188-23	353522283	401861660	Býli	Bæjarstæði	1300-60
117892-188-24	353548139	401880699	Brunnur	Brunnur	1300
117892-188-25	353643400	401860300	Landamerki	Garðlag	1300-33
117892-188-25	353643400	401860300	Túngarður	Garðlag	1300-33
117892-188-25	353643400	401860300	Varnargarður	Garðlag	1300-33
117892-188-26	353668576	401914019	Býli	Bæjarstæði	1300-34
117892-188-27	353697834	401835820	Býli	Heimild	
117892-188-28	353710082	401793661	Garður	Gerði	1300-45

Miðengi	Hnit	Hnit	Hlutverk	Tegund	S.nr. A
117897-187					
117897-187-1	353542975	401662939	Bústaður	Bæjarstæði	1300-49
117897-187-2	353542975	401662939	Útihús	Heimild	
117897-187-3	353542975	401662939	Útihús	Heimild	
117897-187-4	353573457	401651291	Garður	Heimild	
117897-187-5	353521458	401656219	Garður	Gerði	1300-49
117897-187-6	353555526	401718488	Samgöngubót?	Álagablettur	
117897-187-7	353519216	401709977	Fjánhús	Heimild	
117897-187-8	353539837	401604701	Landamerki	Heimild	
117897-187-8	353539837	401604701	Varnargarður	Heimild	
117897-187-9	353497699	401643228	Naust	Heimild	
117897-187-10	353544120	401642102	Leið	Heimild	
117897-187-11	353450183	401590366	Uppsátur	Heimild	
117897-187-12	353479769	401619485	Lending	Heimild	
117897-187-13	353581664	401611939	Leið	Heimild	
117897-187-14	353581664	401611939	Brunnur	Heimild	
117897-187-15	354645630	401502509	Legstaður	Dys	1300-75
117897-187-16	3546135144	401816050	Huldufólksbústaður	Álagablettur	

Móakot

181140-189					
181140-189-1	353429020	401927763	Bústaður	Bæjarstæði	1300-25
181140-189-2	353429020	401927763	Útihús	Heimild	
181140-189-3	353429020	401927763	Hlandfor	Heimild	
181140-189-4	353429020	401927763	Garður	Garðlag	1300-25
181140-189-5	353446420	401979929	Brunnur	Brunnur	1300-58
181140-189-6	353393850	401881516	Leið	Heimild	
181140-189-7	353330913	401851178	Sjóbúð?	Heimild	
181140-189-8	353330913	401851178	Vör	Heimild	
181140-189-9	353429020	401927763	Leið	Heimild	
181140-189-10	353573775	401917774	Traðir	Heimild	
181140-189-11	353357199	401902974	Landamerki	Garðlag	1300-42
181140-189-11	353357199	401902974	Varnargarður	Garðlag	1300-42

Nýbær

117898-184-1	354000967	401400369	Bústaður	Bæjarstæði	
117898-184-2	354000967	401400369	Útihús	Heimild	
117898-184-3	354000967	401400369	Útihús	Heimild	
117898-184-4	354000967	401400369	Hlandfor	Heimild	
117898-184-5	354004517	401382472	Garður	Heimild	
117898-184-6	353975502	401377226	Brunnur	Heimild	
117898-184-7	354000967	401400369	Leið	Heimild	
117898-184-8	354000967	401400369	Útihús	Heimild	
117898-184-9	354036367	401345433	Traðir	Heimild	
117898-184-10	354070860	401314476	Kvíar	Heimild	
117898-184-11	353975466	401442843	Landamerki	Heimild	
117898-184-11	353975466	401442843	Túngarður	Heimild	
117898-184-12	353912185	400962408	Uppsátur	Heimild	

Pálshús	Hnit	Hnit	Hlutverk	Tegund	S.nr. A
117899-183-1	353950624	401245105	Bústaður	Heimild	
117899-183-2	353950624	401245105	Garður	Heimild	
117899-183-3	353950624	401245105	Garður	Heimild	
117899-183-3	353950624	401245105	Útihús	Heimild	
117899-183-4	353950624	401245105	Útihús	Heimild	
117899-183-5	353950624	401245105	Garður	Heimild	
117899-183-5	353950624	401245105	Útihús	Heimild	
117899-183-6	353950624	401245105	Akur?	Heimild	
117899-183-7	354027121	401323403	Traðir	Heimild	
117899-183-8	353950624	401245105	Brunnur	Heimild	
117899-183-9	353950624	401245105	Leið	Heimild	
117899-183-10	353793310	401151394	Leið	Heimild	
117899-183-11	353674860	401053367	Uppsátur	Heimild	

Ráðagerði

181137-186-1	353774035	401678105	Bústaður	Bæjarstæði	1300-47
181137-186-2	353774035	401678105	Garður	Gerði	1300-47
181137-186-3	353774035	401678105	Traðir	Heimild	
181137-186-4	353774035	401678105	Þingstaður?	Heimild	
181137-186-5	353774035	401678105	Landamerki	Heimild	
181137-186-5	353774035	401678105	Túngarður	Heimild	
181137-186-6	353485446	401543766	Uppsátur	Heimild	

Ljósmyndaskrá

Mynd nr.	Heiti myndar	Ljósmyndari	
Bakki			
1	182397-182-1	Tóft	Guðrún Sveinbjarnardóttir
2	182397-182-14	Bakkastekkur	Guðrún Sveinbjarnardóttir
3	182397-182-15	Rétt	Guðrún Sveinbjarnardóttir
Dysjar			
4	117886-181-16	Tóft	Guðrún Sveinbjarnardóttir
Garðar			
5	117887-185-1	Garðar	Ragnheiður Traustadóttir
6	117887-185-10	Sjávargata	Guðrún Sveinbjarnardóttir
7	117887-185-10a	Sjávargata	Guðrún Sveinbjarnardóttir
8	117887-185-12b	Höll	Guðrún Sveinbjarnardóttir
9	117887-185-14	Garðabúð	Guðrún Sveinbjarnardóttir
10	117887-185-14a	Garðabúð	Ragnheiður Traustadóttir
11	117887-185-20	Garðalind	Guðrún Sveinbjarnardóttir
12	117887-185-20a	Garðalind	Ragnheiður Traustadóttir
13	117887-185-23	Náttúruminjar	Ragnheiður Traustadóttir
14	117887-185-27a	Krókur	Hulda Hauksdóttir
15	117887-185-27b	Krókur	Óþekktur
16	117887-185-34a	Garðhús	Guðrún Sveinbjarnardóttir
17	117887-185-42	Garðatúngarður	Ragnheiður Traustadóttir
18	117887-185-47	Höll	Guðrún Sveinbjarnardóttir
19	117887-185-52	Skotbyrgi	Guðrún Sveinbjarnardóttir
20	117887-185-56	Garðastekkur	Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson
21	117887-185-57	Rétt	Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson
22	117887-185-59	Fjárborg	Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson
23	117887-185-73	Skemma	Guðrún Sveinbjarnardóttir
Hausastaðir			
24	117891-190-1a	Hausastaðir	Ragnheiður Traustadóttir
25	117891-190-1b	Hausastaðir	Ragnheiður Traustadóttir
26	117891-190-4	Húsagarður	Guðrún Sveinbjarnardóttir
27	117891-190-5	Hausastaðaskóli	Ragnheiður Traustadóttir
28	117891-190-19	Katrínarkot	Ragnheiður Traustadóttir
29	117891-190-21	Katrínarkotsbrunnur	Ragnheiður Traustadóttir
30	117891-190-29	Tóft	Ragnheiður Traustadóttir
31	117891-190-34a	Hausastadátúngarður	Ragnheiður Traustadóttir
32	117891-190-34b	Hausastadátúngarður	Ragnheiður Traustadóttir
33	117891-190-35	Katrínarkotstúngarður	Ragnheiður Traustadóttir
34	117891-190-38	Tóft	Ragnheiður Traustadóttir
Hausastaðakot			
35	117890-191-1a	Hausastaðakot	Guðrún Sveinbjarnardóttir
36	117890-191-8	Tóft	Guðrún Sveinbjarnardóttir
37	117892-191-9	Grjóti	Guðrún Sveinbjarnardóttir
38	117890-191-11	Grjótagerði	Ragnheiður Traustadóttir
39	117892-191-14	Tóft	Guðrún Sveinbjarnardóttir
40	117890-191-15	Skotbyrgi	Guðrún Sveinbjarnardóttir
41	117890-191-18	Tóft	Ragnheiður Traustadóttir
Hlíð			
42	117892-188-1a	Hlíð	Ragnheiður Traustadóttir
43	117892-188-1b	Hlíð	Ragnheiður Traustadóttir

44	117892-188-17	Götugerði	Ragnheiður Traustadóttir
45	117892-188-25	Garðatúngarður	Guðrún Sveinbjarnardóttir
46	117892-188-28	Holtsgerði	Guðrún Sveinbjarnardóttir
Miðengi			
47	117897-187-1a	Miðengi	Ragnheiður Traustadóttir
48	117897-187-1b	Miðengi	Ragnheiður Traustadóttir
49	117897-187-5	Framgarður	Ragnheiður Traustadóttir
50	117897-187-6	Götusteinn	Ragnheiður Traustadóttir
51	117897-187-8	Miðengistúngarður	Ragnheiður Traustadóttir
52	117897-187-11	Miðengisvör	Ragnheiður Traustadóttir
53	117897-187-15	Völvuleiði	Guðrún Sveinbjarnardóttir
Móakot			
54	181140-189-1a	Móakot	Guðrún Sveinbjarnardóttir
55	181140-189-1b	Móakot	Guðrún Sveinbjarnardóttir
56	181140-189-2	Tóftir	Ragnheiður Traustadóttir
57	181140-189-2b	Tóftir	Ragnheiður Traustadóttir
58	181140-189-11	Varnargarður	Guðrún Sveinbjarnardóttir
59	181140-189-11a	Landamerkjagarður	Ragnheiður Traustadóttir
Ráðagerði			
60	181137-186-1	Ráðagerði	Guðrún Sveinbjarnardóttir
61	181137-186-2	Ráðagerðisgarður	Ragnheiður Traustadóttir

Teikningaskrá

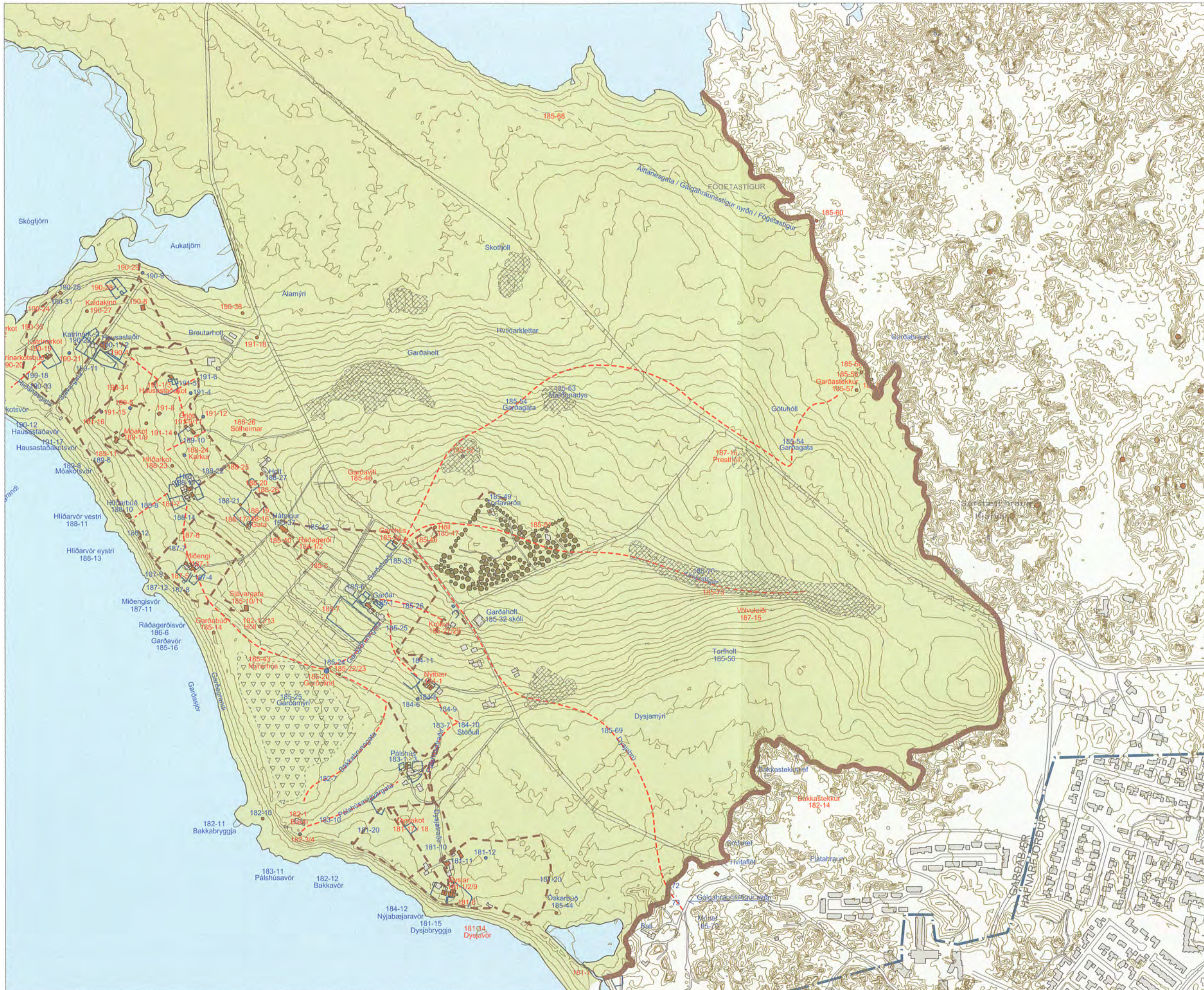
	Nr.	Heiti	Nr. Fornleifar
Teikn.	1.	Bakki	182397-182-14
Teikn.	2.	Bakki	182397-182-15
Teikn.	3.	Dysjar	117886-181-16
Teikn.	4.	Garðar	117887-185-08
Teikn.	5.	Garðar	117887-185-10
Teikn.	6.	Garðhús	117887-185-34
Teikn.	7.	Garðar	117887-185-46
Teikn.	8.	Höll	117887-185-47
Teikn.	9.	Garðar	117887-185-52
Teikn.	10.	Garðar	117887-185-56
Teikn.	11.	Garðar	117887-185-57
Teikn.	12.	Garðar	117887-185-59
Teikn.	13.	Katrínarkot	117891-190-24
Teikn.	14.	Hausastaðakot	117890-191-12
Teikn.	15.	Hausastaðakot	117890-191-16
Teikn.	16.	Hausastaðakot	117890-191-17
Teikn.	17.	Grjóti	117892-188-9
Teikn.	18.	Hlíð	117892-188-16
Teikn.	19.	Móakot	181140-189-1
Teikn.	20.	Móakot	181140-189-5

Kortaskrá

1. Fornleifar í Garðahverfi á loftmynd.
2. Fornleifaskráning og túnakort á korti af Garðahverfi
3. Garðaholt. Minjavernd og flokkun.
4. Túnakort af Garðahverfi.

SKÝRINGAR

- 182-10 MINJAR SÝNILEGAR
- 182-10 MINJAR EKKI SÝNILEGAR
- / BÆJARSTÆDI sýnileg / hugsanleg
- BRUNNUR
- SKOTBYRGI
- FJÁRBORG
- GARDUR
- KÁLGARÐAR
- GÖTUR
- SÉRSTAKAR HRAUNMYNÐANIR
- KJARVALS MÓTIÐ

GARÐABÆR

GARÐAHLT
RAMMASKIPULAG

VERK: 006601012
KVARDI: 15000
DAGS: 11.03.2002
TEIKN: ÞHBÖSER
SAMP:

ÚTI

ARKITEKTASTOFA

BALDUR Ó. SVAVARSSON   FAI
JÓN ÞÓR ÞORVALDSSON   FAI

ÞINGHOLTSTRÆTI 27   101 REYKJAVÍK
SÍMAR 552 7660 & 552 7660   FAX 552 7661
NETFANG: u@u.is
VEFFANG: www.centrum.is/uti/inn

LANDSLAG TEIKN

LANDSLAGSARKITEKTAR FÍLA

ÞINGHOLTSTRÆTI 27, 101 REYKJAVÍK, SÍM: 535 5300, FAX: 535 5301
VEFFANG: WWW.LANDSLAG.IS, NETFANG: LANDSLAG@LANDSLAG.IS

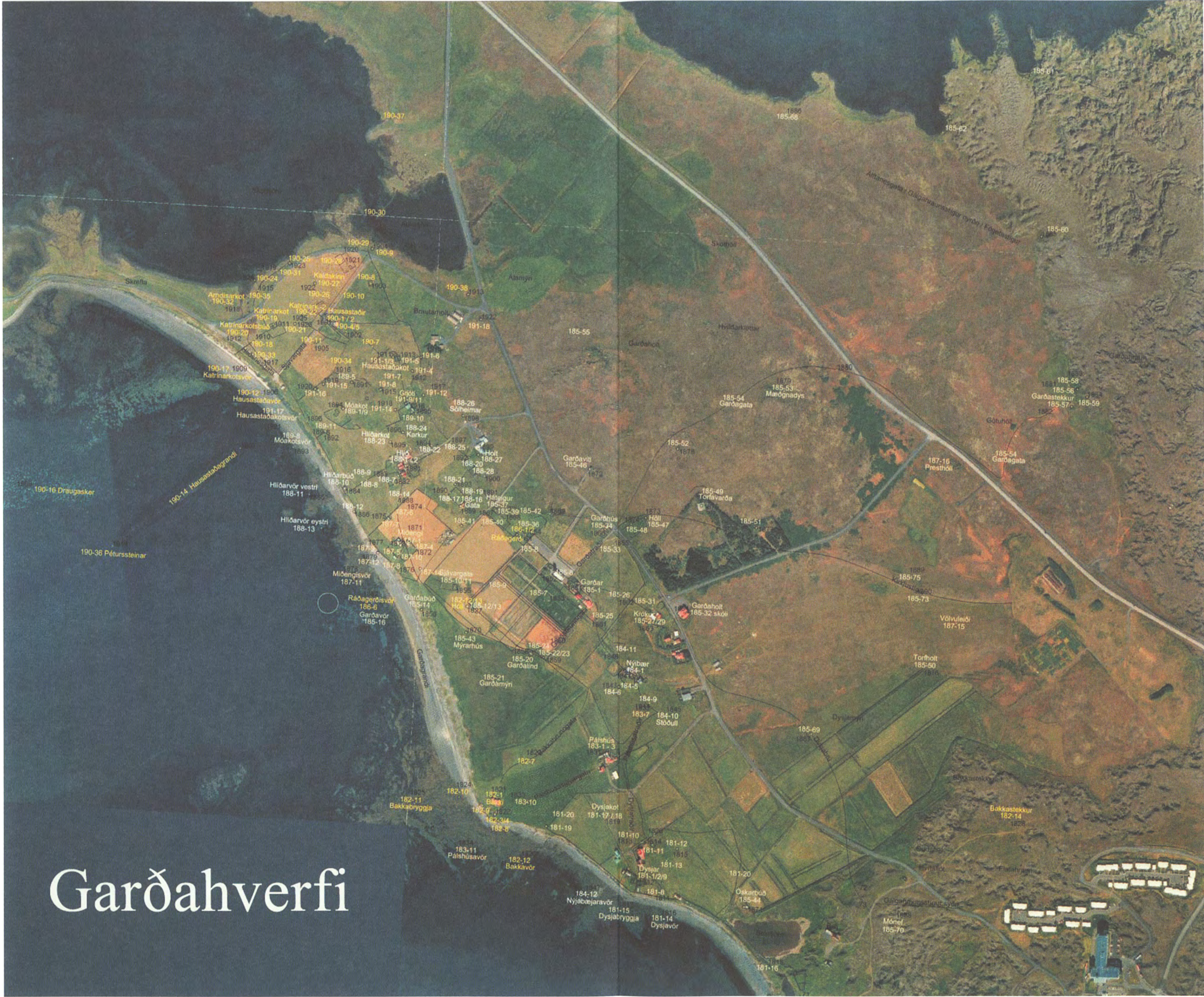

GARDABÆR
GARDAHOLT
MINJAVERND OG FLOKKUN
 Mkv. 1:5000

SKÝRINGAR

 182-10	MINJAR / SÝNILEGAR		BÆJARST/EDI sýnileg / hugsanleg
 182-10	MINJAR / EKKI SÝNILEGAR		SKOTBYRGI
	VERNDARSV/EDI MINJA		FJÁRBORG
	20m VERNDARSV/EDI UMHERFIS MINJAR		BRUNNUR
	GRJÓTGARÐUR sem ber að vernda		KÁLGARÐAR
	AÐRIR GRJÓTGARÐAR		GOTUR

Garðahverfi

Túnakort – Garðahverfi – 1918

Skýrslur Þjóðminjasafns 2004

1. Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner
Garðahverfi. Fornleifaskráning 2003

